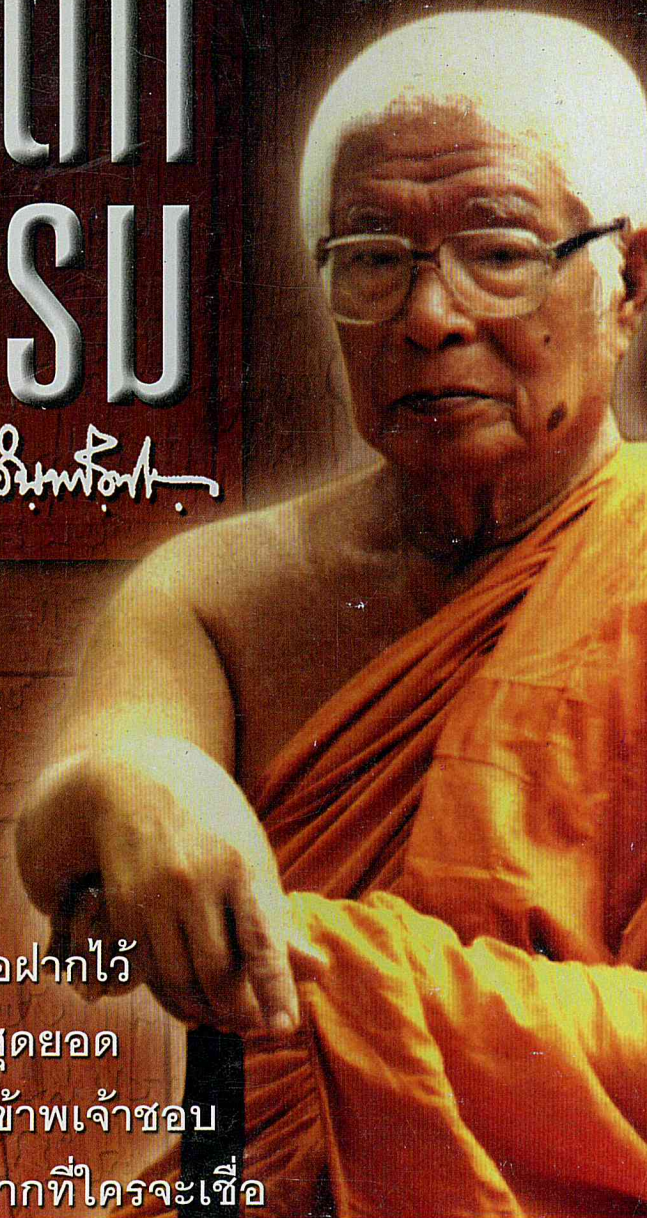

มรดก ธรรม

พุทธทาส อินทนนท์

- มรดกที่ขอฝากไว้
- ความลับสุดยอด
- สุภาษิตที่ข้าพเจ้าชอบ
- สัจจะซึ่งยากที่ใครจะเชื่อ

พระธรรมโกศาจารย์

ท่านเจ้าประคุณหลวงปู่พุทธทาส ภิกขุ
สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

คำนำ

ข้าพเจ้าไม่มีมรดกอะไรที่จะฝากไว้กับเพื่อนพุทธบริษัท ผู้เป็นเพื่อนเกิด แก่เจ็บตายทั้งหลาย นอกจากสิ่งที่ระบุไว้ในข้อความข้างล่างนี้ ด้วยความหวังว่า ถ้ายังมีการสืบมรดกนี้อยู่เพียงใด กิจกรรมสวนโมกขพลารามก็จะยังคงมีอยู่ ตลอดกาลนานเพียงนั้น และ พุทธศาสนาก็จะยังคงมีอยู่ในสถานที่นั้น ๆ ตลอดกาลเพียงนั้น ขอได้โปรดรับพิจารณากันเสียแต่บัดนี้ ซึ่งจะเป็นการง่ายในการสืบมรดกดังกล่าว ขอให้ถือว่าเป็นมรดกธรรมแก่บรรดาเพื่อนผู้มอบกายถวายชีวิตในการสืบอายุพระศาสนา เพื่อประโยชน์แก่คนทั้งโลกเกิด มิได้เป็นเรื่องส่วนบุคคลแต่ประการใด

ถ้าในอนาคตกาลอันนานไกล ยังมีผู้ใดหยิบหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาอ่านอยู่เพียงใด ก็จะกล่าวได้ว่าข้าพเจ้ายังไม่ตาย ยังมีชีวิตอยู่ด้วยกันกับท่านทั้งหลายอยู่เพียงนั้น และขอขอบคุณท่านทั้งหลายเหล่านั้นไว้ล่วงหน้า ในเพราะการกระทำเช่นนั้นไว้แต่บัดนี้

ด้วยธรรมะ พร และเมตตา อย่างสุดชีวิตจิตใจ แก่ท่านทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

(พุทธทาส อินทปัญโญ)

โมกขพลาราม ไซยา

๒๗ พ.ค. ๒๕๒๙

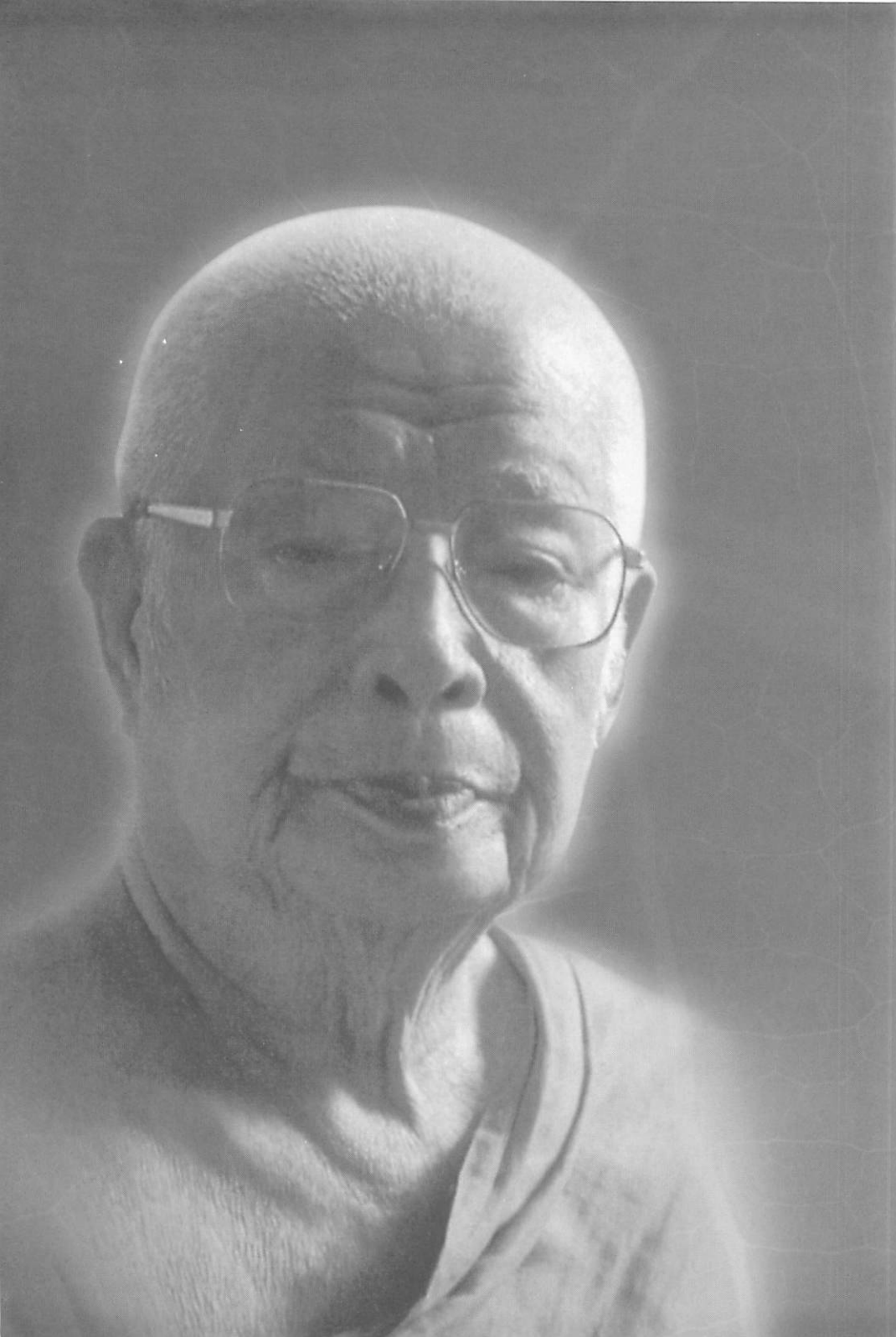
สารบัญ

ภาคที่ ๑	มรดกที่ขอฝากไว้	๑
	มรดกที่เป็นเรื่องฝ่ายวัตรธรรมและพิธีกรรม	๓
	มรดกที่เป็นเรื่องฝ่ายนามธรรมทางสติปัญญา	๑๙
ภาคที่ ๒	ความลับสุดยอด	๗๑
	ความลับสุดยอดสำหรับมิตรสหายที่เป็นฝรั่ง	๑๓๓
ภาคที่ ๓	สุภานิตที่ข้าพเจ้าชอบ	๑๔๕
ภาคที่ ๔	คำพังเพยโบราณ วิจารณใหม่สำหรับยุคปรมาณู	๑๙๑
ภาคที่ ๕	สังขะซึ่งยากที่ใครจะเชื่อ	๒๑๓

มรดกธรรม

ของ

พุทธทาส อินทปัญโญ

มรดกธรรม

ภาคที่ ๑

มรดกที่ขอฝากไว้

มรดก

ที่เป็นเรื่องฝ่ายวัตรธรรมและพิธีกรรม

มรดกที่ ๑ : ทุกคนสามารถเป็นพุทธทาสได้ ถ้าเขาต้องการโดยบริสุทธิ์ใจ คือรับใช้ในการเผยแผ่พุทธศาสนาด้วยการทำตัวอย่างในการปฏิบัติให้ดู มีความสุขให้ดู, จนผู้อื่นพากันทำตาม.

มรดกที่ ๒ : ปณิธาน ๓ ประการควรแก่ผู้ที่เป็นพุทธทาสทุกคน ถือเป็นหลักในการทำหน้าที่เพื่อประโยชน์แก่โลกคือ ๑. พยายามทำตนให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนๆ. ๒. พยายามช่วยกันถอนตัวออกจากอำนาจของวัตถุนิยม. ๓. พยายามทำความเข้าใจระหว่างศาสนา.

มรดกที่ ๓ : ปณิธานข้อแรก คือการทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจของพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดการปฏิบัติดี -ตรง -เป็นธรรม -สมควรแก่การหลุดพ้น เพื่อสนองพุทธประสงค์โดยตรงได้อย่างแท้จริง.

มรดกที่ ๔ : ปณิธานข้อที่สอง คือการทำโลกให้ออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม หรือรสนันเกิดจากวัตถุทางเนื้อหนังนั้น ควรเป็นกิจกรรมแบบสหกรณ์ของคนทุกคนในโลก และทุกศาสนา เพื่อโลกจะเป็นโลกสะอาด - สว่าง - สงบ จากสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน.

มรดกที่ ๕ : ปณิธานข้อที่สาม คือการทำความเข้าใจระหว่างศาสนา นี่เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ เพราะโลกนี้ต้องมีมากศาสนา เท่ากับชนิดของคนในโลก, เพื่อจะอยู่ร่วมโลกกันได้โดยสันติ และทุกศาสนาล้วนแต่สอนความไม่เห็นแก่ตัว จะต่างกันบ้างก็แต่วิธีการเท่านั้น.

มรดกที่ ๖ : สวนโมक्षคือสถานที่ให้ความสะดวกในการเป็นเกลอกับธรรมชาติ ทั้งฝ่ายจิตและฝ่ายวัตถุ, ควรจัดให้มีกันทุกแห่งหน เพื่อการศึกษาธรรมชาติโดยตรง, เพื่อการรู้จักกฎของธรรมชาติ, และเพื่อการชิมรสของชาติจันรู้จักรักธรรมชาติ ซึ่งล้วนแต่ช่วยให้ เข้าใจธรรมะ ได้โดยง่าย.

มรดกที่ ๗ : สวนโมกซ์คือมหรสพทางวิญญาณ เป็นสิ่งจำเป็นต้องมีสำหรับสัตว์ที่มีสัญชาตญาณแห่งการต้องมีสิ่งประเล้าประโลมใจ อันเป็นปัจจัยฝ่ายวิญญาณ เพิ่มเป็นปัจจัยที่ทำให้แก่ปัจจัยทั้งสี่อันเป็นฝ่ายร่างกาย. ขอให้ช่วยกันจัดให้มีขึ้นไว้สำหรับใช้สอยเพื่อประโยชน์ดังกล่าวแล้ว แก่คนทุกคน.

มรดกที่ ๘ : สวนโมกซ์ฯ นานาชาติ สำหรับแสงสว่างทางวิญญาณของเพื่อนมนุษย์ต่างชาติต่างภาษาโดยเฉพาะ, เป็นความคิดที่เกิดขึ้นมาเมื่อมองเห็นคนเหล่านั้น ดิ้นรนเสาะแสวงหาเพื่อให้พบตัวของตัวเอง. ขอฝากไว้ให้ช่วยกันจัด และรักษาที่จัดแล้ว ไว้สืบไป.

มรดกที่ ๙ : มหรสพทางวิญญาณ เพื่อความเพลิดเพลินทางวิญญาณด้วยรสแห่งธรรมะ เป็นสิ่งจำเป็นต้องมี เพื่อแทนที่มหรสพทางเนื้อหนัง ที่ทำมนุษย์ให้เป็นปีศาจชนิดใดชนิดหนึ่งอยู่ตลอดเวลา. มนุษย์ต้องมีความเพลิดเพลิน (*Entertainment*) เป็นปัจจัยที่ห้าของชีวิต จำเป็นที่จะต้องจัดทำให้ ให้ดี ๆ.

มรดกที่ ๑๐ : สัญลักษณ์เสาห้าต้นบนหลังคา หมายถึง นិเวรห้า ภัยจุ-
พาหนชั้นห้า พละห้า อินทรีย์ห้า ธรรมสาระห้า มรรคผลนิพพานห้า
แม่ที่สุดแต่นิ้วมือทั้งห้าของตนเอง ล้วนแต่เป็นเครื่องเตือนใจใน
เรื่องการทำจิตความทุกข์ ของคนเราทั้งสิ้น.

มรดกที่ ๑๑ : คติพจน์ หรือ *Slogan* ประจำสวนโมกข์ คือ กินข้าว
จานแฉวง อาบน้ำในคู นอนกุกุเลียหมู ฟังยุงร้องเพลง ฯลฯ ดังนี้
เป็นต้นนั้น เป็นหลักปฏิบัติเพื่อไม่มีปัญหาทางด้านการเป็นอยู่ฝ่าย
วัตถุ และเหมาะสมแก่การก้าวหน้าทางจิตใจ โดยหลักธรรมชาติ
ที่ว่า กินอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง นั่นเอง.

มรดกที่ ๑๒ : ปริญาจากสวนโมกข์มีอยู่ว่า “ตายก่อนตาย” คือจิตหมด
ความรู้สึกว่าตัวกูของกู เสียก่อนแต่ที่ร่างกายจะตาย เหลืออยู่แต่
สติปัญญาบริสุทธิ์ในชีวิต. นี่เป็นสิ่งที่มิได้แต่เดี๋ยวนี้ ดังนั้น ตาย
ได้เร็วเท่าไร ก็ยังมีกำไรชีวิตเท่านั้น.

มรดกที่ ๑๓ : ภาษาคน-ภาษาธรรม มีไว้สำหรับแยกกัน ใช้พูดให้ถูกต้อง ในระหว่างเรื่องทางวัตถุ. และเรื่องทางจิตแล้วจะเข้าใจเรื่องนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง ลึกซึ้ง สำเร็จประโยชน์. อย่าใช้รวมกันหรือกลับกัน จะเกิดการเวียนหัว.

มรดกที่ ๑๔ : ระบบการใช้ภาษาคน-ภาษาธรรม เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องมีอย่างแน่นอน เพื่อใช้ในการศึกษาและสั่งสอนพุทธศาสนา เพราะธรรมะทั้งหมดที่มีตรัสไว้ทั้งโดยภาษาธรรมของคนธรรมดา (บุคคลาธิษฐาน) และภาษาธรรมของคน เห็นธรรมะแล้ว (ธรรมาธิษฐาน) ดังนั้นจึงต้อง สั่งเกตให้ดีๆ ทั้งในการศึกษา การสั่งสอน การสนทนา มิฉะนั้นจะเกิดอาการเวียนหัว.

มรดกที่ ๑๕ : การถืออายุ และการให้ของขวัญวันถืออายุ อย่างที่กระทำกันอยู่ที่สวนโมกข์นั้น มีผลทางจิตใจในความไม่ประมาท และรู้จักตัวเองดีขึ้นทุกปี. ขอฝากไว้สำหรับรักษากันไว้สืบต่อไป เพื่อความก้าวหน้าทางจิตใจของทุกคน.

มรดกที่ ๑๖ : พุทธบริษัทที่แท้จริง ไม่ควรมีแม้แต่เรื่องปวดหัว โดยไม่ต้องกล่าวถึงโรคประสาทหรือโรคจิต; ทั้งนี้เพราะอาศัยหลักธรรมที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา ที่ว่า “ตถตา” หรือ “เช่นนั้นเอง” คือ การที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวง จะต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของมัน และจะต้องแก้ไขกันที่นั่น โดยไม่มีอะไรแปลก. จึงขอฝากไว้ในฐานะเป็นมรดก.

มรดกที่ ๑๗ : สาม ส. คือ สะอาด-สว่าง-สงบ เป็นคุณลักษณะของพระอรหันต์ และมีภาวะเป็นหัวใจของพระรัตนตรัยในพุทธศาสนา ขอฝากไว้เป็นมรดกแก่ทุกคน ในฐานะเป็นบทมนต์ประจำจิต.

มรดกที่ ๑๘ : กฎบัตรของพุทธบริษัท ที่ได้ช่วยกันทำขึ้นไว้แล้ว อย่างถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา สำหรับพุทธบริษัทถือเป็นหลักปฏิบัติเพื่อความถูกต้อง เป็นผลดีและสะดวกตายในการเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น-ผู้เบิกบาน ไม่ตกไปสู่ปลักหนองของไสยศาสตร์และวัตถุนิยม ขอฝากไว้เป็นมรดก ตลอดกาลนาน.

มรดกที่ ๑๙ : วรรณกรรมชุดธรรมโฆชน์-จากพระโอรสผู้-ลอยปทุม-หมุนล้อ
ธรรมจักร ขอฝากไว้เป็นมรดกอนุสรณ์ของผู้ปกครองจิตร้อยกรอง
แล้วปกครองปล่อยลงสู่ธรรมวารี คือห้วงมหัศจรรย์แห่งท่านสาธุชน
ทั้งหลาย ทั่วพื้นปภี เพื่อออกงามในห้วงแห่งธรรมวารีนั้น ตลอด
กาลปาวสาน อย่างรู้สิ้นสุด.

มรดกที่ ๒๐ : บทสวดมนต์แปลแบบสวนโมกข์ คือสวดมนต์แปลที่ได้
พยายามกระทำให้สวดกันได้สิ้นสละสวย, ได้เลือกมาเฉพาะเนื้อความ
ที่เห็นหลักธรรมเข้มข้นและรัดกุม ใช้เป็นอารมณ์แห่งสมาธิและ
วิปัสสนา ไปได้ในตัว. ขอฝากไว้ให้ใช้สวดกันตลอดกาลนาน.

มรดกที่ ๒๑ : การดัดบาตรสัทธิธัมภ์ที่กำกับอยู่ในสวนโมกข์ เป็นการศึกษ
อยู่ในตัว ว่าจะสามารถเลียงพระจำนวนร้อยได้อย่างไร, สะดวกเท่าไร,
ควบคุมกิเลสได้โดยวิธีไหน. ขอให้ช่วยกันรักษาพิธีกรรมแบบนี้ไว้
เพื่อเป็นประโยชน์แก่อกุลแก่การพิทักษ์รักษาพุทธศาสนาไว้โดยวิธี
ประหยัด ไม่ยุ่งยากลำบาก และรักษาแบบฉบับโบราณ นับแต่สมัย
พุทธกาลเป็นต้นมา.

มรดกที่ ๒๒ : สระมะพร้าวนาฬิกา คือบทเรียนด้วยของ จำลองมาจาก บทกล่อมลูกให้นอนของประชาชน ที่แสดงว่า สมัยนั้นประชาชน ได้เข้าถึงธรรมะสูงสุดกันเพียงไร จนถึงกับนำเอาเรื่องของพระนิพพาน มาทำเป็นบทเพลงกล่อมลูกได้. ขอให้รักษาเกียรติของบรรพบุรุษ ในข้อนี้ และทำตนให้สมกับเป็นลูกหลานของท่านจงทุกคนเถิด.

มรดกที่ ๒๓ : การแสดงธรรมในรูปของการแสดงปาฐกถา ซึ่งบางครั้งมาถึง กับต้องยืนพูดนั้น ไม่ผิดธรรมวินัยแต่ประการใด สะดวกและ เหมาะสมแก่สมัย ทำให้การเผยแผ่พระศาสนาเป็นไปอย่างราบรื่น และได้ผลดี ไม่จำเป็นต้องถือตามตัวอักษร เพราะระเบียบวัฒนธรรม คนละยุค คนละสมัย.

มรดกที่ ๒๔ : หลักการที่ถือกันอยู่ในสวนโมกข์ ว่าไม่ยินดีต้อนรับคนที่ล้าง จานข้าวไม่เป็น กินแล้วต้องให้คนอื่นช่วยล้างจานนั้น เป็นหลักการที่ ไม่ขัดกับหลักพุทธศาสนา ไว้คัดเลือกคนที่เหมาะสมสำหรับจะพัก อยู่ในวัดเพื่อการปฏิบัติธรรม เพราะมีจิตใจสมคัล้อยกับหลักแห่ง การไม่เห็นแก่ตัว หรือเอาเปรียบผู้อื่น. ขอให้ช่วยกันรักษาไว้ เป็น มรดกสืบทอดต่อไปเถิด.

มรดกที่ ๒๕ : การahunหมอนไม้เป็นสิ่งที่พระพุทธรองค์ทรงชักชวนไว้โดยตรง เพื่อฝึกฝนการเป็นคนไม่มกมากในการนอน. มารไม่ได้โอกาสครอบงำคนไม่เห็นแก่่นอน มีความเข้มแข็งว่องไว ทั้งทางกายและทางจิต. บรรพชิตและนักรบสมัยนั้นจึงahunหมอนไม้ โดยเฉพาะพวก กษัตริย์ลิจฉวี.

มรดกที่ ๒๖ : ขอดัดค้ำค้ำกล่าวที่ว่า “งานคือเงิน-เงินคืองาน” ว่าเป็นคำกล่าวที่ไม่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาซึ่งสอนให้ทำงานในฐานะเป็นหน้าที่ ที่ถูกต้องสำหรับสิ่งที่มีชีวิตทุกชนิด มิใช่ทำเพื่อหาเงินมาปรนเปรอชีวิต ให้หลงระเร่ในอบายมุข หรือความเร่รรมย์ต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่อง “บ้าบอเดีว.” ขอฝากมรดกการัดค้ำนี้ไว้ด้วย.

มรดกที่ ๒๗ : เคล็ดลับของแบบเซ็น นั้นคือวิธีเติมแท้ในพุทธศาสนา ที่บวกสมถะเข้ากับวิปัสสนาให้ทำงานร่วมกัน ในขณะที่มีสมาธิและเพ่งพิจารณาเพื่อเข้าถึงสภาพเดิมของจิต คือ ความไร้กิเลส ได้โดยฉับพลัน ไม่แยกกันทำทีละอย่าง เพราะความยึดมั่นเฉพาะอย่าง. หลักนั้นมิว่า ฌานไม่มีแก่ผู้ไม่มีปัญญา ปัญญาไม่มีแก่ผู้ไม่มีฌาน.

มรดกที่ ๒๘ : หลักการที่ว่า เอาเชื้อโรคมาแก้ไขโรค นั้นนำมาใช้ได้ในการปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนา โดยเอากำลังของความโลภ มาละโมภในการทำความดีหรือบุญกุศล; เอากำลังของความโกรธมาอาฆาตโกรธแค้น ต่อกิเลสและความทุกข์เพื่อทำลายเสียในฐานะศัตรู; เอากำลังของโมหะมาหลงในการทำความดีขั้นต้น ๆ แทนการหลงชั่ว. ทั้งนี้ เพราะเรามีสิ่งทั้งสามนี้เป็นเดิมพันอย่างรุนแรงอยู่ในจิตใจกันอยู่แล้วอย่างเต็มที่.

มรดกที่ ๒๙ : การมีธรรมะตลอดวันตลอดคืนเป็นสิ่งที่ทำได้โดยไม่ยาก คือเมื่อจะทำหน้าที่ใด ๆ ในชีวิตประจำวันก็ทำโดยรู้สึกต่อความจริงข้อหนึ่งอยู่ในใจว่า “หน้าที่นั้นแหละคือธรรมะ” เพราะหน้าที่เป็นสิ่งที่สามารถกำจัดปัญหาได้ทุกชนิด และนำมาซึ่งผลดีอันพึงปรารถนา ข้อนี้ตรงกับความหมายของคำว่า “ธรรม” คือสิ่งที่ช่วยผู้ปฏิบัติไม่ให้เกิดหลงสู่ความทุกข์; ดังนั้น เมื่อทำหน้าที่ตลอดวัน ก็มีธรรมะได้ตลอดวัน. แม้การพักผ่อนก็เรียกว่าหน้าที่ที่ต้องทำด้วยเหมือนกัน คือจะได้มีกำลังในการทำหน้าที่.

มรดกที่ ๓๐ : มหาปเทศฝ่ายวินัย ตามแบบพระวินัย ขอฝากไว้ ให้ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็น ต้องนำมาใช้ในโลกรปัจจุบัน ซึ่งเจริญด้วยวัตถุ จนเต็มไปด้วยวัตถุชนิดที่เป็นปัญหาทางศีลทางวินัย ทั้งแก่บรรพชิตและฆราวาส. ขอให้ศึกษามหาปเทศนั้นอย่างแตกฉานเพื่อป้องกันความมมงาย.

มรดกที่ ๓๑ : มหาปเทศฝ่ายธรรม ในมหาปรินิพพานสูตร เป็นสิ่งที่ต้องนำมาใช้ ควบคู่กันกับหลักตัดสินธรรมวินัย ในโคตมีสูตร. เพื่อว่าถูกต้องสมบูรณ์ที่สุด ในการตัดสินความถูกต้อง ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับพุทธบริษัทแห่งยุคปัจจุบัน ซึ่งเต็มไปด้วยปัญหา และนับวันจะเพิ่มมากขึ้นทุกที. วิธีการนี้ ได้เคยใช้ประสบผลดีมาแล้ว จึงขอฝากไว้เป็นมรดกเพื่อใช้กันสืบไป.

มรดกที่ ๓๒ : ปฏิจจสมุปบาท แบบ “ซัมเพลง” (ในโยคักเขมวรรค สฬายตนสังยุตต์ส.) เป็นสูตรที่ตรัสไว้อย่างเข้าใจได้ง่าย ปฏิบัติได้ง่าย กว่าแบบทั่วไป. ควรทำความเข้าใจกับแบบนี้เสียก่อน แล้วจึงพิจารณาแบบทั่วไป. แต่การปฏิบัติก็ยังเป็นอย่างเดียวกัน คือ มีสติเมื่อมีผัสสะ (รายละเอียดหาดูได้จากปฏิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์).

มรดกที่ ๓๓ : การใช้หลักอภัยปัจจัยตา-ปัจจัยสมุปรบาท -ตถตา -สัญญาตา เป็นอมฤตโอสถซึ่งทำให้อยู่เหนือความตาย หรือเหนือการเวียนว่ายตายเกิด เพราะทำให้หมดตัวตนและของตน นั้นเป็นกิจกรรมประจำวันของพุทธบริษัทที่แท้จริง เป็นทางลัดสั้นที่สุด มีผลดีที่สุด จึงขอฝากไว้เป็นมรดกในฐานะเป็นสิ่งที่เคยใช้ได้ผลดีมาแล้ว.

มรดกที่ ๓๔ : บาลีวิมุตตายนสูตร เป็นหลักธรรมที่ควรสนใจเป็นพิเศษ คือบอกให้รู้ว่า คนเราสามารถบรรลุธรรมได้ถึง ๕ เวลา คือ เมื่อกำลังฟังธรรมอยู่, เมื่อกำลังแสดงธรรมให้ผู้อื่นฟังอยู่, เมื่อกำลังสาธยายธรรมอยู่, เมื่อฟังธรรมอยู่, และเมื่อพิจารณาใคร่ครวญธรรมอยู่; นับว่าโอกาสมีมาก ในการบรรลุธรรม แต่พวกเราพากันประมาทเสีย จึงไม่ฉวยเอาได้ แม้แต่โอกาสเดียว.

มรดกที่ ๓๕ : การใช้หลักกาลามสูตร ๑๐ ประการให้ถูกต้องและครบถ้วน เป็นหลักการและวิธีการอันแน่นอน ในการที่จะรักษาพุทธศาสนาเอาไว้ให้ได้ และในลักษณะที่จะเป็นที่พึ่งได้ อย่างแท้จริง และเป็น การสืบอายุพุทธศาสนา ที่ตรงตามพุทธประสงค์, ได้เคยใช้วิธีการนี้อยู่เป็นประจำ และสำเร็จประโยชน์เต็มตามความหมาย จึงขอฝากพิธีกรรมอันนี้ มาฝากไว้เป็นมรดก.

มรดกที่ ๓๖ : การศึกษาสติปัญญาที่จากอานาปานสติสูตร ได้ผลดีกว่าจากมหาสติปัญญาสูตร ซึ่งกล่าวไว้ว่ายืดยาว มีลักษณะกำกวมพันเผื่อ ไม่มีลำดับติดต่อกันอย่างชัดเจน, เพียงแต่อ่านอย่างเดียวก็กินเวลาหลายชั่วโมง. ส่วนข้อความจากอานาปานสติสูตรนั้น ติดต่อกันเป็นสาย ๑๖ ชั้น จนตลอดเรื่องนับตั้งแต่เริ่มปฏิบัติไปจนกระทั่งถึงการรู้วาระบรรลุผลสำเร็จแล้ว และเป็นหลักที่พระองค์ทรงยืนยันว่าได้อาศัยหลักนี้ในการตรัสรู้ของพระองค์เอง. ขอให้พิจารณากันให้ดี และขอฝากข้อเท็จจริงอันนี้ ไว้เป็นมรดกด้วย.

มรดกที่ ๓๗ : สุนทรียาสำหรับฆราวาส แม้ที่เป็นผู้หญิงและเด็ก คือมีสติสัมปชัญญะ ไม่ให้เกิดความรู้สึกลียดมั่นถ่อมมั่นในสิ่งใด. จนเกิดความรัก -โกรธ -เกลียด -กลัว -วิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ -อิจฉา ริษยา -หวง -หึง ด้วยอำนาจความรู้สึกเป็นตัวกูของกู. ขอยืนยันว่าข้อนี้เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ ตามสติกำลัง และควรปฏิบัติ จึงขอฝากไว้เป็นมรดก พิเศษสำหรับฆราวาส.

มรดกที่ ๓๘ : หลักการตามรอยพระอรหันต์ที่ใช้ได้ร่วมกัน ทั้งสำหรับ
ฆราวาสและบรรพชิต คือการดำรงชีวิต ชนิดที่เป็นารชูดเกลา
กิเลส และบรรเทาความเคยชินที่จะเกิดกิเลส (อนุสัย) อยู่ตลอดเวลา
โดยมีสติสัมปชัญญะ ในขณะที่สัมผัสอารมณ์ ไม่ปล่อยให้ปรุง
เป็นโลภะ โทสะ โมหะขึ้นมา, หรือถ้าปรุงแล้วก็มีสติปิดกั้นการปรุง
นั้นเสีย.

มรดกที่ ๓๙ : “งามอยู่ที่ผี ด้อยที่ละ พระอยู่ที่จริง นิพพานอยู่ที่ตายเสียก่อน
ตาย” นี่คือนองเกำที่ปิดฝุ่นแล้วนำมาใช้ใหม่ เพื่อรักษาสติปัญญา
ของบรรพบุรุษไว้ ว่าเคยเจียบแหลมลึกซึ้งอย่างไร แล้วลูกหลาน
ชั้นหลังก็จะมีสติปัญญา ไม่น้อยไปกว่าบรรพบุรุษ ก็จะเป็นพุทธ
บริษัทได้เต็มตามความหมาย โดยไม่เอานิพพานไปเก็บไว้ สำหรับ
ตายแล้วตายอีกหลายหมื่นหลายแสนชาติ จึงจะได้ผล. ขอให้ช่วย
กันรักษามรดกข้อนี้ของบรรพบุรุษกันเถิด.

มรดกที่ ๔๐ : ขอให้เรามีความมุ่งหมายเป็นพิเศษกันไว้สักข้อหนึ่ง ว่าไม่เร็วก็ช้า จะมีโลกสักยุคหนึ่ง อันเป็นโลกสมบูรณ์ด้วยธรรมะ โดยที่ทุกคนทำหน้าที่ของตน ๆ โดยมีสติสัมปชัญญะรู้สึกลอยอยู่ในใจว่าหน้าที่อันถูกต้องนั้นแหละ คือธรรมะที่จะช่วยให้คนเราอยู่เหนือปัญหาทั้งปวงได้. ทั้งนี้เป็นสิ่งที่มิได้ เพราะโลกเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ. จึงให้ปัจจัยแห่งความเปลี่ยนแปลงเพื่อความเป็นอย่างนี้ แก่โลกเกิด.

มรดกที่ ๔๑ : ถ้าคนทั้งโลกเขาไม่เห็นด้วยในการทำให้มีธรรมะ เพราะเห็นว่าเหลือวิสัย ก็ตามใจเขา, เราคนเดียวก็อาจจะทำตนเองให้ดับทุกข์ได้ด้วยธรรมะอย่างถึงที่สุด. ดังนั้น อย่าได้ท้อใจเลย ในการที่คนทั้งหลายเขาไม่สนใจใยดีกับธรรมะ.

ทั้งหมดนี้เป็นมรดกฝ่ายวัตรธรรมและพิธีกรรม เป็นภาคหนึ่งของมรดกที่มอบไว้ในฐานะเป็นมรดก. ต่อไปนี้ เป็นมรดกฝ่ายนามธรรม ที่ได้เคยค้นคว้าสังเกตศึกษา และทดลองปฏิบัติมาแล้ว มีผลเป็นที่น่าพอใจ จึงขอสรุปไว้เป็นข้อ ๆ นำมามอบไว้ในที่นี้ ในฐานะเป็นมรดกเช่นเดียวกัน.

มรดก

ที่เป็นเรื่องฝ่ายนามธรรมทางสติปัญญา

มรดกที่ ๔๒ : พุทธะ ผู้รู้-ผู้ตื่น-ผู้เบิกบาน ตรงกันข้ามจากไสย ซึ่งหมายถึงหลับ-สงสัย-สะดุ้ง หวาดผวา อยู่ตลอดเวลา การที่จะเป็น พุทธหรือเป็นไสย ต่างกันอย่างตรงกันข้ามที่ตรงนี้.

มรดกที่ ๔๓ : การมีพระพุทธรูปไว้กราบไว้ หรือแขวนคอกันในบัดนี้ มีทั้งที่เป็นไสยศาสตร์ คือถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองป้องกัน หรือเป็นเครื่องรางของขลัง, และที่เป็นพุทธศาสตร์ คือวัตถุนุสนสติ หรืออย่างมากที่สุดก็เป็นเพียงปฐนียวัตถุ. พุทธบริษัทจะต้องระวังสังวร กันไว้ให้ดี ๆ ไม่เสียเกียรติของพุทธบริษัท กลายเป็นผู้ถือลัทธินุชา วิญญาณ (Animism) ไปเสีย..

มรดกที่ ๔๔ : การมีพระพุทธรูปเจ้าเป็นกัลยาณมิตร เป็นสิ่งที่ต้องสนใจกันให้มาก ให้สมกับที่ตรัสไว้ว่า “ถ้าได้อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตรแล้ว สัตว์ทั้งหลายที่มีการเกิด-แก่-เจ็บ-ตาย จักพ้นจากการเกิด-แก่-เจ็บ-ตาย” พวกเขากลับมาถือกันเสียว่า เรามีการเกิด-แก่-เจ็บ-ตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นการเกิด-แก่-เจ็บ-ตายไปได้อย่างน่าสังเวช.

มรดกที่ ๔๕ : พระพุทธเจ้าตามพระศนะของบุคคลนั้น ๆ มักจะเป็นภูเขาที่มีลัษัย
บังธรรมะสำหรับเขา เพราะเป็นพระพุทธเจ้าแห่งอุปาทน และตามอุปาทน
ของเขา ดังนั้น จงรู้จักพระพุทธเจ้าให้ถูกต้องตรงพระองค์จริงกันเถิด.

มรดกที่ ๔๖ : พระพุทธองค์ท่านมีการตรัส ทั้งโดยภาษาคนและภาษาธรรม
ต้องฟังให้ดี เช่นตรัสโดยภาษาคน ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน”, แต่
ตรัสโดยภาษาธรรม ว่า “ตัวตนของตนนั้นไม่มี” ดังนี้ ถ้าฟังไม่ดี
จะไม่รู้เรื่อง และเห็นว่าเป็นคำพูดที่ขัดกัน. ถ้ารู้จักฟังโดยหลักภาษา
คน-ภาษาธรรมแล้ว จะไม่มีขัดกันเลย, ดังนี้เป็นตัวอย่าง.

มรดกที่ ๔๗ : ตรัสว่า แต่ก่อนก็ดี บัดนี้ก็ดี เราบัญญัติแต่เรื่องความทุกข์กับ
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์เท่านั้น ดังนั้นพวกเราอย่าต้องเสียเวลา ในการ
ศึกษา การถาม การเถียง กันด้วยเรื่องอื่นที่มีใช่สองเรื่องนี้ กันอีก
เลย.

มรดกที่ ๔๘ : พระพุทธองค์มิได้ทรงเสียเวลาในการกระทบกระทั่ง หรือยกเลิกลัทธิคำสอนของเก่าก่อนพระองค์ หากแต่ทรงแสดงเรื่องของพระองค์ ที่ดีกว่า-จริงกว่า-มีประโยชน์กว่า ให้ผู้ฟังเลือกเอาเองอย่างมีเหตุผล จึงไม่มีเหตุร้ายใด ๆ เกิดขึ้น อย่างรุนแรงเหมือนกับที่เกิดแก่ศาสนาอื่น บางองค์.

มรดกที่ ๔๙ : การมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่ปรุ่่งขึ้นตามทรรศนะของบุคคลนั้น ๆ ทำให้เป็นปัญหา มาก และไม่ถูกพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์องค์จริง ซึ่งมีหัวใจเป็นความสะอาด-สว่าง-สงบ เพราะว่างจากกลิ่นไอ และความหมายแห่งตัวกู-ของกู.

มรดกที่ ๕๐ : โสยศาสตร์คือลัทธิหลับ (ด้วยวิชา) พุทธศาสตร์คือลัทธิตื่นจากหลับ (ประกอบอยู่ด้วยวิชา) ดังนั้นจงระวังการกระทำ ที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปหรือพระเครื่อง ; เพราะมิได้ทั้งที่เป็นพุทธศาสตร์ และ โสยศาสตร์ แล้วแต่ว่าผู้นั้นทำไปด้วยวิชาหรือด้วยวิชาอุปาทาน.

มรดกที่ ๕๑ : หลักการปฏิบัติที่แท้จริง ไม่ต้องข้ามภพข้ามชาติ(เข้าโลง) ล้วนแต่เป็นสันตสิกขุโก-อกาลิโก คือปราศจากใจ ในทันทีที่กระทำ และรับผลการกระทำ. ส่วนที่เน้นนานไปจากนั้น เป็นเพียงผลพลอยได้ฝ่ายวัตถุธรรม ในความรู้สึกของปุถุชนธรรมดา.

มรดกที่ ๕๒ : สิ่งที่เรียกกันว่า “ตัวตน” นั้นเป็นเพียงมายา คือเป็นเพียงความรู้สึกที่เกิดขึ้นในใจ อันปรุงแต่งขึ้นมาจากตัณหา หรือความอยากด้วยอำนาจอวิชชา ที่เกิดขึ้นในจิตโดยธรรมชาติอัตโนมัติ, เป็นเพียงความรู้สึกผิดๆ ของสิ่งที่เรียกว่าอุปาทาน อันเกิดมาจากตัณหา, มิได้เป็นตัวตนอันแท้จริง เป็นเพียงความรู้สึกกลมๆ แล้งๆ แต่ก็มีคามเข้มข้น จนผู้รู้สึกรู้สึกว่าเป็นตัวตน.

มรดกที่ ๕๓ : การจำแนกธรรมะเป็น ๔ ความหมาย ให้ความสะดวกในการศึกษาธรรมะอย่างทั่วถึง คือรู้จักตัวธรรมชาติ-กฎของธรรมชาติ-หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ และผลอันเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น จนสามารถดำรงชีวิตอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติปราศจากปัญหาใดๆ.

มรดกที่ ๕๔ : ธรรมะมีความหมายหลายอย่าง ถ้าเอาใจความเพียงอย่างเดียว ก็คือหน้าที่ ที่ได้กระทำอย่างถูกต้อง แก่สถานภาพของผู้ปฏิบัติ ตามกฎของธรรมชาติ เพื่อให้เกิดสันติสุขแก่ทุกฝ่าย ทุกกาลและเทศะ.

มรดกที่ ๕๕ : ธรรมะทั้งหมดในทางปฏิบัติอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือธรรมะเครื่องมือและธรรมะผลที่ประสงค์ : คีล -สมาธิ -ปัญญา เป็นธรรมะเครื่องมือ, มรรค -ผล -นิพพาน เป็นธรรมะผลที่ประสงค์. แม้ธรรมะที่เป็นเครื่องมือก็ยังแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือธรรมะหลัก เช่น สติปัฏฐานสี่ และธรรมะอุปกรณ์ เช่น อิทธิบาทสี่ หรือ สัมมัปปธานสี่. จงรู้จักธรรมะที่จะใช้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกรณี.

มรดกที่ ๕๖ : จงทำให้งานของท่าน ทุกชั้น ทุกอนุภาค กลายเป็นธรรมะ ด้วยความมีสติสัมปชัญญะรู้สึกละเอียดว่าหน้าที่นั้นแหละคือธรรมะ, ปฏิบัติหน้าที่นั้นแหละคือปฏิบัติธรรมะ ; แล้วท่านก็จะมีธรรมะอยู่ทุกอิริยาบถ ทุกเวลา ทุกสถานที่ แล้วทำงานทุกอย่างได้สนุกเหมือนเล่นกีฬา มีความสุขเสียแล้วในขณะที่ทำงาน ไม่ต้องไปหาสถานเจริญมรณีย์ อบายมุข หรือยาเสพติด.

มรดกที่ ๔๗ : ธรรมะ คือสิ่งที่เรียกกันในภาษาไทยว่า “หน้าที่” ของทุกสิ่งที่มีชีวิต อันเขาจะต้องทำเพื่อความรอดทั้งทางกายและทางจิต ทั้งเพื่อตนเองและเพื่อสังคม แม้จะแปลคำคำนี้กันว่า คำสั่งสอน การเรียน การปฏิบัติ ความหมายสำคัญก็ยังคงอยู่ที่ความเป็นหน้าที่เพื่อความรอด ดังนั้น เมื่อใดมีการทำหน้าที่ เมื่อนั้นก็คือการปฏิบัติธรรม.

มรดกที่ ๔๘ : ธรรมะในโบสถ์-หรือธรรมะกลางทุ่งนา ก็เป็นธรรมะอย่างเดียวกัน เมื่อประพาศติกระทำในฐานะที่เป็นหน้าที่ที่ถูกต้อง เพื่อความรอดอันแท้จริง

มรดกที่ ๔๙ : สิ่งที่เป็นนินทร-อมิตาภะ-อมิตายุ-อกตะ-อมตะ-อสังขตะ นั้นมีอยู่ ๓ อย่าง คือ กฏธรรมชาติ ๑ ความว่าง ๑. นิพพาน ๑ สามอย่างนี้เป็นสิ่งที่ไม่มียะไรสร้างขึ้น แม้แต่พระเจ้าก็สร้างไม่ได้ เพราะมีฐานะเป็นพระเจ้าเสียเอง.

มรดกที่ ๖๐ : พุทธศิลป์ที่แท้จริง มิใช่วัตถุศิลป์อย่างที่เข้าใจกัน แต่เป็นระบบการกระทำด้วยสติปัญญา ที่ดับทุกข์ได้อย่างน่าอัศจรรย์ ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงประกาศไว้ อย่างมีความงามในเมืองต้น-ท่ามกลาง-เมืองปลาย ในภายในจิตใจของสัตว์.

มรดกที่ ๖๑ : ธรรมะคือระบบการปฏิบัติ ที่ถูกต้อง แก่ความเป็นมนุษย์ของตน ทุกชั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ ตั้งแต่เกิดจนตาย ทั้งเพื่อประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่น, เรียกสั้น ๆ ว่า “หน้าที่” นั่นแหละคือพระเป็นเจ้าผู้ช่วยให้รอดอย่างแท้จริง.

มรดกที่ ๖๒ : ธรรมะมิใช่ช่วยให้อยู่ในโลกอย่างชนะโลก หรือเหนือโลก มิใช่ให้หนีโลก แต่อยู่เหนืออิทธิพลใดๆ ของโลก ไม่ใช่จมอยู่ในโลก. มักสอนให้เข้าใจกันผิดๆ ว่าต้องหนีโลก ทั้งโลก สละโลก อย่างที่ไม่มีการประโยชน์อะไรแก่ใครเลย.

มรดกที่ ๖๓ : ธรรมะเป็นสิ่งที่อธิบายยาก เพราะคำพูดของมนุษย์มีไม่พอ คือไม่มีคำสำหรับใช้กับสิ่งที่มนุษย์ยังไม่เคยรู้จักมาก่อน ; ดังนั้นจึงต้องพยายามพูดและพยายามฟัง จนเข้าใจหรือรู้จัก โดยความหมายทั้งในภาษาคนและภาษาธรรม พร้อมกันไป.

มรดกที่ ๖๔ : ธรรมะมิใช่ตัวหนังสือ หรือเสียงแห่งการแสดงธรรม แต่เป็นการกระทำหน้าที่ที่ถูกต้อง ของผู้ปฏิบัติแต่ละคน อยู่ทุกอิริยาบถ-ทุกเวลา-ทุกสถานที่ อย่างถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ของตน และผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกัน, จึงจะเป็นธรรมะที่ถูกต้องตามหลักแห่งพุทธศาสนา อันนำมาซึ่งความสงบสุขได้จริง.

มรดกที่ ๖๕ : ศีลธรรมกลับมาเพื่อโลกสงบเย็น, ปรมัตถธรรมกลับมา เพื่อโลกสว่างไสว ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา โลกจะวินาศ, ถ้าปรมัตถธรรมไม่กลับมา โลกจะมีตมณฑ์ ; ดังนั้นทุกคนต้องช่วยกันทำให้กลับมา ในฐานะเป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องมีสำหรับโลก.

มรดกที่ ๖๖ : ไม่ต้องอาลัยอดีต-ไม่ต้องพะวงอนาคต ขอแต่ให้ทำหน้าที่
ของตน อย่างถูกต้องในปัจจุบัน ก็เพียงพอแล้วที่จะไม่เป็นทุกข์
และไม่เป็นปัจจัยแก่สังสชาติภูมิ คือ ตัวตนที่เวียนว่ายไปในวัฏฏะ.

มรดกที่ ๖๗ : ก ข ก กา ของพุทธศาสนา มิได้ตั้งต้นที่พระรัตนตรัย,
แต่ตั้งต้นการศึกษาที่ การกระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ว่า
ได้ก่อให้เกิด วิญญาณ-ผัสสะ-เวทนา อย่างไร จนกระทั่งเกิดตัณหา
อุปาทาน แล้วเกิดทุกข์ : ควบคุมการเกิดเหล่านี้ได้ ก็ดับทุกข์
ได้ แล้วก็มีพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ขึ้นมาเอง.

มรดกที่ ๖๘ : โลกทั้งหมดสำเร็จอยู่ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพราะเรา
มีตา ฯลฯ, โลกจึงมี และเกิดกรณีต่างๆที่เป็นปัญหาขึ้น เพราะ
ไม่รู้ความจริงของเรื่องตา ฯลฯ หรือโลกอย่างถูกต้องนั่นเอง.

มรดกที่ ๖๙ : ปฏิจจสมุปปาทฝ่ายเกิดทุกข์เกิดขึ้นทุกระาวที่จิตมีตัณหา คือโง่
เมื่อมีผัสสะโง่ เวทนาโง่ เพราะอำนาจของอวิชชาจนเกิดตัณหา หรือ
มีกิเลสครอบงำ ; ดังนั้น ระวังอย่าโง่ เมื่อมีผัสสะใดๆ ให้ปฏิจจ-
สมุปปาทฝ่ายทุกข์เกิดขึ้น.

มรดกที่ ๗๐ : ปฏิจจสมุปปาทมีขึ้นรอบหนึ่ง ทุกครั้งที่มีการสัมผัสอารมณ์ด้วย
อวิชชา หรือพูดได้ว่าทุกครั้งที่มีจิตเศร้าหมองด้วยการปรุงแต่งของ
อวิชชา ; มิใช่มีอย่างคร่อมภพคร่อมชาติ ถึงกับปฏิจจสมุปปาท
รอบเดียวคร่อมชาติสามชาติ เหมือนที่แนะนำสั่งสอนกันอยู่โดย
มาก จนกลายเป็นสัสสตทิฏฐิไป.

มรดกที่ ๗๑ : การปฏิบัติที่ดูเหมือนได้ปฏิบัติอะไรเลย คือการปฏิบัติทาง
จิตใจ ให้รู้สึกพอใจอยู่ในความว่างจากตัวตนของตน, กระทำหน้าที่
ทุกอย่างกลมกลืนอยู่กับกฎของธรรมชาติ ทำงานเพื่อหน้าที่ มิใช่
ทำเพื่อประโยชน์แก่ตัวกู-ของกู.

มรดกที่ ๗๒ : ภาษารรรมะชั้นสูง ก็ล้วนแต่เป็นคำที่ยืมมาจากภาษาชาวบ้าน
จึงพยายามถือเอาความหมายในภาษาชาวบ้านให้มากที่สุด ก็จะทำให้เข้าใจ
คำนั้น ๆ ได้ถูกต้องและถึงที่สุดได้โดยง่าย, เช่นนิพพาน คือเย็น.
มรรค คือหนทาง. ผล คือลูก. กิเลส คือสิ่งสกปรก. สังโยชน์ คือ
ผูกมัด. อาสวะ คือสิ่งกีดตันออกมาจากการหมักดอง. พุทธะ คือ
คืนจากหลับ. ธรรมะ คือ หน้าที่. สังฆะ คือหมู่ของสิ่งที่พึงปรารถนา.

มรดกที่ ๗๓ : มนุษย์สูญ คือผู้มีจิตใจกำลังปราศจากความยึดมั่นถือมั่น คือ
ไม่รู้สึกรยึดมั่นในความหมาย ที่เป็นตัวตนหรือของตน ด้วยอุปาทาน
ไปตามอำนาจของอวิชชา. จึงมาเป็นมนุษย์สูญ (ว่าง) กั้นเกิด จะ
เบาสบาย เผลียวฉลาด ปราศจากอคติใด ๆ มีจิตใจเหมาะสมแก่
การงานทุกชนิด โดยอัตโนมัติ.

มรดกที่ ๗๔ : เมื่อจิตหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งหลงยึดมั่นใน
คุณค่า อันเป็นที่ตั้งแต่อุปาทาน ตามสมมติสังขจะว่า “ตัวตน” แล้ว
ดี-ชั่ว-บุญ-บาป กิเลส-โพธิ หรืออะไรที่บัญญัติกันว่าเป็นของคู่ตรง-
กันข้ามนั้น ก็จะเป็นของที่เท่ากันหรือเป็นสิ่งเดียวกัน เช่น เป็น
เพียงสังขารเสมอกัน เป็นสมมติบัญญัติที่เท่ากัน เป็นต้น.

มรดกที่ ๗๕ : เรามีนรกสวรรค์ หรือนิพพานชนิดที่เป็นสัมภวิญญูโก ที่ล้มผัสได้กันที่นี้ กันดีกว่าจริงกว่า กว่าชนิดที่คิดว่าจะมีกันต่อเมื่อตายแล้ว, ซึ่งพระพุทธรองค์ตรัสเรียกว่า อายตนิกนิริยะ อายตนิคัสคคะ และสัมภวิญญูกนิพพาน. ขอให้รู้จักกันไว้ให้ดี ๆ เกิด จะได้เป็นพุทธบริษัทสมชื่อ.

มรดกที่ ๗๖ : แผ่นดิน เป็นที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงธรรมจักร ประทับอยู่อาศัย และดับขันธนิพพาน ของพระพุทธรองค์ ตลอดพระชนมชีพ จึงเหมาะสมที่จะใช้เป็นที่ศึกษาและปฏิบัติธรรม เกินกว่าที่จะจัดเป็น “บรมมหาวิทยาลัย” เมื่อนำไปเทียบกับมหาวิทยาลัยในโลกปัจจุบัน. ดังนั้น เราน่าจะนั่งเรียนธรรมะ กันกลางดิน ยิ่งกว่านั่งเรียนบนตึกราคา ล้าน ๆ.

มรดกที่ ๗๗ : กฎเกณฑ์ เกี่ยวกับลำดับชั้นของนิเวศ-กิเลส-อนุสัย-อัสวะ ที่ควรรู้จัก คือ เกิดโลกครั้งหนึ่งก็สะสมราคะอนุสัยไว้หน่วยหนึ่ง, เกิด โภจรครั้งหนึ่ง ก็สะสมภริชฌาณุสัยไว้หน่วยหนึ่ง, เกิดหลงครั้งหนึ่ง ก็สะสมอวิชชาอนุสัยไว้หน่วยหนึ่ง, สำหรับจะเกิดกิเลสนั้นๆ ได้ โดยง่าย สะสมไว้ในสันดาน กลายเป็นอัสวะ สำหรับจะกลับออกมาเป็นกิเลส หรือเป็นแต่เพียงนิเวศก็ได้ แล้วแต่กรณี.

มรดกที่ ๗๘ : กามารมณ์หรือเพศรส คือ คำจ้างของธรรมชาติเพื่อให้สัตว์ทำการสืบพันธุ์ อันเป็นสิ่งเหน็ดเหนื่อย-น่าเกลียด-สกปรก, ยากที่สัตว์จะหลีกเลี่ยงได้ แม้จะเป็นเพียงคำจ้าง ที่เป็นอาการบ่วงเดียว.

มรดกที่ ๗๙ : ความว่าง-จิตว่าง-ทำงานด้วยจิตว่าง-เห็นโลกโดยความเป็นของว่าง-มีชีวิตอยู่ด้วยความว่าง นี่คือทั้งหมดของพุทธศาสนา โดยหัวใจ, สำหรับการศึกษ-ปฏิบัติ-เสวยผลของการปฏิบัติ อย่างพุทธบริษัทแท้ แต่คงจะเป็นการยาก ที่ใครจะเห็นด้วย.

มรดกที่ ๘๐ : อย่าเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ในลักษณะที่ทันทรงทนนั่งต้อนรับไม่ไหว เพราะเต็มไปด้วยสัญลักษณ์แห่งไสยศาสตร์ และความมีตัวกู-ของกู ถึงขนาดยกหูชูหาง มีท่าทางแห่งการยกตนข่มผู้อื่น.

มรดกที่ ๘๑ : สิ่งที่เรียกว่าอภิรรมนั้น สมมติว่าเอาไปทิ้งทะเลเสียทั้งกะบิ เราก็ไม่ขาดความรู้เรื่องการปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์ ; เพราะเกิดขึ้นสำหรับสติปัญญาที่เพ้อเกินจำเป็น ทำให้เนิ่นช้าแก่สติปัญญาทั่วไป. ดังนั้นใครๆ ไม่ต้องเสียใจหรือน้อยใจ ว่าไม่มีโอกาสจะเรียน หรือเรียนไม่ไหว.

มรดกที่ ๘๒ : มิติที่สี่ของอารมณ์ทั้งหลายนั้น คือการกินเวลา กับการกินเนื้อที่ที่สัมพันธ์กันอย่างดี. ถ้าใครรู้เท่าทันเรื่องนี้แล้ว จะไม่หลงใหลในความงาม-ไพเราะ -หอม -อร่อย -นิ่มนวลชวนสัมผัส แล้วก็โง่ไปเกลียดชังฝ่ายที่ตรงกันข้าม.

มรดกที่ ๘๓ : รสของกามารมณ์ทุกรูปแบบเป็นเรื่อง “บัวบูบเดียว” แต่মনุषย์ และเทวดาก็หลงบูชา ถึงกับยกให้เป็นเรื่องกามเทพ เสมือนหนึ่ง เป็นพระเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง เอาเสียทีเดียว ; แต่สัตว์เดรัจฉานหา เป็นเช่นนั้นไม่ จงคิดดูให้ดีเถิด.

มรดกที่ ๘๔ : สวรรค์ที่มีได้ทุกอิริยาบถ คือความรู้สึกว่าตนเองได้ปฏิบัติ ธรรมะอย่างถูกต้อง แล้วก็พอใจในการกระทำของตนเอง อยู่ทุก อิริยาบถ ถึงกับยกมือไหว้ตัวเองได้ ทุกคราวที่ระลึกถึง. นี่คือสวรรค์ ที่แท้จริง ที่นี้และเดี๋ยวนี้ สวรรค์อื่นทุกชนิดขึ้นอยู่กับสวรรค์นี้.

มรดกที่ ๘๕ : ต้นไม้พุดได้ และแสดงธรรมอยู่เสมอ แต่คนไม่ได้ยินเอง. มันพุดเรื่องหน้าที่ เรื่องไตรลักษณ์ เรื่องความสงบ, และพุดว่า พวกมนุषย์ อย่างบ้ากันเกินไปนักไว้ย ; แต่มนุषย์ก็ไม่ได้ยินเอาเสีย เลย.

มรดกที่ ๘๖ : ถ้ามีการมองที่ดี ก็จะมีแต่การได้ ไม่มีเสีย, ไม่ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น แม้ที่สุดแต่ความตาย ; นับประสาอะไรกับเรื่องการสูญเสียน้อยๆ น้อยๆ, หากแต่คนโง่ไม่รู้จักมองให้เกิดปัญญา ว่าสิ่งเหล่านั้นมาสอนให้อย่างไรบ้าง ทั้งที่ทุกอย่างที่เกิดขึ้นล้วนแต่มาสอนทั้งนั้น.

มรดกที่ ๘๗ : เรื่องกรรมที่ถูกต้องแท้จริงในพุทธศาสนา คือเรื่องกรรมไม่ดำไม่ขาว เป็นที่สิ้นสุดแห่งกรรมดำกรรมขาว คือเหนือดีเหนือชั่วเหนือบุญเหนือบาปเหนือสุขเหนือทุกข์ เป็นไปเพื่อนิพพานส่วนเดียว. เพียงแต่สอนว่าทำดี -ดี ทำชั่ว -ชั่ว นั้นยังมีไซ้ของพุทธแท้ เพราะมีสอนกันอยู่ก่อนพุทธกาล แต่ก็ยังคงเรียกว่า กรรมวาที ได้เหมือนกัน, เป็นเรื่องกรรมครั้งเดียวไม่สมบูรณ์.

มรดกที่ ๘๘ : ปรมัตถธรรมต้องกลับมา เพื่อเป็นรากฐานของศีลธรรม ซึ่งบอกแต่เพียงว่าให้ทำอย่างไร แต่ไม่ได้บอกว่า เหตุไรจึงต้องทำอย่างนั้นและยังบอกอะไรอื่นอีกบางอย่าง เพื่อให้ยึดมั่นถือมั่นในการกระทำนั้น, ดังนั้น จงสนใจในปรมัตถธรรม กันให้เพียงพอเถิดเพื่อความสมบูรณ์แห่งการมีศีลธรรม.

มรดกที่ ๘๘ : การสมรสทางวิญญาณ กับบุคคลทุกคนในโลก เป็นสิ่งที่
กระทำได้ โดยที่เขาเหล่านั้นไม่รู้สีกตัว : นั่นคือการทำตนเป็นเพื่อน
ทุกข์ในการเกิด-แก่-เจ็บ-ตาย และมีเมตตาธรรมชนิดอัปมััญญา.

มรดกที่ ๘๙ : การเห็นแก่ตัว คือจุดศูนย์กลางของความไม่มีศีลธรรมและปรมาต
ธรรม จึงทำบาปอกุศลได้อย่างมั่นใจว่าถูกต้องและเป็นธรรม ทุก
ประการแล้ว. ดังนั้น ศาสนาทุกศาสนา จึงมุ่งหมายสอนการทำลาย
ความเห็นแก่ตัว. ถ้ามีจะนั้นก็มิใช่ศาสนา.

มรดกที่ ๙๐ : โดยหลักธรรมะ เราอาจจะมีจิตเป็นสุขแท้จริง ได้ตั้งแต่เมื่อกำลัง
ทำการงานนั้น ๆ อยู่ แต่ไม่มีใครสนใจความสุขที่แท้จริงชนิดนี้ เพราะ
ชะงัดหาแต่ความเพลิดเพลินอันหลอกลวง เพื่อแลกเอาด้วยหยาด
เหงื่อแรงงานนั้น ๆ อยู่ตลอดเวลา.

มรดกที่ ๘๒ : การเกิดทางวิญญาณในขณะแห่งปัจจุสมุปบาท ที่คนไม่รู้จัก
นั้นมีทุกคราว ที่คนสัมผัสอารมณ์ด้วยอวิชชาแล้วเกิดตัณหา, มิใช่
หมายถึงการเกิดหนเดียวตายหนเดียว ซึ่งเป็นการเกิดฝ่ายรูปธรรม
ดังที่เข้าใจกัน แล้วก็ไม้อาจจะเข้าใจเรื่องปัจจุสมุปบาท.

มรดกที่ ๘๓ : การบรรลธรรม หรือมีธรรม นั้นไม่ได้หมายความว่า ต้อง
เรียนอภิธรรม -กินแต่ผัก -หมั่นจีวรรัก -แบกกลด -ถือไม้เท้ายาว
-พูดเบาๆ -เดินค่อยๆ -เขavnลูกประคำ เป็นต้น แต่บรรลุหรือ
มีได้ ด้วยการปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎอภิปัจจยตาของศีล -สมาธิ
-ปัญญา.

มรดกที่ ๘๔ : ธรรมะของโพธิสัตว์ สรุปได้เป็น ๔ หัวข้อ คือ สุทธิ -ปัญญา
-เมตตา -ขันติ ซึ่งมีแวแสดงอยู่ที่ใบหน้า ของอวโลกิตศวรรปฎิมา
ที่ศิลปินกระทำขึ้นถึงระดับมาตรฐานของยอดศิลปะ.

มรดกที่ ๔๕ : ความทุกข์สอนอะไรๆ ให้เราได้ดีกว่าความสุข คือสอนตรงกว่า -มากกว่า -รุนแรงกว่า ; ความสุขมีแต่ทำให้ลืมหืมตัว เหลิงเจิ่ง ไม่ทันรู้ และไม่ค่อยสอนอะไร. ขอขอบใจความทุกข์ ซึ่งเป็นเสมือน “เพชร” ในห้วงคางคก.

มรดกที่ ๔๖ : เพชรในห้วงคางคก คือความดับทุกข์ ที่หาพบในความทุกข์ เสมือนการดับไฟ ก็หาพบที่ไฟนั่นเอง. จงรู้จักความลับข้อนี้ ด้วยกันทุกคนเถิด, มิฉะนั้นจะหาไม่พบสิ่งที่ควรพบตามธรรมชาติทั่วไป.

มรดกที่ ๔๗ : ระบบการปฏิบัติดับทุกข์ไม่เหลือในขั้นสุดท้ายนั้น เป็นการตกกระไดพลอยกระโจน คือเมื่อรู้ว่าจะดับชีวิต หรือตายแน่แล้ว ก็ไม่มีจิตกวดแกว่งอย่างใด แต่ตั้งจิตสมัครดับไม่เหลือ จากการเวียนว่ายตายเกิด, ไม่มีหวังในการเกิดใหม่ โดยสิ้นเชิง.

มรดกที่ ๙๘ : ขอย้ำเรื่องนรก-สวรรค์ที่แท้ในพุทธศาสนาอีกครั้งหนึ่ง ว่าได้แก่ ผลที่ได้รับจากการกระทำผิดหรือกระทำถูกต้องทางอายตนะ เมื่อมีผัสสะที่ตา -หู -จมูก -ลิ้น -กาย -ใจ อันกำลังรู้สึกอยู่ในจิต ที่นี้และเดี๋ยวนี้. นรกได้ดิน หรือสวรรค์บนฟ้าต่อตายแล้ว ที่กล่าวกัน มาแต่ก่อนพุทธกาลนั้น ขึ้นอยู่กับนรกสวรรค์ที่แท้ ที่นี้และเดี๋ยวนี้.

มรดกที่ ๙๙ : การสอนเรื่องทางจริยธรรมทุกเรื่องต้องสอนครบเป็นคู่ๆ คือ สอนทั้งข้อที่ว่าให้ทำอย่างไร (ตัวศีลธรรม) และข้อที่ว่าทำไมจึงต้องทำอย่างนั้น (ตัวปรมัตถธรรมซึ่งเป็นเหตุผลของศีลธรรม) ; และ ถ้าเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง ว่ามันจะมีผลแท้จริงอย่างไรเข้าอีกด้วยก็จะยิ่งดี. ขอย้ำได้บกพร่องในหลักเกณฑ์ข้อนี้.

มรดกที่ ๑๐๐ : หัวใจพุทธศาสนาสำหรับคนทั่วไป ทั้งที่กำลังปฏิบัติและที่เสร็จ การปฏิบัติแล้วนั้นคือ สัจธรรมที่ว่า "สิ่งหังปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น โดยความเป็นตัวตน-ของตน" : ทุกคนต้องปฏิบัติสิ่งนี้ และ ได้รับผลของสิ่งนี้.

มรดกที่ ๑๐๑ : ชาติในปฏิจลสมุปรบพ คื การเกิดทงจิต-ทงวิญญณ อัน จะมีขึ้นทงครวที่มีควมรู้สึกเป็นตัวกู-ของกู เกิดขึ้นมในจิต และ เป็นทงข์ทงใจอย่งหน้กหน่วง ทงครวที่เกิด ; ส่วนชติทงกย นั้น มีครั้งเดียวจนก่วจะเข้โลง และมีทงข์ทงกยพอสถนประมณ ไม่ทรมณมกเหมือนทงจิต.

มรดกที่ ๑๐๒ : ทำบุญด้วยปาก (ธรรมทน) ได้บุญมกกว่ำทำด้วยของ (วัตถุ ทน) แต่คนส่วนมกทำไม่ได้เพราะเต็มอัดอยู่ด้วยควมทงข์ มีด มนห์ ยิ่งกว่ำตบอด พุดเรื่องดับทงข์ไม่เป็น, พุดเป็นแต่เรื่องการ จมอยู่ในโลก ซึ่งมีไซเรื่องธรรมทนเพื่อให้มีจิตใจอย่งเหนือโลก ทั้งที่ กยอย่งในโลก. ขอให้ทงคนเลื่อนระดับการทำทนของตน ให้ขึ้นม อย่งในระดับที่เรียกว่ำธรรมทน.

มรดกที่ ๑๐๓ : ชีวิตเป็นสิ่งที่เต็มธรรมะลงไปได้ จนก่วจะเต็ม คือเต็มลง ไปด้วยการทำหน้ที่ ที่ถูกต้องแก่ควมเป็นมนุษย์ของตน ทงชั้น ตอนแห่งวิวัฒนการ จนกระทั่งบรรลุมรรคผลนิพพน ในที่สุด.

มรดกที่ ๑๐๔ : ธรรมะในบทกอล่มลูก ที่แสดงว่าบรรพบุรุษรู้ธรรมะอย่างพอตัว คือบทกอล่มลูกที่ว่ามะพร้าวเนาพีเกิร์กลางทะเลขึ้นฝั่ง คือทะเลแห่งบุญและบาป, และจะถึงต้นมะพร้าวได้ เฉพาะผู้พ้นทั้งบาปและบุญแล้วสัมผัสกับนิพพาน หรือมะพร้าวต้นนั้นในลักษณะที่หาพบนิพพานได้ท่ามกลางวิภูฏสงสาร.

มรดกที่ ๑๐๕ : ศีล-สมาธิ-ปัญญา ของธรรมชาติ มีในกิจการทุกอย่างของมนุษย์ (แม้สัตว์) คือมีความเป็นอยู่ถูกต้อง มีกำลังจิตเพียงพอ มีความรู้เพียงพอ ในหน้าที่ของตน. ชีวิตทุกชีวิตมีหน้าที่ที่จะต้องพัฒนาสิ่งนี้ทุกรูปทุกนาม.

มรดกที่ ๑๐๖ : อนันตริยสมาธิ เป็นสิ่งที่ควรรู้จัก ในฐานะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองอย่างเพียงพอ ทุกคราวที่เรามีความต้องการ และทำอะไรด้วยสติปัญญาสัมมาทิฏฐิอย่างเต็มที่ แต่ไม่มีใครสนใจ.

มรดกที่ ๑๐๗ : ถ้าสมรสกันทางเนื้อหนังไม่ได้ ก็สมรสกันทางจิตทางวิญญาณได้ แม้กับพระพุทธรูปองค์ที่พูดกันว่านิพพานแล้วกว่าสองพันปี แต่ยังทรงอยู่โดยพระคุณ. นั่นคือ การกระทำให้ถูกต้องตามพระพุทธรูประสงค์ร้อยเปอร์เซ็นต์ ในการปฏิบัติธรรม.

มรดกที่ ๑๐๘ : ศึกษาหรือศึกษา ตามความเห็นของข้าพเจ้าคือการรู้จักตัวเอง-เห็นตัวเอง -ด้วยตัวเอง -ในตัวเอง -เพื่อตัวเอง อย่างแจ่มชัด ถูกต้องและสมบูรณ์ จนทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด แก่ทุกฝ่าย.

มรดกที่ ๑๐๙ : ความริษยา คือไฟเจียวที่จะเผาผลาญจิตใจ ของผู้ที่มีมัน เหมือนตกรกทั้งเป็น ตั้งแต่ต้นจนตลอดเวลา ทั้งผู้ที่ถูกริษยา ไม่รู้สึกอะไรเลยตลอดเวลาเช่นกัน. ดังนั้น จะทำไปทำไม? คຸ້ມคຸ້ມกันที่ตรงไหน?

มรดกที่ ๑๑๐ : บัดนี้ ยิ่งเจริญก็ยิ่งยุ่ง ยิ่งเจริญที่สุดคือ ยิ่งกินจำเป็น เพราะปราศจากสติปัญญาอันทำให้รู้จักเจริญอย่างถูกต้อง พอเหมาะพอดี เป็นมัชฌิมาปฏิปทา ; จงรู้จักเจริญกันเสียใหม่ ในด้านจิตวิญญาณที่อาจดับทุกข์ของตนได้เกิด.

มรดกที่ ๑๑๑ : ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็น สิ่งที่ต้องควบคุมให้ดีๆ : มันจะเกิดเป็นนรกขึ้นมาเมื่อมีการปฏิบัติผิด และจะเกิดเป็นสวรรค์ขึ้นมา เมื่อมีการปฏิบัติถูก ณ ที่นั้นๆ จงจัดการกับตา ฯลฯ ใจ ให้ถูกต้อง ในเมื่อมีการสัมผัส ณ ที่นั้นๆ จนเป็นสวรรค์อยู่ได้ จนตลอดเวลาเกิด จะเป็นพุทธบริษัทโดยสมบูรณ์อยู่ในขั้นต้น.

มรดกที่ ๑๑๒ : ถ้าไม่มีการเกิดทางจิตทางวิญญาณในจิตใจว่าตัวกู-ของกู แล้ว การเกิดทางกายที่เกิดครั้งเดียวตายครั้งเดียว ก็หาอาจทำให้เกิดทุกข์ใด ๆ ได้ไม่. แม้ความแก่-เจ็บ-ตาย ก็หาทำให้เกิดทุกข์ได้ไม่ เพราะไม่มีการรับเอามาเป็นของกู.

มรดกที่ ๑๑๓ : การบรรลุมรรคผลนิพพาน มิได้มีไว้เพื่อบอกให้ผู้อื่นทราบ และแม้ที่จะรู้อเอง ก็ไม่จำเป็นต้องรู้ว่าบรรลุขั้นไหนเท่าไร เพียงแต่รู้ว่าทุกข์กำลังดับไป ๆ จนกว่าจะหมดสิ้นก็พอแล้ว ; เหมือนรอกเท้า ลีก็รู้ว่าลี (จนกว่าจะใช้ไม่ได้) ก็พอแล้ว. ไม่ต้องรู้ว่ามันลีก็มิล ในวันหนึ่ง ๆ.

มรดกที่ ๑๑๔ : ความสุขที่แท้จริงเป็นสิ่งที่ต้องได้มกเปล่านั้น โดยไม่ต้องเสียสตางค์ เหมือนดั่งที่ตรัสว่า ถอนความรู้ลี้กว่า ตัวตนเสียได้แล้ว ก็ได้นิพพาน มาเปล่า ๆ ไม่ต้องเสียมูลค่าอะไร. ส่วนความสุขเทียม หรือความเพลิดเพลินที่หลอกลวงนั้น ใช้เงินซื้อมาเท่าไรก็ไม่รู้จักพอ. จนตัวตาย ก็ไม่พบกับความสุขที่แท้จริง.

มรดกที่ ๑๑๕ : สังขารทั้งปวงแม้ไม่เที่ยง แต่มันก็ตะโกนฟ้องตัวเองว่าไม่เที่ยง อยู่ตลอดเวลา. พวกเรามันหุนหันเอง ไม่ได้ยินแล้วก็หาว่าลี้กลับ ; ดูจะช่วยเหลือตัวให้ความหลงของตัวเอง เสียมากกว่า แล้วจะได้หลง กันต่อไปตามใจกู.

มรดกที่ ๑๑๖ : โลกต้องมีศาสนาครบทุกชนิด ทุกระดับเพื่อเหมาะสำหรับคนทุกชนิดที่มีอยู่ในโลก การที่พยายามจะทำให้มีศาสนาเดียว นั้นเป็นเรื่องบ้าคลั่ง และไม่อาจจะเป็นไปได้ มีแต่จะสร้างความยุ่งยาก โดยมีมนุษย์ที่ไม่เหมาะสม ที่จะอยู่ในโลก มากขึ้น.

มรดกที่ ๑๑๗ : ชาวพุทธแท้ ไม่กินสิ่งที่หมยมันว่าเป็นเนื้อหรือเป็นผัก แต่กินอาหารที่บริสุทธิ์ถูกต้อง สมควรแก่การกิน โดยความเป็นธาตุตามธรรมชาติ และกินเท่าที่จำเป็นจะต้องกิน เหมือนน้ำมันหยอดเพลารถ หรือการกินเนื้อบุตรของตนเอง ที่ตายลง เมื่อหลงทางกลางทะเลทราย เพื่อประทังชีวิตให้รอดออกไปได้เท่านั้น.

มรดกที่ ๑๑๘ : ในร่างกายและจิตใจ มีสิ่งที่อาจเรียกว่าพระไตรปิฎก ที่แท้จริง ให้ศึกษา ชนิดที่ไม่อาจเติมเข้าหรือชักออก แม้แต่อักขระเดียว. ขอให้พยายามอ่านพระไตรปิฎกเรื่องทุกข์ เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ เรื่องความดับทุกข์ และทางให้ถึงความดับทุกข์จากพระไตรปิฎกเล่มนี้ กันจงทุกคนเถิด.

มรดกที่ ๑๑๙ : ต้องศึกษาเรื่องดับทุกข์จากร่างกายที่ยังเป็น ๆ มิใช่จากสมุดพระไตรปิฎกในตู้. นี่ถือเอาตามคำตรัสที่ตรัสว่าโลก เหตุให้เกิดโลก ความดับสนิทของโลกและทางให้ถึงความดับสนิทนั้น ตถาคตตกลงว่า มีอยู่พร้อมในกายอันยาวาวาหนึ่งซึ่งมีทั้งสัญญาและใจ (คือยังเป็น ๆ).

มรดกที่ ๑๒๐ : ยิ่งเรียนพระไตรปิฎก แล้วยิ่งวนเวียนไม่บรรลุนิพพาน ก็ต้องเปลี่ยนไปเรียนที่ชั้นห้ำโดยตรง จนรู้จักการเกิด-ดับแห่งอุปาทานว่าตัวกู-ของกู อันมีอยู่ในชั้นห้ำนั้น จนเป็นภวานามยปัญญา ตัดอุปาทานนั้นได้.

มรดกที่ ๑๒๑ : การจัดพระไตรปิฎกเท่าที่มีอยู่ทั้งหมดให้เหมาะสมสำหรับยุคปรมาณูโดยเฉพาะ คือชักออก ๓๐% สำหรับนักศึกษาปัญญาชน, ชักออกอีก ๓๐% สำหรับนักวิทยาศาสตร์และนักโบราณคดีตัวยง ; ที่เหลืออยู่ ๔๐% เป็นเรื่องดับทุกข์โดยตรง ก็ยังมากกว่าคัมภีร์ในศาสนาอื่น ๆ อีกมากมายหลายเท่า. ทั้งหมดนี้มิได้เป็นการจ้วงจาบพระไตรปิฎก แต่เป็นการปรับให้เหมาะสม สำหรับยุค.

มรดกที่ ๑๒๒ : เรียนชีวิตจากชีวิต ดีกว่าเรียนจากพระไตรปิฎก ซึ่งบอกเพียงวิธีเรียนชีวิตได้อย่างไร แล้วนำไปเรียนที่ตัวชีวิตเอง เมื่อยังไม่ตายและมีเรื่องดับทุกข์โดยเฉพาะ ให้เรียนอย่างเพียงพอ ; นี่คือการเรียนความทุกข์จากความทุกข์ และพบความดับทุกข์ที่ตัวความทุกข์นั่นเอง.

มรดกที่ ๑๒๓ : การเตรียมพระไตรปิฎกเพื่อเสนอแก่โลกยุคปรมาณูอันสูงสุดนั้นต้องเป็นคนกล้าและบริสุทธิ์ใจ พอที่จะใช้หลักกาลามสูตร เป็นเครื่องคัดเลือกและจัดสรร ให้เหลืออยู่แต่แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา แล้วจึงหยิบยื่นให้ไป จึงจะสำเร็จประโยชน์.

มรดกที่ ๑๒๔ : นิพพานแท้ที่เป็นสันติภูมิ คือความเย็นแห่งชีวิตที่เย็นที่นี้และเดี๋ยวนี้ อยู่ตลอดเวลา เพราะกิเลสไม่เกิดขึ้น และไม่มีอุปาทานว่าตัวตน สำหรับรับผลกระทบใดๆ ทั้งดีและชั่ว ; นี่แหละคือข้อที่นิพพานแท้เป็นสิ่งที่ไม่เกี่ยวกับความตาย.

มรดกที่ ๑๒๔ : ยิ่งเจริญคือยิ่งบ้าตามประสาวัตถุนิยมชักหน้าไป แล้วเข้าใจว่ายิ่งเจริญ ; นั่นคือการวิ่งฝ่าเข้าไปในดงแห่งปัญหาอันยุ่งยาก อันมนุษย์สร้างขึ้นมาเอง โดยไม่รู้ความหมายแห่งความเป็นมนุษย์.

มรดกที่ ๑๒๖ : การอยู่อย่างเป็นเกลอกับธรรมชาติ นั้นให้ความสะดวกในการเข้าถึงสัจธรรมของธรรมชาติ อันจะทำให้หมดปัญหาทุกประการที่เกิดมาจากธรรมชาติ เพราะสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้น ได้โดยแท้จริง.

มรดกที่ ๑๒๗ : บุถุชน คือคนที่ยังไม่รู้จักสิ่งที่ควรรู้จักแม้จะตำตามอยู่เสมอ คือไม่รู้จักนิเวศน์ทั้งห้า อันได้แก่ความครุ่นในกาม-พยาบาท-หตหุ-ฟุ้งซ่าน-ลังเลในชีวิต ว่าเป็นสิ่งทำลายความสงบสุข หรือไม่รู้ว่ ความโลก-โกรธ-หลง นั้นเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งทุกข์, แล้วก็ไม่ว่ ; จึงได้ชื่อว่าบุถุชน คือคนมีความหนา แห่งใฝ่ฝ้าในดวงตา.

มรดกที่ ๑๒๘ : ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด ที่บูชาอบายมุข ทรมาน อยู่ด้วยโรคประสาท เพราะบูชาเงิน จะได้สำนักตัวเสียบ้าง ก็คือ ความรู้ในข้อที่ว่า เราไม่ได้เกิดมาสำหรับเป็นทาสกิเลส หรือเป็น ทาสตา หู จมูก ลิ้น กาย ทางเนื้อหนัง แล้วจมปลักอยู่ในกอง ทุกข์ในโลกนี้ เพราะความเป็นทาสนั่นเอง.

มรดกที่ ๑๒๙ : ศีลห้าที่มีความหมายอันสมบูรณ์ นั้นสรุปลงได้ในคำว่า "ความไม่ประทุษร้าย ๕ ประการ" คือ ไม่ประทุษร้ายชีวิต-ไม่ประทุษ ร้ายทรัพย์-ไม่ประทุษร้ายของรัก-ไม่ประทุษร้ายความเป็นธรรมของ ผู้อื่น-ไม่ประทุษร้ายสติสมปฤดีของตนเอง. อย่างนี้แล้วไม่มีช่องว่าง สำหรับจะบิดพลิ้วหลีกเลี่ยงหรือแก้ตัวแต่ประการใด.

มรดกที่ ๑๓๐ : โดยปรมัตต์แล้ว : ไม่มีใครเกิด ไม่มีใครอยู่ ไม่มีใครตาย มี แต่กระแสแห่งสังขาร การปรุงแต่งตามกฎอิทัปปัจจยตา ของธาตุ ตามธรรมชาติ. เมื่อไม่มีใครตาย แล้วจะมีใครไปเกิด ดังนั้น ตาม หลักพุทธศาสนา จึงไม่มีวิญญานนี้หรือวิญญานไหนสำหรับไปเกิด ใหม่. เว้นเสียแต่จะพูดโดยภาษาคนของมนุษย์ในสมัยที่ยังไม่มี ความรู้เรื่องนี้ แล้วก็พูดตามๆ กันมา.

มรดกที่ ๑๓๑ : ขอย้ำอีกว่า สิ่งที่เรียกว่า “ตัวตน” เป็นเพียงความรู้สึก ที่เพิ่งเกิดปรุงขึ้นมา เมื่อมีความอยากอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยอำนาจของอวิชชา เกิดขึ้นมาในใจเท่านั้น. เมื่อเป็นเพียงความรู้สึก ที่เป็นปฏิกิริยาของความอยากเช่นนี้ จึงเป็นสิ่งที่ เป็นของลมๆ แล้งๆ ไม่มีตัวจริงอะไรที่ไหน ; แต่ถึงกระนั้นก็มีอำนาจมากพอ ที่ทำให้เกิดกิเลสสืบต่อไป และเป็นความทุกข์ได้.

มรดกที่ ๑๓๒ : นรกที่แท้จริง คือความรู้สึกอึดทนระอาใจตัวเอง จนยกมือไหว้ตัวเองไม่ลง ตรงกันข้ามจากสวรรค์ คือความรู้สึกพอใจตัวเอง จนยกมือไหว้ตัวเองได้อย่างชื่นใจที่นี้และเดี๋ยวนี้. นรกและสวรรค์อย่างอื่น ๆ จะมีอีกก็ชนิด ก็ล้วนแต่ขึ้นอยู่กับนรกและสวรรค์ ๒ ชนิดนี้ทั้งนั้น.

มรดกที่ ๑๓๓ : การเห็นตถตา หรือ “ความเป็นเช่นนั้นเอง” ของสิ่งทุกสิ่งนั้นคือญาณทัสสนะอันสูงสุดของพระอริยเจ้า สามารถห้ามเสียซึ่งความประหลาดใจในสิ่งใด ๆ ห้ามความรัก -โกรธ -เกลียด -กลัว -วิตกกังวล ,อาลัยอาวรณ์ -อิจฉาริษยา -หึง -หวง -ลังเล -ฟุ้งซ่าน ฯลฯ อันเป็นสมบัติของบุถุชนเสียได้โดยเด็ดขาด.

มรดกที่ ๑๓๔ : การที่จะเกิดสุขหรือทุกข์ทำผิดหรือทำถูก นั้นขึ้นอยู่กับ การสัมผัสอารมณ์ที่มากระทบ ว่าสัมผัสมันด้วยวิชา หรืออวิชา, คือมีสติสัมปชัญญะหรือไม่มี. ถ้ามีสติสัมปชัญญะก็ควบคุมการปรุง แต่งของจิตไว้ได้ ในลักษณะที่ไม่เกิดกิเลสและความทุกข์ ; ถ้า ปราศจากสติสัมปชัญญะ ก็ตรงกันข้าม.

มรดกที่ ๑๓๕ : ของจริง เห็นด้วยใจของพระอริยเจ้า, ของเท็จ เห็นด้วยตาของ บุคคล ดังนั้น จึงต่างกันมาก : ต่างฝ่ายต่างเชื่อตามความรู้สึกของตนๆ และได้ผลตรง ตามสถานภาพแห่งจิตของตนๆ ด้วยกันทั้งสอง ฝ่าย.

มรดกที่ ๑๓๖ : หลักตัดสินว่า ผิด-ถูก ชั่ว-ดี ในพุทธศาสนา ไม่ยุ่งยากลำบาก เหมือนของพวกปรัชญาชนิด *Philosophy* หรือพวกตรรกวิทยา *Logics* คือถ้ามีผลไม่เป็นที่เสียหายแก่ใคร และเป็นประโยชน์แก่ ทุกฝ่าย ก็ถือว่าถูกหรือดี. ถ้าตรงกันข้ามก็ถือว่าผิดหรือชั่ว, ไม่ต้อง อ้างเหตุผลอย่างอื่น ให้ลำบาก.

มรดกที่ ๑๓๗ : อย่าทำอะไรด้วยความหวังหรือด้วยความยึดมั่นถือมั่น แต่ทำด้วยสติปัญญา หรือสมาทานด้วยสติปัญญา, มิใช่ด้วยอุปาทาน อันมีความหมายแห่งการทำเพื่อตัวกู. การทำด้วยสติปัญญานั้นเป็นการทำเพื่อธรรมอย่างที่เราเรียกว่า ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่, มิใช่ทำเพื่อตน แต่ทำเพื่อคนทั้งโลก หรือทุกโลก.

มรดกที่ ๑๓๘ : ลัทธิที่สอนว่ามีตัวตน ย่อมนำไปสู่ความเห็นแก่ตน ระดับใดระดับหนึ่งเสมอไป จึงดับทุกข์โดยสิ้นเชิงไม่ได้ เพราะเป็นกิเลสหรือมีกิเลสอยู่ในความเห็นแก่ตนนั่นเอง. ต้องเห็นแก่ธรรม คือหน้าที่ที่ถูกต้องสำหรับการดับทุกข์, โดยหมดตนจึงจะหมดทุกข์.

มรดกที่ ๑๓๙ : ความไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรว่าเป็นตัวตนของตน ยังมีแต่สิ่งที่กำลังเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย นั้นไม่เกี่ยวกับลัทธิอะไร ๆ ที่ถือว่าตายแล้วสูญ หรือว่าไม่มีอะไรเสียเลย. มันต่างกันยิ่งกว่าฟ้ากับดิน, ขอให้พยายามเข้าใจอย่างถูกต้องเถิด จะเข้าถึงหัวใจของพุทธศาสนาที่ว่าทุกอย่างมิใช่ตน นั้นอย่างถูกต้อง.

มรดกที่ ๑๔๐ : ความสุขที่แท้จริง ไม่ต้องใช้เงินเลย แต่กลับทำให้เงินเหลือ : ความสุขที่หลอกลวง ยิ่งต้องใช้เงินจนเงินไม่พอใช้. ความสุขที่แท้จริงเกิดจากการทำงานด้วยความพอใจ จนเกิดความสุขเมื่อกำลังทำงาน จึงไม่ต้องการความสุขชนิดไหนอีก, เงินที่เป็นผลของงาน จึงยังเหลืออยู่, ส่วนความสุขที่หลอกลวงนั้น คนทำความพอใจให้ แก่กิเลส ซึ่งไม่รู้จักอึดจักพอ เงินจึงไม่มีเหลือ.

มรดกที่ ๑๔๑ : ขอให้ตั้งต้นการศึกษาธรรมะด้วยการรู้จักนิรวรณ และภาวะที่ไม่มีนิรวรณ อันเป็นสิ่งที่มียู่ในชีวิตประจำวัน ด้วยกันทุกวันและทุกคน. นี่จะเป็นการง่ายเข้า ในการที่จะรู้จักกิเลส อย่างชัดเจน และปรารถนาชีวิตที่ไม่มีกิเลส หรือคุณค่าของพระนิพพาน ได้ง่ายเข้า.

มรดกที่ ๑๔๒ : “ชีวิตใหม่” สำหรับผู้ถือศานาอะไรก็ได้ คือการทำหน้าที่ให้ถูกต้อง แก่ความเป็นมนุษย์ของตน ๆ ทุกชั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ ตั้งแต่เกิดจนตาย ทั้งเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น.

มรดกที่ ๑๔๓ : อนุปทีเสสนิพพาน ไม่เกี่ยวกับความตาย หากหมายถึง ความดับเย็น ถึงระดับเย็นสนิท ของกิเลสและเบญจขันธ์ มีชีวิต อยู่เสวยรสแห่งความเย็นนั้น จนกว่าจะสิ้นชีวิต เพราะหมดปัจจัย ส่วนชีวิตหรือรูปนาม. ถือเป็นหลักได้ว่า “นิพพานในพุทธศาสนา ในทุกความหมาย ไม่เกี่ยวกับความตาย.”

มรดกที่ ๑๔๔ : นิพพานเป็นของให้เปล่า โดยไม่ต้องเสียสตางค์ นั้นเป็น เพียงการเสียสละความยึดถือว่าตัวตนออกไปเสีย, เป็นความสงบ เย็นสูงสุดแห่งชีวิตที่มีความเต็มสูงสุดแห่งความเป็นมนุษย์ กันที่นี้ และเดี๋ยวนี้. แต่ก็ยังไม่เป็นที่สนใจในหมู่พุทธบริษัทเอง ต้องการ แต่ชนิดในอนาคตกาลนานไกล และต่อตายแล้ว โดยยอมเสียสตางค์ มากๆ เพื่อเตรียมสิ่งที่เป็นปัจจัยแก่นิพพาน.

มรดกที่ ๑๔๕ : ขอยืนยันว่า นิพพานก็มีใช้ตัวตนของใคร. หรือแม้แต่ของ นิพพานเอง แล้วจะมาเป็นสมบัติของใครได้ ; เพียงแต่ทุกคนเปิดใจ ให้ถูกต้องเพื่อรับรัศมีเย็น อันเกิดมาจากความไม่มีตัวตนของนิพพาน จนตลอดชีวิตก็พอแล้ว คือทำตนไม่ให้เป็นของใคร หรือแม้แต่ ของตนเอง.

มรดกที่ ๑๔๖ : ดับทุกข์ที่ทุกข์ ดับไฟที่ไฟ อย่าเอาไปไว้คนละแห่งคนละชาติ คือทุกข์อยู่ในชาตินี้แล้วจะดับทุกข์หรือนิพพาน ต่อชาติอื่น อีกหลายร้อยหลายพันชาติ : จะดับไม่ได้และมีแต่การละเมอเพื่อฝัน. จะต้องดับที่ตัวมัน และให้ทันแก่เวลา เมื่อมีผัสสะเกิดขึ้น ก็มีสติ สัมผัสัญญะทันควัน จัดการกับผัสสะนั้นทันทีจนทุกข์ไม่อาจจะเกิดขึ้น หรือดับไป. เดียวนี้มักจะเอาทุกข์กับดับทุกข์ ไว้คนละชาติ.

มรดกที่ ๑๔๗ : ทั้งชั่วทั้งดี ล้วนแต่อัปรีดิ์ คือไม่น่ารัก ล้วนแต่ทำให้วิ่งแจ้น ไปในความมวนเวียนด้วยอำนาจการผลักดันของความชั่วและความดีนั้น. มาแสวงหา และอยู่กับความสงบที่ไม่ชั่วไม่ดีกันดีกว่า. ไม่ต้องวิ่งให้วุ่นวาย ; ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่แล้วอยู่ด้วยความสงบเย็น.

มรดกที่ ๑๔๘ : ปัญญาต้องมาก่อนทุกสิ่งที่จะปฏิบัติ นี่คือหลักเกณฑ์ที่ถูกต้อง เหมือนอริยมรรคมีองค์แปด ที่มีสัมมาทิฐิเป็นตัวนำ ; มิฉะนั้น การปฏิบัติจะเข้ารถเข้าพง พลาดวัตถุประสงค์ไปเสียหมดสิ้น นับตั้งแต่สรวณาคมน์ และศีล ดังที่กำลังมีอยู่ในที่ทั่วไป.

มรดกที่ ๑๔๙ : สวดปัจฉิมเวทน์กันเพียงครั้งท่อน ของความจริงทั้งหมด ว่าเรามีความเกิดแก่เจ็บตายเป็นธรรมดา ไม่อาจพ้นความเกิดแก่เจ็บตายไปได้ ; แต่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ถ้าได้อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตรแล้ว สัตว์ทั้งหลายจะพ้นจากความเกิดแก่เจ็บตาย” และตรัสระบุนิยามการปฏิบัติอริยมรรคมีองค์แปดว่าเป็นการมีพระองค์เป็นกัลยาณมิตร. เรามีแต่การสวดบทที่หลอนตัวเอง ให้กลัวความเกิด แก่ เจ็บ ตายอย่างเปล่า ๆ ปลื้ ๆ, นี่เป็นความเหลวไหลของสาวกเองในการรับถือพุทธศาสนา.

มรดกที่ ๑๕๐ : จิตว่างแท้จริงทางธรรมะ ต่างจากจิตว่างของอัมพาต ซึ่งไม่รู้จักจิตว่างที่แท้จริงแล้วกล่าวหาว่า จิตว่างไม่ทำอะไร ไม่รับผิดชอบอะไร ; ทั้งที่จิตว่างแท้จริงนั้น ทำหน้าที่ทุกอย่าง ได้อย่างฉลาดเฉลียว ถูกต้องและไม่เห็นแก่ตัว. จงรู้จักจิตว่างกันเสียใหม่เถิด.

มรดกที่ ๑๕๑ : ขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า นิพพานหาพบได้ที่วัฏฏสงสาร เพราะความดับแห่งวัฏฏสงสารก็ต้องมีที่วัฏฏสงสารนั่นเอง, เหมือนการดับของไฟ ก็ต้องมีที่ไฟนั้นแหละ ; นิพพานคือการดับแห่งวัฏฏสงสาร จึงหาพบได้ที่วัฏฏสงสาร ฉันทใดก็ฉันทนั้น. นี่เป็นอภิธรรมที่ยิ่งกว่าอภิธรรม!

มรดกที่ ๑๕๒ : การพูดว่า ทุกข์เพราะยึดมั่นนั้นถูกกว่าเข้าใจได้ง่ายกว่าที่จะพูดว่า ทุกข์เพราะตัณหา, เพราะยึดมั่นสิ่งใด ก็หนักอกหนักใจเพราะสิ่งนั้น ; และตามกฎปฏิจจสมุปบาทก็กล่าวว่ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ -ชาติ -ทุกข์ ; นั่นคือตัณหาต้องปรุงเป็นอุปาทานเสียก่อน คือยึดมั่นถือมั่นเสียก่อน จึงจะเกิดความหนักและเป็นทุกข์ ได้ในบพว่า ภารา ทเวปญจกขุณาธา ภาราทานํ ทุกขโลกเณ ดังนี้.

มรดกที่ ๑๔๓ : ทฤษฎีและคำพูดที่เกี่ยวกับตัวกู-ของกู นั้นมีทั้งภาษาคนและภาษาธรรม : ภาษาคนสำหรับเด็ก ๆ และคนโง่ พูดตามที่พูดกันอยู่ด้วยความรู้สึกยึดมั่นในตัวตน ; ส่วนภาษาธรรมนั้นสำหรับพระอริยเจ้าพูด ด้วยจิตที่ปราศจากความยึดถือจึงฟังยากสำหรับบุณชน.

มรดกที่ ๑๔๔ : โลกรอดได้ แม้เพียงด้วยมนุษย์เป็นผู้กตัญญูเหตุเวที คือรู้ว่ามนุษย์แต่ละคน ต่างมีบุญคุณต่อกัน แล้วก็เบียดเบียนกันไม่ได้, และรู้ว่าโลกมีบุญคุณแก่มนุษย์ โดยให้ปัจจัยแก่ชีวิต จึงทำลายโลกไม่ได้ : เพียงเท่านั้นโลกก็รอดแล้ว.

มรดกที่ ๑๔๕ : สวรรค์มีขึ้นในใจของผู้ที่เห็นที่ที่เขาจะมีอยู่หัวตัวเองได้ ในการทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องตามธรรมและพอใจตัวเองถึงขีดสุด. นี่เป็นสวรรค์ที่แท้จริง ที่นี้และเดี๋ยวนี้. สวรรค์อย่างอื่นทุกชนิด ขึ้นอยู่กับสวรรค์นี้.

มรดกที่ ๑๕๖ : สวรรค์ที่ต้องรู้จักเป็นพิเศษ คือ ๓ ก. และ ๓ ส. ๓ ก. คือ กิน-กาม-เกียรติ ย่อมกัศเอาผู้เข้าไปเกี่ยวข้องอย่างโง่เขลา แล้วก่อให้เกิดกิเลส. กำจัดโทษของ ๓ ก. แล้วมี ๓ ส. คือ สะอาด-สว่าง -สงบ. ที่ต้องรู้จักเป็นพิเศษ ก็เพราะยากที่จะรู้จักตามที่มันเป็นจริง, มักจะรู้จักกันอยู่ ตามที่มันแสดงตัวอย่างที่มันไม่เป็นจริง เพราะความเขลา ของผู้ที่เข้าไปเกี่ยวข้องนั่นเอง.

มรดกที่ ๑๕๗ : คู่ชีวิตที่แท้จริง คือธรรมะที่ปฏิบัติอย่างถูกต้อง อยู่กะเนื้อกะตัว ช่วยให้รอดชีวิต และปราศจากปัญหาทั้งปวง ; มิใช่คู่กินคู่นอนซึ่งมีการกระทำอันส่งเสริมกิเลส และสร้างปัญหาผูกพันขึ้น นานัปการ โดยมีการกระทบ ฮื่อแย้งกันอยู่เป็นประจำ ซึ่งจะต้องใช้ธรรมะเป็นเครื่องระงับอีกนั่นเอง. ขอให้รู้จักสิ่งนี้อาจจะเป็นคู่ชีวิตได้จริง อย่างที่ผีจะไม่หัวเราะเยาะ.

มรดกที่ ๑๔๘ : หน้าที่และสิทธิของสตรี ที่แท้จริงและควรจะมี เพื่อความรอดของมนุษยโลกนั้น มิใช่ความมีสิทธิเสมอภาค และอย่างเดียวกันกับบุรุษ. หากแต่ยอมรับหน้าที่ในการอบรมลูกที่เกิดมา ให้มีความเป็นมนุษย์ ที่ถูกต้องและสมบูรณ์โดยไม่ต้องแย่งหน้าที่ของพ่อบ้านมาทำ อย่างที่ทักกันอยู่ ซึ่งจะทำให้โลกนี้ ปราศจากมารดา.

มรดกที่ ๑๔๙ : ทำไม่ต้องไปหาหมอให้เสียเวลา : เพราะแม่หมอจะทายว่าโชคดี เราก็ยังต้องทำดีด้วยความไม่ประมาทอยู่ดี. แม่หมอทายว่าโชคร้าย เราก็ยังต้องทำดี ด้วยความไม่ประมาทอย่างเต็มที่ อย่างนั่นเอง. พุทธบริษัทไม่ต้องไปดูหมอให้เสียทรัพย์เสียเวลา เพราะเขารู้จักสิ่งที่มีอำนาจอยู่เหนือโชคโดยประการทั้งปวง, คือการประพฤติถูกต้อง ตามกฎอิทัปปัจจยตาชนิดที่ทำให้อยู่เหนือโชคเหนือกรรม ได้สิ้นเชิง.

มรดกที่ ๑๖๐ : คนที่เติบโตขึ้นมา โดยไม่เคยเกี่ยวข้องกับระบบของศีลธรรม ได้รับการเวดล้อม แต่ด้วยระบบความก้าวหน้าแห่งยุคปรมาณู นั้น จะมีนิสัยหลงก้าวร้าวโอหัง ด้วยความเห็นแก่ตัว อย่างไม่เห็นแม่แก่ชาติของตัว แล้วจะเห็นแก่โลก ได้อย่างไร.

มรดกที่ ๑๖๑ : ความเจริญ ที่เต็มไปด้วย แสง-สี-เสียง นั้นมีไว้สำหรับ ให้ผีหัวเราะเยาะคน ว่าดีแต่ทำสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องทำก็ได้ แล้วสร้าง ปัญหายุ่งยาก ทางเศรษฐกิจและศีลธรรม ให้แก่ตัวเอง จนเป็น โรคประสาท และมีอาชญากรรม กันเต็มบ้านเต็มเมืองแล้ว.

มรดกที่ ๑๖๒ : กิจกรรมที่เป็นอบายมุข คือขุมสมบัติของพวกนายทุน ผู้เห็น แก่ประโยชน์ตน จนถึงกับทำนาบนหลังคนเขลา คนผีสิง ได้อย่าง สนุกสนาน แต่เดือดร้อนกันก่อนบ้านก่อนเมือง, ทั้งนี้ เพราะ เห็นแก่ตัว โดยไม่เห็นแก่ธรรม อย่างที่ไม่น่าจะมีในโลก.

มรดกที่ ๑๖๓ : ผลลัพธ์ของปรัชญาชนิด *Philosophy* นั้นเป็นเพียงพรรคนะ หนึ่ง ๆ เท่านั้น ยังมีใช้ความเห็นแจ้งแทงตลอด ตามความหมายของ คำว่าปรัชญา ในภาษาของชาวอินเดีย; แต่ชาวโลกแห่งยุคปัจจุบัน ได้ฝากจิตใจไว้กับปรัชญาชนิด *Philosophy* กันมากเกินไปจนถอน ไม่ออก.

มรดกที่ ๑๖๔ : ขอชักชวน ในความกล้าหาญทางจริยธรรม แม้ในกรณีที่ต้องสละชีวิต เพื่อความคงอยู่ของจริยธรรมในโลก อันเป็นหนทางรอดทางเดียวของมนุษยชาติ. แต่การศึกษาของโลกสมัยนี้ ไม่ได้ให้คุณค่าทางจริยธรรมมากถึงขนาดนี้.

มรดกที่ ๑๖๕ : กินแต่เนื้อก็เป็นยักษ์ กินแต่ผักก็เป็นค่าง ดังนั้นพุทธบริษัทจึงกินแต่อาหารที่บริสุทธิ์ ปราศจากความหมำยมันด้วยอุปาทานว่าเป็นนั่นเป็นนี่, นอกจากเป็นเพียงธาตุตามธรรมชาติ ควรแก่การบริโภค ของบุคคลผู้ปรารถนาความเป็นอิสระจากกิเลส.

มรดกที่ ๑๖๖ : ระบบธรรมะชีวิตของมรธาาสในทุกอิริยาบถเป็นระบบที่ควรสนใจ นั่นคือความมีสติสัมปชัญญะในการปฏิบัติหน้าที่ของตน ทุกชนิดทุกระดับ ในฐานะเป็นธรรมะที่ช่วยให้รอด ทั้งทางกายและทางจิต อยู่อย่างมีความสุขในขณะที่กำลังทำหน้าที่นั้น ๆ ไม่ต้องซื้อหาความสุขอย่างอื่น ให้เปลืองเงินและเป็นสิ่งหลอกลวง.

มรดกที่ ๑๖๗ : สัตว์ไม่กลัวผี เลยไม่มีผี: คนกลัวผี เลยมีผี นี่น่าหัว และ น่าละอายสัตว์โหม? มันเป็นความโง่ของพวกที่สร้างผีขึ้นมาเอง แล้วกลัวผีอยู่หรือเปล่า? จงได้พิจารณาดูให้ดี ๆ เกิด จะได้หมด ปัญหาเรื่องผี กันเสียที.

มรดกที่ ๑๖๘ : ในโลกนี้ มีแต่การแลกวัฒนธรรมผีสิง (เช่นแบบระบำ ที่คุณย่าคุณยาย ดูแล้วเป็นลม เป็นต้น) ไม่มีผลเพื่อสันติภาพเลยแล้วยังส่งเสริมกิเลส ซึ่งเป็นรากฐานของวิกฤตกาลทุก ๆ อย่างในโลกอีกด้วย. ระวังการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระดับชาติ ประเภทนี้กันให้ยิ่งกว่าระวังคอมมิวนิสต์ ซึ่งระวังกันอย่างเอาเป็นเอาตาย ให้พวกคอมมิวนิสต์หัวเราะเยาะเปล่า ๆ.

มรดกที่ ๑๖๙ : ขอนั่นความกล้าหาญ ทางจริยธรรมอีกครั้งหนึ่ง ว่าเป็นสิ่งที่ใช้แก้ปัญหาของสังคมได้ คือกล้าหาญในการเว้นชั่ว-ทำดี-ช่วยให้มีการทำดี และปราบปรามการทำชั่ว, ซึ่งสรุปความได้ว่า เป็นการยอมเสียสละทุกอย่าง เพื่อความมีอยู่แห่งธรรมะ และยอมตายด้วยการมีธรรมะ ซึ่งเป็นยอดสุดของความกล้าหาญ.

มรดกที่ ๑๗๐ : รมกันพลาง แลกธรรมะกันพลาง นี่คือ การกระทำที่เหมาะสมแก่โลกยุคปัจจุบัน อันเต็มไปด้วยวิกฤตกาลแห่งสงคราม ; อย่ามัวแต่ แลกวัฒนธรรม ที่ส่งเสริมกิเลสและความเห็นแก่ตัว กันอยู่เลย

มรดกที่ ๑๗๑ : ท้าวมาสีวราช ที่นั่งจับปืนใส่กระดัง อย่างไม่มีวันสิ้นสุด นั้นน่าจะ ได้แก่องค์การสหประชาชาติ ที่ระงับวิกฤตกาลแต่ละกรณี โดยไม่ใช้หลักธรรมะ ในแต่ละศาสนาเข้าไปเป็นเครื่องตัดต้นเหตุ เสียเลย.

มรดกที่ ๑๗๒ : แผ่นดินทอง ต้องสร้างด้วยแผ่นดินธรรมของแผ่นดินไทย ที่พลเมืองไม่เป็นทาสของกิเลส จนอยู่ใต้กะลาครอบของอริชชา ซึ่ง ทำให้บุชชอบายมุข เป็นต้น จึงจะสำเร็จ.

มรดกที่ ๑๗๓ : การทำความเข้าใจระหว่างศาสนา ไม่อาจตกเป็นหน้าที่ของประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นหน้าที่ขององค์การรวมประเทศ เช่น สหประชาชาติ เป็นต้น จะพึงกระทำ เพื่อสามารถเข้าใจหัวใจของทุกศาสนารวมกัน แล้วใช้แก้ปัญหาของโลกได้ ซึ่งจะไม่ต้องใช้เงินเหมือนตําน้ำพริกละลายแม่น้ำซึ่งกำลังใช้อยู่ ในการกระทำบางอย่าง.

มรดกที่ ๑๗๔ : พุทธศาสนามีพระเจ้า แต่มิใช่เป็นพระเจ้าอย่างบุคคล หรือเป็นจิตเป็นวิญญาณ ที่มีความรู้สึกอย่างบุคคล : หากแต่เป็นกฎของธรรมชาติที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตาปฏิบัติสมบูรณ์ไป ที่สามารถสร้างพระเจ้าอย่างบุคคล ขึ้นในหัวใจของมนุษย์ ผู้ไม่อาจจะรู้จักพระเจ้าที่แท้จริง. อย่าคิดว่าพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า.

มรดกที่ ๑๗๕ : ความหมายของคำว่าพระเจ้า ในภาษาธรรม คือกฎหรืออำนาจ ที่บันดาลให้สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามกฎส่วนพระเจ้าในภาษาคน คือผู้ที่ถูกสมมติเรียกกันว่า ผู้สร้าง-ผู้ควบคุม-ผู้ทำลาย มีไว้สำหรับพวกที่ ทำอย่างไรเสียก็ไม่สามรถเข้าถึงพระเจ้าในภาษาธรรม.

มรดกที่ ๑๗๖ : พุทธศาสนาเป็นระบบวิทยาศาสตร์ และมีกฎธรรมชาติเป็น
พระเจ้า อย่างมีใช้บุคคล เป็นกฎที่สามารถแทรกซึม อยู่ในทุกๆ ปริมาณ
ของทุกสิ่งๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นจักรวาล, และบังคับสิ่งนั้นๆ ให้
เป็นไปตามกฎ.

มรดกที่ ๑๗๗ : ในแง่ของจริยธรรม พระเจ้าก็คือหน้าที่ของมนุษย์ ที่ช่วย
ให้มนุษย์รอด ทั้งสองความหมาย (คือ รอดชีวิตและรอดจากความทุกข์)
ซึ่งที่แท้ก็คือ ธรรมะที่ต้องประพฤติ ให้ถูกต้อง แก่ความเป็นมนุษย์
ของมนุษย์ นั่นเอง. เราจึงบูชาพระเจ้ากันด้วยการทำหน้าที่ของ
ตนๆ อย่าให้บกพร่องแม้แต่ประการใด. ทุกคนก็จะมีพระเจ้า ที่
อาจจะช่วย หรืออาจจะคุ้มครองตนได้อย่างแน่นอน.

มรดกที่ ๑๗๘ : GOD ก็คือ กฎ ในเมื่อเราออกเสียงคำนั้นให้สั้นเข้า, นี่เป็น
การบังเอิญทางภาษาที่น่าขบขัน, แต่ก็ทำให้มี GOD กันได้ทุกคน
ทั้งที่เป็นและมิได้เป็นนักวิทยาศาสตร์ : ทำให้มีทางที่จะหันหน้า
มามองดูกันได้ ในระหว่างมนุษย์ ของทุกๆ ศาสนา.

มรดกที่ ๑๗๙ : สิ่ง que เรียกว่า *Religion* หรือศาสนา ที่แท้จริง นั้น คือระบบการปฏิบัติ ที่ทำให้เกิดการผูกพันและถึงกันเข้า ระหว่างมนุษย์กับสิ่งสูงสุดหรือบรมธรรม ซึ่งในทางพุทธศาสนาเรียกสิ่งนั้นว่า นิพพาน อันเป็นจุดหมายปลายทางของชีวิตที่แท้จริงยิ่งกว่าการเข้าอยู่กัพระเป็นเจ้า ที่มีความรู้สึกร้อยกับุคคล.

มรดกที่ ๑๘๐ : หัวใจของพุทธศาสนา ที่มีอยู่ที่หน้าแรก ๆ ของคัมภีร์ไบเบิล คือคนเริ่มมีความทุกข์หรือมีบาป ตั้งแต่เริ่มรู้จักดี-ชั่ว สำหรับจะยึดถือด้วยอุปาทาน เพราะได้กินผลไม้ (คือการเจริญขึ้นมาถึงขั้น) ขนาดที่รู้จักดี-ชั่ว สูงกว่าสัตว์ก่อนหน้านั้น.

มรดกที่ ๑๘๑ : สัญลักษณ์ทางเซนของศาสนาคริสต์อาจมองเป็นสัญลักษณ์แห่งหัวใจของพุทธศาสนา คือการตัดเสียดซึ่งตัวตน หรือ *The "I"* ; ถ้ามองเช่นนี้ ก็จะสามารถร่วมกันได้ ในการช่วยโลกให้พ้นจากความเห็นแก่ตน ซึ่งเป็นรากฐานแห่งวิกฤตการณ์อันวุ่นวายของโลก.

มรดกที่ ๑๘๒ : คำพูดของพระเยซู ที่พุทธบริษัทยินดีรับฟัง คือข้อความที่ว่า เขี่ยผงในตาตัวเองก่อน, -จูงอุลูลอดรูซีม ง่ายกว่าจูงมีฉาทีภูฎี มาหาพระ, -ชีวิตมิได้รอดอยู่ด้วยข้าวปลาอาหาร แต่รอดอยู่ด้วยพระธรรมของพระเจ้า ; และคำตรัสอย่างอื่น ๆ อีกบางแห่ง.

มรดกที่ ๑๘๓ : การศึกษาที่เปรียบด้วยสุนัขทางดวันของทั้งโลก นั้นคือให้เรียนกันแต่วิชาหนังสือกับวิชาซีพ ไม่เรียนธรรมะหรือศาสนา ที่สอนให้รู้ว่าเป็นมนุษย์กันให้ถูกต้องได้อย่างไร กันเสียเลย. ขอให้รีบลืมนตา และแก้ไขกันเสียก่อนแต่ที่โลกจะเกิดมิลล์ญู.

มรดกที่ ๑๘๔ : เด็กทั้งหลายนั้นแหละ คือผู้สร้างโลกในอนาคต เราจงพากันสร้างโลก โดยผ่านทางสร้างเด็ก อย่างถูกต้องเสียแต่บัดนี้เถิด, อย่าปล่อยเด็กให้เป็นไปตามบุญตามกรรมเลย จึงจะเป็นการกระทำที่มีความรับผิดชอบ อย่างสูงสุด ของบิดามารดา ครูบาอาจารย์ แห่งยุคนี้ ซึ่งถือว่า เป็นยุคของสติปัญญา,

มรดกที่ ๑๘๕ : ดี ๖ ดี : บุตรที่ดีของบิดามารดา -ศิษย์ที่ดีของครูบา-
อาจารย์ -เพื่อนที่ดีของเพื่อน -พลเมืองที่ดีของชาติ -สาวกที่ดีของ
ศาสนา -มนุษย์ที่เต็มตามความหมายของคำว่ามนุษย์ เหล่านี้เป็น
วัตถุประสงค์ ของการจัดการศึกษาที่ถูกต้องแท้จริงสำหรับมนุษย์.

มรดกที่ ๑๘๖ : ครู ผู้เปิดประตูทางวิญญาณ เป็นผู้นำทางวิญญาณ คือผู้
สร้างโลกในอนาคต โดยผ่านทางเด็ก และเป็นผู้มีอาชีพอ่างปุชณีย-
บุคคล จงรู้จักครูกันในลักษณะนี้ และร่วมมือกับครู ในการทำ
หน้าที่ของครูอย่างแท้จริง.

มรดกที่ ๑๘๗ : ในที่บางแห่ง วันครู นั้นแหละเป็นวันที่ครูกินเหล้ามากกว่า
วันธรรมดา เมามายกันอย่างลืมหิว เพราะว่าวันอื่น ไม่ได้มาชุมนุม
กันมากมายเหมือนวันนี้. ควรจะปรับปรุงวันครู ให้เป็นวันครูอย่าง
แท้จริง คือรับความเคารพอันบริสุทธิ์ของมหาชน ด้วยความเป็น
ปุชณียบุคคลอย่างเพียงพอ.

มรดกที่ ๑๘๘ : โลกเสียเวลาไปมาก ในการศึกษาเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับความดับทุกข์ของโลก โดยตรง เช่น ศิลปะโบราณคดี-ประวัติศาสตร์-ภูมิศาสตร์-วิทยาศาสตร์ และอารยธรรมทางวัตถุ ฯลฯ ที่จะไม่ค่อยจะเกี่ยวข้องกับการดับทุกข์ของมนุษย์ มักจะเตลิดเลยไปแต่ในเรื่องนั้นๆ. น่าจะมีการค้นคว้าและศึกษากันเสียให้ถูกต้อง เกี่ยวข้องกับกรณีที่เป็นสำหรับการดับทุกข์ของมนุษย์.

มรดกที่ ๑๘๙ : ธรรมิกสังคมนิยม เป็นหัวใจของพุทธธรรม หรือของศาสนาทุกศาสนา อย่างที่ไม่มีใครมอง. ลัทธินี้มุ่งประโยชน์ร่วมกัน ทั้งของฝ่ายนายทุนและฝ่ายกรรมกร, และของชีวิตทุกชนิด กระทั่งสัตว์เดรัจฉาน และแม้แต่ต้นไม้ต้นไม้ โดยถือเอาหลักแห่งการเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน เป็นหลักพื้นฐาน.

ภาคที่ ๒

ความลับสุดยอด

๑ ชีวิตเป็นสิ่งที่พัฒนาได้ ตามประสงค์ โดยกฎอิทัปปัจจยตา.
ดังนั้น ชีวิตจึงเป็นสิ่งที่เราเต็มธรรมะลงไปได้ตามที่เราต้องการ
โดยการปฏิบัติธรรม.

๑ ถ้ามีการศึกษาที่เห็นแจ้งจากภายใน (เป็นสันตสิทธินิวก) แล้ว
ก็ไม่มีทางที่จะเป็นทาสทางสติปัญญาของใคร แม้แต่ของพระพุทธเจ้า:
นี่เป็นหลักของพระพุทธศาสนา (ตามกาลามสูตรข้อสิบ).

๑ ถ้าใช้หลักกาลามสูตรเป็นเครื่องตัดสิน ว่าเป็นสิ่งที่ควรรับ
ถือเป็นหลักปฏิบัติแล้ว ก็ไม่ต้องคำนึงว่าเป็นคำสอนของใคร เป็น
ของเดิมแท้หรือเป็นของใหม่ ฯลฯ หรือว่ามีประวัติมาอย่างไร.

๑ การมีธรรมะแท้จริง ก็คือสามารถดำรงตนอยู่เหนือปัญหา
หรือความทุกข์ทั้งปวง ; ไม่เกี่ยวกับปริญญาบัตร ฯลฯ พิธีรีตอง
หรือหลักปรัชญาชนิดฟิโลโซฟีใด ๆ.

๑ เรามีวิธีทำให้ชีวิตเป็นของเย็น ทุกอิริยาบถตามที่เราประสงค์ จะมี ไม่ว่าในรูปแบบใดๆ : -เพื่อตนเอง -เพื่อสังคมตามธรรมชาติ ล้วนๆ.

๑ การศึกษา -ศาสนา -วัฒนธรรม -ประเพณี -การเมือง - การปกครอง -การเศรษฐกิจ -ศิลปะ ฯลฯ วิทยาการใดๆ จะถือว่า ถูกต้องได้ เฉพาะเมื่อพิสูจน์การดับทุกข์ได้ในตัวมันเอง.

๑ การเรียน -การรู้ -การมีความรู้ -การปฏิบัติ -การใช้ความรู้ ให้สำเร็จประโยชน์ เหล่านี้มีใช้สิ่งเดียวกัน ; ระวางการมี การใช้ ให้ถูกต้อง.

๑ ชีวิตเย็นเป็นนิพพาน ในปัจจุบัน คือไม่มีกิเลสเกิดขึ้น แผลดเผาให้เราร้อน ทุกเวลาหน้าที่ ทุกอิริยาบถ, ในความรู้สึกลอยอย่าง สันติภูมิ (คือรู้สึกอยู่ภายในใจ).

๑ มีชีวิตเย็นเป็นนิพพาน (นิพพุโต) ในปัจจุบันได้ โดยที่
ทุกอย่างถูกต้องแล้ว พร้อมแล้ว ไม่ว่าจะสำหรับจะตายหรือจะอยู่ ;
เพราะไม่มีอะไรยึดถือไว้ว่า กุของกู.

๑ กิจกรรมทางเพศเป็นของร้อน และเป็นเรื่อง “บ้าบอบเดี้ยว” ;
แต่คนและสัตว์ (แม้แต่ต้นไม้?) ก็ตกเป็นทาสของมันยิ่งกว่าสิ่งใด.

๑ อวัยวะสืบพันธุ์ มีไว้สำหรับผู้ต้องการสืบพันธุ์ หรือผู้ต้องการ
รสร้อยจากกามคุณ (กามอสุสาท) อันเป็นคำจ้างให้สัตว์สืบพันธุ์
ด้วยความยากลำบากและน่าเกลียด ; แต่ไม่เป็นที่ต้องการของผู้จะ
อยู่อย่างสงบ.

๑ เรื่องเพศหรือเกี่ยวกับเพศ ธรรมชาติสร้างมาสำหรับมนุษย์-
สัตว์-พฤษชาติไม่สูญพันธุ์ ; ไม่ใช่ของควรรูชาในฐานะสิ่งสูงสุด
ว่าเป็นกามเทพเป็นต้น.

๑ กามารมณ์เป็นคำจ้างทางเพศ เพื่อการสืบพันธุ์อันสกปรก เหน็ดเหนื่อยและน่าเกลียดจากธรรมชาติ, มิใช่ของขวัญ หรือหรรษา ทานจากเทพเจ้าแต่ประการใด เลิกบูชากันเสียเถิด.

๑ กามกิจก็เป็นหน้าที่ที่เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน ; แต่ต้องประพฤติกันอย่างถูกต้องและพอดี สำหรับอริยชนที่ครอง เรือน.

๑ การสมรสด้วยจิตหรือทางวิญญาณ (เช่นทิวจิตตรงกัน) นั้น เป็น “พรหมสมรส” ยังบริสุทธิ์สะอาดดี ไม่ก่อให้เกิดทุกข์หรือ ปัญหาใดๆ ; ส่วนการสมรสทางกาย หรือเนื้อหนัง นั้นสกปรก น่าเกลียด เหน็ดเหนื่อยเกินไปจนไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นการสมรส.

๑ กามที่เกี่ยวกับเพศ เป็นได้ทั้งเทพเจ้าและปีศาจ ทั้งนี้แล้ว แต่ผู้ประกอบกิจนั้น มีธรรมชาติผิดถูกมากน้อยเพียงไร.

๑ พวกที่ถือพระเจ้า ถือว่าอะไรๆ ก็แล้วแต่พระเจ้านั้นดล ส่วนชาวพุทธถือว่าแล้วแต่การกระทำผิดหรือถูก ต่อกฎอิตถีปัจฉยตา; ดังนั้นควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่า “พระเจ้า” กันเสียใหม่ให้ถูกต้อง คือมีทั้งที่มีความรู้สึกอย่างบุคคล และไม่มีความรู้สึกอย่างบุคคล อย่างไหนจะเป็นที่พึงได้และยุติธรรมไม่รับสินบน.

๑ พระเจ้าคือสิ่งสูงสุดนั้น ไม่ดีไม่ชั่ว แต่อยู่เหนือดีเหนือชั่ว จึงสามารถให้เกิดความหมายว่าดีว่าชั่วให้แก่ความรู้สึกของมนุษย์ ได้ทุกอย่างจงงไปเอง.

๑ พระเจ้า คือ กฎ สำหรับบังคับสิ่งที่เกิดจากกฎ โดยเด็ดขาด และเที่ยงธรรม ; ดังนั้น พระเจ้าจึงอยู่เหนือสิ่งทั้งปวงได้จริง.

๑ พระเจ้าเป็นที่รวมแห่งความจริง มิใช่แห่งความดี ซึ่งเป็นสิ่งที่ยังหละหลวมและมายาอยู่มาก จนต้องเป็นคู่กันกับความชั่ว ; ถ้าพระเจ้าเป็นความดี ก็จะกลายเป็นคู่กันกับชานานหรือมารร้ายไปเสีย.

๑ ความจริงเป็นสิ่งเดียวไม่มีคู่ (เอกํ ทิ สจฺจํ น ทุตฺติยมตฺถ) ; แม้จะมีความไม่จริง (ตามที่ใครบัญญัติขึ้น) มันก็เป็นความจริงของความไม่จริง.

๑ พระเจ้าที่เป็นทั้งผู้บันดาลให้เกิด และปลดเปลื้องความทุกข์ได้แท้จริง นั่นคือกฏอิทัปปัจจยตา ; จงรู้จักท่านและกระทำต่อท่านให้ถูกต้องเถิด.

๑ พระเจ้าที่แท้จริง เป็นหัวใจของศาสนาทุก ๆ ศาสนา นั่นคือ “กฏ” หรือ “ภาวะของความถูกต้องตามธรรมชาติ เพื่อความรอดของมนุษย์” ; พุทธศาสนายังมีกฏหรือภาวะนั้นที่เป็นไปตามกฏอิทัปปัจจยตา.

๑ ถ้าอยากพบ “พระเจ้าที่แท้จริง” อย่าตั้งปัญหาอย่างอื่นใดขึ้นมา นอกจากปัญหาว่า อะไรที่สร้าง -ควบคุม -ทำลายโลก -ใหญ่ยิ่ง -รู้สิ่งทั้งปวง -มีในทั้งปวง, โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุควิทยาศาสตร์แห่งปัจจุบันนี้.

๑ คำสอนของผู้รู้แท้จริง แม้เป็นเวลา ๒-๓ พันปีมาแล้ว แต่ก็ยังใช้ได้อยู่เหมือนคำพูดใหม่ๆ สดๆ ร้อนๆ นั่นคือคำสอนของพระพุทธองค์แก่ชาวกาลาม ที่เรียกว่ากาลามสูตร (ดังต่อไปนี้).

๑ อย่าเชื่อและรับมาปฏิบัติ ด้วยเหตุเพียงสักว่า “ฟังตามๆ กันมา”; เพราะมันผิดมาตั้งแต่ต้นก็ได้, เพราะเปลี่ยนไปตลอดเวลาที่ฟังตามๆ กันมา ก็ได้.

๑ อย่าเชื่อและรับมาปฏิบัติ ด้วยเหตุเพียงสักว่า “ทำตามสืบๆ กันมา”; เพราะมันผิดมาตั้งแต่ต้น หรือเปลี่ยนไปๆ ตลอดเวลาที่ทำตามๆ กันมา ก็ได้.

๑ อย่าเชื่อและรับมาปฏิบัติ ด้วยเหตุเพียงสักว่า “กำลังเล่าลืออยู่อย่างกระฉ่อน”; เพราะการเล่าลือเป็นการกระทำของพวกที่ไม่มีสติปัญญา, มีแต่โมหะ ก็ได้.

๑ อย่าเชื่อและรับมาปฏิบัติ ด้วยเหตุเพียงสักว่า “มีที่อ้างอิง
ในปิฎก (ตำรา)”; เพราะปิฎกหรือตำราทั้งหลายเกิดขึ้นและเปลี่ยน
ไป ตามปัจจัยที่แวดล้อม หรือตามกฎอิทัปปัจจยตา ก็ยังได้.

๑ อย่าเชื่อและรับมาปฏิบัติ ด้วยเหตุเพียงสักว่า “ถูกต้องตาม
หลักทางตรรก”; เพราะตรรกะเป็นเพียงความคิดชั้นผิวเปลือก, ใช้
เหตุผลและเดินตามเหตุผลชั้นผิวเปลือก.

๑ อย่าเชื่อและรับมาปฏิบัติ ด้วยเหตุเพียงสักว่า “ถูกต้องตาม
หลักทงนยายะ” เพราะนยายะเป็นการคาดคะเนที่เดินไปตามเหตุผล
เฉพาะหน้าในการคาดคะเนนั่นเอง.

๑ อย่าเชื่อและรับมาปฏิบัติ ด้วยเหตุเพียงสักว่า “ถูกต้องตาม
สามัญสำนึก”; เพราะสามัญสำนึกเดินตามความเคยชินของความ
รู้สึกชั้นผิวเปลือก.

๑ อย่าเชื่อและรับมาปฏิบัติ ด้วยเหตุเพียงสักว่า “ทนต่อการ
เพ่งด้วยทิวทัศน์ของตน”; เพราะทิวทัศน์ของเขาคิดได้ โดยเขาไม่รู้สีกตัว.

๑ อย่าเชื่อและรับมาปฏิบัติ ด้วยเหตุเพียงสักว่า “ผู้พูดอยู่ใน
ฐานะควรเชื่อ”; เพราะเป็นเหตุให้ไม่คิดใช้สติปัญญาของตนเอง ใน
การพิจารณา.

๑ อย่าเชื่อและรับมาปฏิบัติ ด้วยเหตุเพียงสักว่า “สมณะผู้พูด
เป็นครูของเรา”; เพราะเป็นเหตุให้ไม่คิดใช้สติปัญญาของตนเองใน
การศึกษา.

๑ ในกรณีเหล่านี้ เขาจะต้องใช้ยถาภูตสัมมัมปัญญาทวิแหวว่า
สิ่งที่กล่าวนั้นมีทางจะดับทุกข์ได้อย่างไร; ถ้ามีเหตุผลเช่นนั้นก็ลอง
ปฏิบัติดู ได้ผลแล้วจึงจะเชื่อและปฏิบัติให้ยิ่งขึ้นไป กว่าที่จะถึงที่สุด
แห่งความดับทุกข์.

๑ กฎของธรรมชาติเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดมีกาย-ใจอย่างที่ตั้งไว้ทั้งหลายกำลังมี และให้ใจคิดไปตามผัสสะจากสิ่งแวดล้อม จนมีการบัญญัติเรื่องทิวภูมิ เรื่องกรรม เรื่องสุขทุกข์ เรื่องดีชั่ว เป็นต้น.

๑ กข กกา แห่งการดับทุกข์ คือการรู้ความลับของอายตนิกธรรม ๕ หมวด คือ อายตนะภายในหก อายตนะภายนอกหก วิญญาณหก ผัสสะหก เวทนาหก ตามที่เป็นจริงอย่างไร ในชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องที่ต้องหามาศึกษาให้รู้อย่างละเอียด.

๑ การเกิดทางร่างกายจากท้องแม่ นั้นไม่สำคัญ ยังไม่มีปัญหา, จนกว่าจะมีการเกิดทางจิตใจ คือเกิดตัวกู-ของกู จึงจะเป็นการเกิดที่สมบูรณ์คือมีปัญหา และมีที่ตั้งแห่งปัญหา กล่าวคือความทุกข์.

๑ ถ้าพ้นจากการเกิดแห่งตัวกูเสียได้ ย่อมพ้นจากปัญหาและความทุกข์ทั้งปวงได้ และจะพ้นจากปัญหาแห่งการเกิดทางกายทั้งหมดได้เองด้วย.

๑ การได้เกิดมามีชีวิต ยังไม่ควรจัดว่าบุญหรือบาป แต่ยังเป็นกลาง ๆ อยู่ ; แล้วแต่ว่าเราจะจัดให้เป็นอย่างไร คือเป็นบุญเป็นบาป หรือให้พ้นบุญพ้นบาปไปเสียเลยก็ได้.

๑ มนุษย์ที่ไม่เข้าถึง หรือไม่รู้ความลับสุดยอดของมนุษย์จะเป็นมนุษย์ไปได้อย่างไร ; มนุษย์คือผู้ที่อาจจะมีจิตใจสูง อยู่เหนือปัญหาหรือความทุกข์ พอสมควรแก่ความเป็นมนุษย์ หรือเหนือปัญหาและความทุกข์โดยสิ้นเชิง ซึ่งเป็นยอดของมนุษย์.

๑ มนุษย์ไม่ควรบูชาอะไร นอกจากความถูกต้องของความ เป็นมนุษย์เอง คือความมีจิตอยู่เหนือปัญหา เหนือความทุกข์โดยประการทั้งปวง ซึ่งความหมายนี้มีความหมายรวมถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์อยู่ด้วย ในฐานะเป็นภาวะที่ถูกต้องถึงที่สุด.

๑ ถือศาสนาไหนอย่างไร และความทุกข์ไม่มีแก้ทำน ศาสนา นั้นแหละถูกต้องเหมาะสมแก้ทำนอย่างแท้จริง พุทธศาสนารวมอยู่ในศาสนาชนิดนี้ กลัวแต่ว่าท่านจะไม่รู้จักตัวความทุกข์เสียเอง.

๑ เมื่ออบรมจิตถึงที่สุดแล้ว จิตจะบังคับกายและตัวมันเองได้ ในทุกกรณี สำหรับจะไม่มีคามทุกข์ในทุกกรณีอีกเช่นกัน ; ขอให้เราศึกษาธรรมชาติ หรือธรรมส์จะข้อนี้กันเถิด.

๑ ความรู้สึกอันเป็นทุกข์ทรมาน กับลักษณะแห่งความทุกข์ทรมาน มิใช่เป็นสิ่งเดียวกัน ; คนอาจจะมีทุกขลักษณะโดยที่จิตไม่มีทุกขเวทนา.

๑ คนโบราณที่รู้ธรรมะกล่าวว่า “ทั้งชั่วทั้งดีล้วนแต่อัปรีย์ (ไม่น่ารัก)” นั้น มีความจริงว่า ถ้าไปยึดถือเอาด้วยอุปาทานแล้ว ทั้งความชั่วและความดีมันจะกัดผู้มันโดยเท่ากัน จงรู้จักมันกันในลักษณะเช่นนี้เถิด ทั้งความชั่วและความดี.

๑ ทารกและปฤชชน รู้จักทำอะไร ๆ ก็แต่เพื่อตน หรืออย่างมากก็เพื่อโลก ; แต่สัตบุรุษหรืออริยชน รู้จักทำอะไร ๆ ก็เพื่อธรรม คือหน้าที่อันถูกต้องของมนุษย์.

๑ ธรรมะ คือ หน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิตทุกระดับ จะต้องทำเพื่อความรอด ทั้งฝ่ายกายและฝ่ายจิต ทั้งของตนเองและของผู้อื่น ซึ่งเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน.

๑ เมื่อกล่าวโดยพิสดาร คำว่า “ธรรมะ” มี ๔ ความหมาย คือ - ตัวธรรมชาติ - ตัวกฎธรรมชาติ - หน้าที่ตามกฎธรรมชาติ และผลจากหน้าที่นั้นๆ.

๑ ในคนเราคนหนึ่งๆ กายและใจเป็นตัวธรรมชาติ กฎที่บังคับชีวิตหรือกายใจอยู่เรียกว่า กฎของธรรมชาติ หน้าที่ที่ต้องทำเพื่อความอยู่รอดของกายและใจ เรียกว่าหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ผลเป็นสุขหรือทุกข์ก็ตามที่เกิดขึ้น เรียกว่าผลเกิดจากหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.

๑ ธรรมะสามารถช่วยได้ในทุกกรณีอย่างแท้จริง ; หากแต่บัดนี้เรายังไม่รู้จักธรรมะและมีธรรมะ อย่างถูกต้องและสมบูรณ์ โดยนำมาใช้แก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องและทันแก่เวลา.

๑ เราต้องเตรียมตัวไว้อย่างสำคัญที่สุดสักอย่างหนึ่ง คือเมื่อ
บางสิ่งหรือแม้ทุกสิ่งไม่เป็นไปตามที่เราต้องการ แล้วเราก็กังไม่เป็น
ทุกข้ออยู่นั่นเอง.

๑ พวกเราในยุคนี้ ไม่ได้ค้นคว้าพิสูจน์ ทดลองธรรมชาติเหมือน
ที่เรากระทำต่อวิชาวิทยาศาสตร์ -ประวัติศาสตร์ -เศรษฐกิจ ฯลฯ
ที่เรากำลังหลงใหลกันนัก ; ดังนั้น จึงยังไม่มีธรรมชาติมาช่วยเรา.

๑ เราไม่รู้ธรรมชาติไม่ได้ เพราะไม่รู้แม้แต่ปัญหาในชีวิตของตัวเอง
ที่กำลังมีอยู่ ว่ามีอยู่อย่างไร จึงได้แต่ลุ่มคล้ำธรรมชาติในลักษณะที่
เป็นลึกลับพิศดาร หรือไสยศาสตร์ ไปเสียหมด.

๑ คนมีปัญหาแหลมคมอย่างยอดนักวิทยาศาสตร์ ก็ได้ใช้
ความแหลมคมของมัน ส่องเข้าไปที่ตัวปัญหาอันแท้จริงของชีวิต
แล้วจัดการกันแต่ปัญหาเปลือก อันมีผลทางวัตถุๆไป.

๑ อาจารย์สอนธรรมะ แม้ในชั้นวิปัสสนา ก็ยังสอนเพื่อลบล้างการสืโลกะของตนเองเป็นเบื้องต้น แล้วจะไม่ให้โมหะครอบงำทั้งอาจารย์และลูกศิษย์ได้อย่างไร.

๑ คนมาเรียนธรรมะวิปัสสนา หวังจะได้อัศจรรย์(รสอร่อย) แก่กิเลสของเขา ตามรูปแบบนั้นๆ ยิ่งขึ้นไป จึงไม่พบวิธีที่จะลดรอนกำลังของกิเลสเอาเสียเลย.

๑ ผู้ที่เรียนโดยมาก ไม่ได้เรียนด้วยจิตใจทั้งหมด เพราะยังแบ่งจิตใจไว้ส่วนหนึ่ง เพื่อลองภูมิอาจารย์ หรือแย่งตำแหน่งอาจารย์ ก็ยังมี ดังนั้นจึงเรียนได้น้อย รับเอาไปน้อย.

๑ แม้จะเป็นคนบรมโง่สักเท่าไร เขาก็ยังคิดว่าเขายังมีอะไรที่ดีกว่าอาจารย์ อยู่อย่างใดอย่างหนึ่ง ; ดังนั้นจึงมองข้ามความรู้ของอาจารย์เสียบางอย่าง หรือมากอย่างก็ยังมี.

๑ ลูกศิษย์สมัยวัตถุนิยม คิดจะเอาอะไรจากอาจารย์ มากกว่าที่จะให้แก่อาจารย์ มากมายหลายร้อยเท่าหนัก แม้ที่คิดจะไม่ให้อะไรเลย ก็ยังมี โดยถือว่าอาจารย์เป็นลูกจ้าง.

๑ ความเคารพเชื่อฟังครูนั้นแหละ คือกระบุงที่จะตักดวงเอาความรู้จากครู ; ขอแต่อย่าทำตนเป็นกระบุงก้นรั้วเสียเอง.

๑ เหนือฟ้า ยังมีฟ้า ; เหนือพระพุทธเจ้า ยังมีสิ่งที่พระองค์ทรงเคารพ นั่นก็คือ กฎอิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปบาท อันเป็นมหาอริยสัจ ที่ได้ตรัสรู้และดับทุกข์ได้ด้วยพระองค์เอง.

๑ พวกเราส่วนมาก ไม่รู้สัจภาวะของเราเองที่มีอยู่จริง คือ ความที่ พระพุทธเป็นพ่อ พระธรรมเป็นแม่ พระสงฆ์เป็นพี่ จึงยังเคืองคว้างกันไปหมด.

๑ ธรรมะแท้ คือ หน้าที่อันถูกต้องของตัวใครตัวมัน อันเขาจะต้องทำให้ดีที่สุด จนพอใจตัวเอง ยกมือไหว้ เคารพตัวเองได้ อยู่ตลอดเวลา ; ใครมีธรรมะอย่างนี้กันบ้าง.

๑ การงานเป็นสิ่งที่ทำให้สนุกได้ จนวาระสุดท้าย แต่เป็นความลับของธรรมชาติ ซึ่งจะเข้าถึงได้ก็ต่อเมื่อรู้ธรรมะอย่างเพียงพอ ถึงความหมายอันสูงสุดของธรรมะนั้น จึงจะมีธรรมะในการงาน.

๑ ธรรมะ คือ หน้าที่อันแท้จริงของสิ่งที่มีชีวิต ที่ใครมีแล้ว สามารถดำรงจิตไว้อย่างสุขสงบเย็น ไม่เป็นทุกข์ หรือแม้แต่เพียง เสร้าหมอง หงุดหงิด รำคาญ ซึ่งล้วนแต่เกิดมาจากความไม่รู้ธรรมะ ทั้งนั้น.

๑ ฆราวาสธรรม มีใช้สำหรับให้ฆราวาสได้จมอยู่ในโลก หากแต่สำหรับให้ฆราวาสนั้น ได้อาศัยยกตัวเองขึ้นมาเสียจากปลักของ ฆราวาส พันทุกข์ เป็นโลกุตระ เป็นนิพพานในที่สุด.

๑ ศาสนวัตถุ์ที่ดี ศาสนสถานที่ดี ศาสนพิธีที่ดี ยิ่งมีมากยิ่ง
ปิดบังการเห็นธรรม ; แม้แต่จะเห็นเปลือกของธรรมก็ยิ่งยาก จะ
ต้องช่วยกันชำระสะสาง ปรับปรุงสิ่งนั้น ๆ ให้มีการปิดบังน้อยลง
อีกมาก.

๑ เมื่อพระองค์ยังทรงอยู่ก็ดี เมื่อทรงล่วงลับไปแล้วโดยพระกาย
ก็ดี การเห็นพระองค์โดยแท้จริงมีเพียงอย่างเดียว วิธีเดียวเท่านั้น
คือการเห็นธรรม (ธรรมกาย).

๑ ความดับของไฟ หาทบได้ที่ไฟ ความดับของทุกข์ หาทบ
ได้ที่ความทุกข์ ; นิพพานหาทบได้ที่วิภูฏสงสาร, แต่ไม่มีใครเห็น
หรือเชื่อ เลยไม่ได้ทำ จึงไม่พบ.

๑ นิพพานเป็นของแปลก : ยิ่งต้องการยิ่งหนีไกล ; เมื่อไม่
ต้องการอะไร ก็วิ่งมาหาเอง ; แต่อย่าพูดอีกเลย จะกลายเป็นแรด
กันเสียหมด เพราะแรดไม่รู้จักฟังเสียงปืนเอาเสียเลย.

๑ การล้างบาป - การยกเลิกกรรม มีได้แต่โดยการกระทำให้ถูกต้องตามกฎหมายอหิทัปปัจจยตา ; มิใช่โดยพิธีรีตอง หรืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ.

๑ สิ่งมีชีวิตทั้งหลายอยู่ได้ด้วยอาหาร ไม่ว่าในแง่ของกาย -จิต -วิญญาณ ; คำว่า "สัตว์" มีความหมายว่า "ช่อง" คือ ช่องอยู่ในความมีชีวิต ตามกฎหมายอหิทัปปัจจยตา.

๑ รสอร่อย (อัสสาหะ) ของกิน -กาม -เกียรติ เป็นสิ่งที่หลงกันเกินไป จนเกิดปัญหา ; ที่แท้มันมีความเลวร้าย(อาทีนวะ) ด้วยโดยเท่ากัน เอามันมาใช้เป็นกำลังงาน ในการทำความรอดเสียดีกว่า.

๑ วยรุ่นทั้งหลายรู้จักแต่รสอร่อย (อัสสาหะ) ทางระบบประสาท จึงตั้งต้นคิดผิด -ทำผิด -พูดผิด จนเป็นปัญหาตลอดชีวิต ทั้งแก่ตนเองและแก่สังคม.

๑ จิตที่ไม่ได้ยึดมั่นถือมั่นอะไรไว้ โดยความเป็นตัวกู-ของกู เป็นจิตที่จะทำหน้าที่การงานใด ๆ ได้ดีที่สุดใน แต่ไม่มีใครเคยลอง หรือกล้าลอง เพราะเข้าใจผิดต่อคำว่ายึดมั่นถือมั่น.

๑ งานมหารธรรมระดับชาติ ที่จัดกันขึ้นอย่างมากมายนั้น เรา มองกันแต่เพียงทางวัตถุ ; ส่วนความเสียหายด้านจิตใจทางศีลธรรม นั้นไม่สนใจ.

๑ ดนตรี -เพลง -รำ นั้น มีได้ทั้งอย่างส่งเสริมกิเลสและร่างบ กิเลส โดยเท่ากัน ; แต่เรามีได้ทำกันอย่างเลือกเฟ้น ดังนั้น ส่วน ใหญ่จึงมีผลแต่ส่งเสริมกิเลส.

๑ ทุกขลักษณะ -ทุกขเวทนา -ทุกขตถา (หรือทุกขอริยสัง) เหล่านี้ ดูให้ดี : มิใช่สิ่งเดียวกัน ; แต่ก็มิใช่ชื่อนจากกัน หรือไม่ เกี่ยวข้องกันเสียเลย.

๑ ทุกข์ในความหมายใดก็ตาม จะเกิดเป็นอาการทุกข์ทรมาน
ขึ้นมา ก็ต่อเมื่อมีอุปาทานเข้าไปยึดถือ ; ดังนั้น จงรู้จักสิ่งที่เรียกว่า
อุปาทาน(ความยึดมั่นถือมั่น)กันเสียให้ดี ๆ เกิด.

๑ ความรู้สึกเป็นความทุกข์ ส่วนมากเกิดมาจากการทำเล่น ๆ
อย่างสะเพร่า ๆ ให้กับภาวะที่ไม่เป็นทุกข์ด้วยความขาดสติของท่าน
เอง ; ดังนั้น เลิกการกระทำอย่างนั้นกันเสียเถิด.

๑ ความรู้สึกทุกข์นั้นเป็นนรก, ความรู้สึกสุขนั้นเป็นสวรรค์,
เหนือทุกข์เหนือสุขนั้นเป็นนิพพาน ; ขอให้รู้จักแยกแยะกันเสีย
อย่างถูกต้อง เพราะล้วนแต่เป็นสิ่งที่มียู่ในจิตใจอย่างเป็นสันติภูมิ
ด้วยกันทั้งนั้น.

๑ ความเจ็บของกาย กับความทุกข์ของใจ นั้นเป็นคนละเรื่อง
กัน แม้มันจะเนื่องกันอยู่ ; จงดูให้เห็นชัดจริง ๆ, มิฉะนั้นท่านจะ
ไม่อาจจัดการอะไรกับมันได้เลย.

๑ “เราเป็นสุข” นั้นไม่อาจจะมีได้, มีได้เพียงแต่ว่า “จิตไม่รู้สึกเป็นทุกข์”; เพราะว่ สิ่งที่เรียกว่าเรานั้นเป็นเพียงมายา และสุขนั้นก็มีได้มีอยู่จริง, ไม่เหมือนสิ่งทีเรียกว่า “จิต” และ “ทุกข์” ซึ่งมีอยู่จริง.

๑ ถ้ามันแสดงลักษณะว่าจะไม่ได้ หรือจะต้องตาย, ก็สมควรที่จะไม่เอา หรือสมควรตายเสียก่อนที่จะตายจริง, ก่อนแต่ที่จะมีความทุกข์เกิดขึ้น เพราะความผิดหวัง ; นี้เป็นหลักธรรมที่ดับทุกข์นี้, ได้, เพราะไม่อยาก-ไม่หวัง-ไม่ยึดมั่น เพราะเห็นสัจจตาหรืออนัตตาในขั้นสูงสุด.

๑ ถ้าทำอะไรด้วยสติปัญญา มีไ้ด้วยความอยากหรือความหวัง, ก็ไม่มีทางที่จะเป็นทุกข์ เพราะความผิดหวัง ; ดังนั้นเมื่อสิ่งใดแสดงอาการต่อต้านในลักษณะที่เรียกว่าผิดหวัง ก็รีบสลัดโยนทิ้งสิ่งนั้นออกไปเสียก่อน เพื่อไม่ต้องมีความผิดหวัง, แล้วก็ทำสิ่งนั้นต่อไปด้วยสติปัญญาล้วนๆ โดยไม่ต้องหวัง จนกว่าจะประสบความสำเร็จ.

๑ ตู๋เยิ่นเกิดไม่เยิ่นขึ้นมา ก็เพราะขาดระบบปัจจัยแห่งความเยิ่น, ชีวิตนี้ก็เหมือนกัน เกิดไม่เยิ่นขึ้นมา ก็เพราะขาดปัจจัยแห่งความเยิ่น ตามกฎอิทัปปัจจยตา ฉันทใดก็ฉันทนั้น.

๑ จิตจะเยิ่นเป็นนิพพานอยู่ทุกเวลานาที ตลอดเวลาที่รู้สึกรว่า “ทุกอย่างถูกต้องและเป็นไปได้” นี่เป็นสิ่งที่ทำได้ตามกฎอิทัปปัจจยตา.

๑ จิตชนิดหนึ่งซึ่งเป็นทุกข์ไม่ได้ แม้ทางกายจะกำลังได้รับทุกข์เวทนาสักปานใด ก็ยังไม่ผิดปกติ หรือโทมนัสแม้แต่น้อย : นี่ก็ยังเป็นสิ่งที่มิได้.

๑ แม้พระอรหันตเถรี ก็ยังกล่าวคำเยาะเย้ยความทุกข์ ในฐานะเป็นสิ่งที่ไม่มีพิษสงอะไร ; ทำให้ฝนตกเมื่อหลังคามุงดีแล้ว!

๑ การนมัสการพระพุทธองค์ ควรจะเลยไปถึงสิ่งที่พระองค์ทรงเคารพ คือพระเจ้าอิทัปปัจจยตาปฏิบัติสมุปบาทด้วย จึงจะสมบูรณ์.

๑ พระพุทธเจ้ามีจริงหรือไม่ ตรัสพระไตรปิฎกไว้จริงหรือไม่ นี่ไม่เป็นปัญหา พักไว้ก่อนก็ได้ ; พิจารณากันแต่ว่า ถ้อยคำที่ตรัสไว้นั้น ครั้นปฏิบัติตามแล้วดับทุกข์ได้หรือไม่.

๑ หลักกาลามสูตร (ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น) เป็นเครื่องช่วยให้เราไม่ต้องมีปัญหาว่า พระพุทธเจ้าได้เกิดขึ้นจริงหรือไม่? คัดลอกกันมาถูกต้องหรือไม่? มีปลอมปนหรือไม่?

๑ เมื่อทรงพระชนม์อยู่ ได้ตรัสว่า การเห็นกายของพระองค์ แต่ไม่เห็นธรรม นั้นไม่ชื่อว่าเห็นพระองค์ ; บัดนี้เราจะเห็นอัฐธาตุ รูปवाद รูปหล่อของพระองค์ ว่าเป็นพระองค์ได้อย่างไร รีบเห็นธรรมกันเสียเถอะ!

๑ คนแขวนพระเครื่องคือคนไม่ถือพระพุทธศาสนา เพราะถือสิลพตปรามาส หวังฟังของขลังของศักดิ์สิทธิ์ ไม่ฟังตัวเอง ไม่เชื่อกรรม หรือกฎอิทัปปัจจยตา ตามหลักพระพุทธศาสนา.

๑ ความถูกต้องแท้จริง คือถูกต้องตามกฎหมายของชนชาตินั้น มิใช่ความถูกต้องของเรา ซึ่งมักจะเป็นความถูกต้องของกิเลสตามทิวฏฐิของเรา.

๑ หน้าที่ของเรา คือหน้าที่ที่จะต้องสอดส่องไปถึงว่า เพื่อนเกิดแก่เจ็บตายของเรา เขาต้องการอะไร และเราจะช่วยเขาได้อย่างไร อีกด้วย แต่หน้าที่นี้ไม่ค่อยมีใครชอบ.

๑ สิทธิที่จะเรียกร้องอย่างยุติธรรมนั้น จะเกิดต่อเมื่อได้ทำหน้าที่นั้น ๆ แล้วจริง ๆ ; แต่คนส่วนมากเรียกร้องสิทธิก่อนการทำหน้าที่, และยังเรียกร้องมากเกินไปอีกด้วย.

๑ อย่าหลงไปคิดว่า “ตายดีตายร้ายก็ช่างหัวมัน ไหนๆ มันก็ตายเท่ากัน”; แต่จงตายให้ดี มีศิลป์ที่สุด คือตายอย่างรู้สึกว่าไม่มีใครตาย มีแต่สิ่งปรุงแต่งเปลี่ยนไป.

๑ การกระทำของมนุษย์ตามธรรมดาที่เรียกว่า “การพัฒนาฯ” นั้น ย่อมมีการพัฒนาให้แก่กิเลสรวมอยู่ด้วยอย่างน้อยก็ครึ่งหนึ่ง; ดังนั้น ยิ่งพัฒนาก็ยิ่งเพิ่มปัญหา.

๑ คำว่า “พัฒนา” (วฑฺฒน) นั้นแปลว่า “รกรหนาขึ้น” ดังนี้ก็ได้, ว่า “บ้ำกว่าธรรมดา” ก็ได้ ดังนั้น ควรระวังสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” นั้นให้ดีๆ มันจะเพิ่มปัญหาให้.

๑ การพัฒนา เป็นสิ่งที่ต้องทำด้วยโพธิปัญญา; อย่าทำตามลำพังกิเลสตัณหา หรือแม้แต่สัญชาติญาณ; มันจะเลวร้ายกว่าการไม่พัฒนาอีกมากมายนัก.

๑ เพราะเขาเอากิเลสเป็นตัวเองโดยไม่รู้สึกตัวเขาจึงพัฒนาตัวเอง และช่วยผู้อื่นให้พัฒนาแต่ในทางเป็นทาส หรือเป็นปัจจัยแก่กิเลส ไม่เหมาะแก่ตัวที่เป็นธรรมเสียเลย.

๑ ถ้าท่านมองเห็นว่า พฤติกรรมต่างๆ ของท่านหรือเกี่ยวกับท่าน ได้เป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎอิทัปปัจจยตาแล้ว ปรกติสุขจะมีแก่จิตใจของท่าน ทุกเวลานาที.

๑ อย่ามุ่งหมายความสุขอันประเสริฐอะไรๆ ให้มากไปกว่าความปกติของจิตที่ไม่ยินดียินร้าย ไม่ขึ้นไม่ลงไปตามอารมณ์ที่กระทบ; เพราะไม่มีสุขอะไรประเสริฐยิ่งไปกว่าความปกติของจิตนั้น.

๑ ในโลกแห่งมนุษย์ยุคปัจจุบัน คนอยู่กันอย่างกิเลสบังคับคน, มิใช่คนบังคับกิเลส; ดังนั้น การกระทำตามอำนาจของกิเลส จึงเต็มไปทั่วโลก.

๑ สวรรค์อันแท้จริง มีได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้ คือการกระทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องและสมบูรณ์ จนยกมือไหว้ตัวเองได้ สวรรค์อื่น-อย่างอื่น-คราวอื่นทั้งหมด ถ้ามี ก็ขึ้นอยู่กับสวรรค์ที่วານี้.

๑ นรกที่แท้จริง มีได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้ คือบกพร่องผิดพลาดในหน้าที่อันแท้จริงของตน จนเกลียดหน้าหน้าตนเอง; นรกอื่น-อย่างอื่น-คราวอื่น ถ้ามี ก็ขึ้นอยู่กับนรกที่กล่าวนี้.

๑ การอบรมจิตอย่างแท้จริง คือการรู้ความลับแห่งธรรมชาติของจิต แล้วสามารถควบคุมดำรงจิตไว้ในลักษณะที่ความรู้สึกอันเป็นทุกข์ เกิดขึ้นไม่ได้.

๑ เราไม่ทำ และไม่ยอมทำ การศึกษาค้นคว้าเรื่องกิเลสและความทุกข์กันให้มาก เหมือนเรื่องโบราณคดี-วิทยาศาสตร์-เทคโนโลยี-เศรษฐกิจการเมือง-ฯลฯ; ดังนั้น ความเลวร้ายฝ่ายวิญญูณ จึงครองโลก ทั้งส่วนบุคคลและสังคม อย่างมหาดศาล.

๑๑ ตน มิใช่เป็นที่พึ่งแก่ตนอย่างเดียว หากแต่เป็นที่ตั้งแห่งความคิดและการกระทำที่เห็นแก่ตน แล้วทำตนให้เป็นทุกข์ด้วยในคราวเดียวกัน.

๑๒ ตน (ซึ่งเป็นผลของความยึดมั่นด้วยอุปาทาน) นั้นแหละ เป็นสิ่งที่ทำความทุกข์ให้แก่ตน, และจะเปลื้องทุกข์ให้แก่ตนได้ด้วย; จงรู้จักมันให้ถึงที่สุด ทั้งสองทางเถิด.

๑๓ อย่าคิด-พูด-ทำ ไปในลักษณะที่เหยียดหยามใครๆ ว่าเป็นคนโง่; เพราะเราอาจจะเป็นคนโง่เช่นนั้น เพราะเหตุนั้นอยู่แล้วโดยไม่รู้สีกตัว.

๑๔ ถ้าเราประมาทอย่างเต็มที่ขึ้นมาเมื่อไร ก็อาจจะผลอารู้สึกว่า พี่ชาย-พี่สาว-ป้า-น้า-บิดา-มารดา-ครูบาอาจารย์-พระสงฆ์องค์เจ้า-แม่กระทั่งพระพุทธเจ้า เป็นคนโง่ไปทั้งหมดก็ได้.

๑ คำพูดที่หยิ่งยโส สามท้าว คือผลของความโง่ในการโอ้อวดสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องอวด; มันเกิดมาจากภวตัณหา ที่ปรุงขึ้นมาอย่างไม่ทันรู้สึกตัว.

๑ ความคิดที่ดำเนินไปมากกว่าเหตุ จนไม่คิดที่จะทำอะไรหรือรับผิดชอบอะไร นั้นมิใช่การปล่อยวาง; หากแต่เป็นกิเลสประเภทวิภวตัณหา ที่มีอยู่อย่างไม่รู้สึกตัว เตือดขึ้นมา.

๑ ความไม่รู้ว่าการงานคือการปฏิบัติธรรม, หรือไม่รู้ว่าจะกระทำนั้นคือหน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิต : นี้แหละคือความรู้ที่พุทธบริษัทยังขาดอยู่ในศาสนาของตน.

๑ มีใครสักกี่คน ที่ทำอะไรเป็นที่พอใจตนเองจนยกมือไหว้ตนเองได้ ; เพราะระสนิยมของเขาอยู่ที่การบูชา และตกเป็นทาสของภวตัณหา โดยไม่รู้สึกตัว.

๑ เด็กๆ ในครอบครัวของพุทธบริษัท ต้องได้รับการอบรม ให้รู้ว่า บิดามารดาเป็นพรหม-เทพ-ครูคนแรก-อาหุเนยบุคคล ; มิฉะนั้นจะกลายเป็น เรือนมีนรกครอบครอง.

๑ แม้การจำลองศาลทำวมหาพรหม ไปตั้งกันที่เมืองนอก (ลาสเวกัส อเมริกา) ก็ต้องเพื่อเสริมสร้าง-เร่งเร้า-ความรู้สึกลึกเมตตากรุณา มุทิตา อุเบกขา ขึ้นในโลก ; มิใช่เพื่อการอ้อนวอน อันเป็น ลัทธิบูชารูปเคารพ.

๑ ความเคารพตัวเองที่แท้จริงนั้น ต้องยอมรับพิจารณาความคิด ของผู้อื่นด้วย ; ผิดจากความหยิ่งยโส ยกหูชูหาง ซึ่งไม่ยอมรับฟัง ความคิดเห็นของใครเขาเสียเลย.

๑ ในสมัยที่วัฒนธรรมพุทธ ยังเผยแพร่ประจำบ้านเรือนนั้น อาชญากรรมบ้างคลั่งอย่างเลวร้าย ก็ยังไม่มี ; วิกฤตการณ์นี้จะหมดสิ้นไปเมื่อไร ก็แล้วแต่กฏอิทัปปัจจยตาจะเป็นที่รู้จักและนำมา ใช้.

๑ คนที่ถึงกับพูดเท็จได้แล้ว จะไม่ทำบาปอย่างอื่น ๆ ทุกอย่าง
ได้ นั้นเป็นไม่มี ; เพราะเขาได้โกหกหลอกลวงตัวเองจนถึงที่สุด
และขบถต่อตัวเองแล้วอย่างสิ้นเชิง.

๑ สิ่งที่เราเคยอยากได้ อยากจะให้เขาช่วยให้ได้ และพอใจ
อย่างยั้งมือได้ จะมีได้สักวันหนึ่งต่อเมื่อเหตุการณ์ภายในความ
รู้สึกของเรา ได้เปลี่ยนแปลงไป อยู่ในความรู้สึกที่ตรงกันข้าม :
คือมองเห็นว่าไม่มีอะไรที่น่าได้-น่าเอา-น่าเป็น.

๑ สมบัติที่แท้จริง และไม่ต้องการขึ้นมา แต่เป็นเอง ก็มีอยู่ คือ
เมื่อจิตไม่ต้องการอะไร และรู้สึกอยู่ในความไม่ต้องการอะไรนั้น
แม้ชั่วครา.

๑ ความรู้และความหลุดพ้นแท้จริงชนิดตัวอย่างนั้น มีอยู่คือ
เมื่อจิตไม่ต้องการอะไร และซึมซาบอยู่ในความรู้สึกนั้น แม้ชั่ว
ครา.

๑ เรากล่าวได้ว่า “จิตหลุดพ้น” แต่เราไม่อาจกล่าวได้ว่า “อตฺตาหลุดพ้น” ; เพราะว่าหลุดพ้นหมายถึงหลุดพ้นจากความยึดถือ “อตฺตา” นั้นเอง.

๒ ความว่าง (สุญญตา) มิได้หมายถึงความไม่มีอะไรเลย แต่หมายถึงความที่จิตว่างจากความยึดถืออะไร ๆ ว่าตัวตน, กำลังรู้สึก และเข้าถึงภาวะแห่งความว่างนั้นอยู่ นั่นแหละคือความว่างของจิตที่กำลังว่าง.

๓ ความที่จิตว่างจากกิเลส หรือว่างจากนิเวศน์ทั้งห้าเพียงชั่วคราว ถ้ารู้สึกได้ ก็เป็นตัวอย่างแห่งนิพานชั่วคราว ซึ่งจะจูงใจให้หนีไปสู่นิพานที่สมบูรณ์ได้ดี.

๔ เราสามารถทำงานหนัก ให้กลายเป็นของเล่นน่าสนุกได้โดยทำอย่าให้มีความรู้สึกว่าตัวกู เป็นผู้กระทำให้ตัวกู แต่ให้เป็นการกระทำของจิตที่ว่างจากตัวกู.

๑ ความหลุดพ้นของจิต เป็นคนละอย่างต่างจากความหลุดพ้นของอตตะตา ซึ่งหลุดพ้นแล้วก็ยังมีอตตะตาเหลืออยู่ ส่วนการหลุดพ้นของจิต ไม่มีความหมายของอตตะตา หรือว่าอตตะตา.

๑ ความบริสุทธิ์ของจิต มี ๒ ชนิด : ชนิดแรกเมื่อก่อนเกิดอตตะตา แต่ยังเปลี่ยนเป็นไม่บริสุทธิ์ได้ : บริสุทธิ์ชนิดหลังคือเมื่อละอตตะตาได้พร้อมทั้งเหตุ. จะเปลี่ยนไปเป็นไม่บริสุทธิ์อีกไม่ได้.

๑ ความอโรยและความไม่อโรยนั้น เป็นเพียงความรู้สึกรังไม่จัดเป็นกิเลส : ต่อเมื่อเกิดพอใจหรือไม่พอใจจึงจะจัดเป็นกิเลส ; ดังนั้น จะกินมันดูทั้งที่อโรยหรือไม่อโรยเพื่อการศึกษาหรือการทดสอบก็ยิ่งได้.

๑ การบวชที่แท้จริง อยู่ที่การบวชใจ คือหลบหลีกจากการเกิดกิเลสและการเกิดทุกข์ ; การบวชทางกายภายนอก เป็นเพียงการให้ความสะดวก หรือความง่ายแก่การบวชใจ.

๑๑ แม้บางคนจะมีนิสัยไม่รู้จักเสียตาย หรือประหยัดเอาเสียเลย นั่นก็มีใช้จะเหมาะสำหรับจะบวชเป็นนักบวช เพราะมันเป็นคนละเรื่องกัน.

๑๒ การเข้ามาสู่ร่มเงาแห่งศาสนาในทุกวันนี้ เป็นเพียงพิธีรีตองเสียเป็นส่วนใหญ่ : จิตใจยังมิได้เข้าสู่ร่มเงาของนิพพานแม้ในขั้นตัวอย่างชิมลอง.

๑๓ ระบบการบวช มิได้ห้ามไม่ให้กินของอร่อยที่รู้จักอยู่, อาจจะกินเพื่อรู้จักละ หรือควบคุมฉันท์ตระคะนั้นได้อยู่ ; ของไม่อร่อยก็มีนัยะที่ต้องปฏิบัติทำนองเดียวกัน.

๑๔ การบำเพ็ญบารมีในทางธรรม หมายถึงการทำความดี-ความถูกต้อง-นั้นๆ จนเป็นนิสัย ; ส่วนในทางโลก นั้นหมายถึงการสะสมอำนาจวาสนา, ทั้งสองอย่างนี้ ควรที่ใครๆ ก็ทำได้.

๑ การปรับปรุงศีลธรรม ที่ต้องใช้พระเดชนั้น ต้องการผู้บังคับบัญชาที่กล้าหาญ-เฉียบขาด-เที่ยงธรรม-เต็มที ; มิฉะนั้นไม่มีทางที่จะเป็นไปได้.

๑ วัดประจำหมู่บ้าน ตั้งอยู่ได้, พุทธศาสนาประจำชาติตั้งอยู่ได้ โดยไม่เป็นภาระหนักแก่ใคร ดังที่กำลังเป็นอยู่นี้ นับเป็นสหกรณ์ และอภิมาตสหกรณ์ ที่ควรรู้จัก และนำเอาหลักการมาใช้ในกรณีอย่างอื่น.

๑ บุคคล หรือแม่สถาบัน ที่เผยแพร่ธรรมะอย่างเอาจริงเอาจัง ก็ยังเป็นเพียงธรรมะประเภทในทสสนะ (ฟีโลโซฟี) ไปเสียทั้งนั้น ; ยังมีใช่เป็นการรู้แจ้งแทงตลอด.

๑ ผู้เผยแพร่ธรรมะประเภทธรรมทสสนะ (ฟีโลโซฟี) อยู่อย่างตัวเป็นเกลียว แต่กำลังทนทุกข์อยู่ในใจอย่างหนักหน่วงเนื่องจากสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ก็ยังมี.

๑ นักบวชยังหลีกเลี่ยงการเมืองไปไม่ได้ เพราะมีนักบวชไว้ช่วยบรรเทาวิฤตการณ์ อันเกิดจากการเมืองของโลกนั่นเอง ; อย่านำได้เข้าใจผิด.

๑ คำว่า “วัฒนา” มีความหมายเป็นกลางๆ ตามภาษาบาลี คือเพิ่มให้มากขึ้นเท่านั้น : ดีก็ได้ ร้ายก็ได้ ; ดังนั้น ท่านจึงสอนไว้ว่า น สียา โลกวฑฒโน คือ อย่าทำโลกให้วัฒนา (รก).

๑ ศิลปวัตถุชั้นประณีตศิลป์วิจิตรศิลป์ อันมากมายมหาศาล ตลอดกาลยาวนาน ในการสร้างและการรักษานั้น ทำให้มนุษย์เสียเวลาและแรงงาน ในการค้นหาหนิพพาน ไปสักเท่าใด เป็นสิ่งที่น่าพิจารณาอย่างยิ่ง.

๑ ยอดศิลปะของมนุษย์ เท่าที่ข้าพเจ้ารู้จัก คือ “การรู้จักตายเสียก่อนตาย” (ตัวกูตายก่อนร่างกายตาย) เพราะเป็นสิ่งที่สามารถดับทุกข์ทุกชนิด -ทุกเวลา -ทุกแห่งหน.

๑๑ ขึ้นชื่อว่า ศิลปะ ย่อมต้องการความฉลาดและมีมืออันประณีต ทั้งทางกายและทางจิต: ดังนั้น การประพடுத்தกรรมจึงมีอาการที่รู้สึกกันว่า “ยาก” บ้าง เป็นธรรมดา อย่าได้สงสัยหรือประหลาดใจเลย.

๑๒ ในโลกปัจจุบัน ศิลปะเพื่อธรรมะ (คือโพธิสันติ) กำลังพ่ายแพ้ แก่ศิลปะเพื่ออธรรม (โมหะและวิกฤตการณ์) ซึ่งขยายตัวมากขึ้น จนมีฐานสำหรับผลิตเป็นเทคโนโลยีอย่างมหาศาล.

๑๓ ศิลปวัตถุแห่งยุคปัจจุบันหลายประการ กำลังเป็นบัพกัตก ร่อนทางวิญญาน อยู่อย่างเร้นลับสำหรับมนุษย์ : ได้แก่ศิลปวัตถุ ที่กำลังนิยมกันยิ่งขึ้นทุกทีอย่างลับหูลับตานั่นเอง.

๑๔ สิ่งที่เรียกว่า ไสยศาสตร์ ยังต้องเก็บไว้ให้คนบัญญัติอ่อนที่ ต้องถือไสยศาสตร์ไปพลางก่อน เพราะเขายังไม่อาจเข้าถึง และถือธรรมะได้.

๑ ถ้าเราเข้าใจศาสนาผิด เราก็จะได้แต่นั่งอ่อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ในศาสนา โดยไม่มีการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องและเพียงพอแก่
การดับทุกข์เสียเลย.

๑ เรื่องขลังและศักดิ์สิทธิ์นั้น ยกถวายแก่พระเจ้าหรือเทพเจ้า
ในการคาดคะเน อย่างนำมาเกี่ยวข้องกับพวกเราที่มีธรรมะอันแท้
จริงเป็นพระเจ้า มันจะเกิดความมงงายและเลอะเลือนขึ้นแก่ทั้ง
สองฝ่าย.

๑ คำว่า “ขลัง” - “ศักดิ์สิทธิ์” ไม่มีในพระพุทธศาสนา แต่ก็
ยังมีคำว่า “สีลพตปรามาส” อยู่แทน ทั้งนี้ เพราะในพระพุทธศาสนา
ไม่มี หรือไม่ต้องการจะมีนั่นเอง.

๑ ความขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ของท่านอาจารย์ผู้วิเศษนั้น ขึ้นอยู่
กับความมงงายมากมงงายน้อย โง่มากโง่น้อย ของผู้เป็นสาวกนั่นเอง
จึงไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ซึ่งมียถาภูตสัมมัมปัญญาเป็นหลัก.

๑ การเข้ามาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องนั้น คือ เพื่อการดำรงชีวิตชนิดที่ไม่รู้สึกเป็นทุกข์เลย และทั้งเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น หรือโลกทั้งหมดด้วย.

๑ โลกุตตระไม่เกี่ยวกับการออกบวช ปฏิบัติเคร่งครัดอยู่ในวัดหรือในป่า แต่เป็นการดำรงจิตอยู่เหนืออิทธิพลของอารมณ์ทั้งหลายในสกลโลก.

๑ คำว่า “โลก” มีทั้งในภาษาวัตถุ (ภาษาคน) และภาษาธรรม (ภาษาจิตวิญญาณ) ; และโลกที่ตรัสว่าโลกคือทุกข์นั้นเป็นโลกในภาษาธรรม คือสิ่งที่ยึดถือแล้วเป็นทุกข์.

๑ คำว่า “ชาติ” เป็นคำที่ตรัสไว้ทั้งสองชนิด คือภาษาคนและภาษาธรรม, และชาติที่ทำให้เกิดทุกข์จริง ๆ นั้นเป็นการเกิดแห่งตัวกุทางจิตใจ ด้วยอุปทาน มิใช่เกิดทางกายจากท้องมารดา ; เมื่อยังไม่เกิดชาติทางอุปทาน การเกิดทางกายจากท้องมารดา ก็ยังไม่มีความหมาย.

๑ รู้สึกอายอยู่เหมือนกัน ที่ตั้งใจจะพูดเรื่องธรรมะแต่อย่าง
ถูกต้อง ผู้ฟังก็หลับเสียเป็นส่วนใหญ่ ถ้ามีตลกไปกฮาบ้างแรดเหล่านั้น
จึงจะฟังอย่างหุ่่ง.

๑ ผู้เฒ่าสมัยก่อน เมื่อใครไหว้ท่าน ท่านจะตอบว่า “ไหว้พระ
นะลูกนะ” ; นี่แสดงว่า ท่านไม่ปล้นเอาเกียรติหรือคุณของพระองค์
มาเป็นของตน ; แต่คนสมัยนี้ รับเอาเป็นของตัวเองแล้ววางผึ่งเมื่อ
มีใครไหว้.

๑ เด็กไทยสมัยนี้ เริ่มจะรู้จักวันวาเลนไทน์กันมากยิ่งขึ้นกว่าวัน
มาฆะ -วิสาขะ -อาสาฬหบูชา ; จะมีผลแก่ประเทศชาติหรือความ
เป็นไทย ในอนาคตอย่างไรบ้าง.

๑ ไม่ต้องเสียใจ! ความผิดพลาดเป็นสิ่งที่มนุษย์ธรรมดาต้องมี;
แต่ก็แก้ไขได้ด้วยความฉลาด ที่ความผิดพลาดมันสอนให้เรา ทุก
ครั้งที่เราทำผิดไปนั่นเอง.

๑ เมื่ออยู่ต่อหน้าผู้ที่ด้อยกว่า ก็แสดงกริยาอย่างหนึ่ง, ที่เสมอกัน ก็อีกอย่างหนึ่ง, ที่เด่นกว่า ก็ยิ่งอีกอย่างหนึ่ง โดยไม่ต้องเจตนา : นี่เป็นของธรรมดา ; ที่ประเสริฐกว่านี้ ก็ต้องแสดงอย่างเสมอกัน ทั้งสามชนิด, โดยไม่ต้องเจตนา อีกอย่างเดียวกัน.

๑ อยู่โดยไม่ต้องมีความรู้สึกว่าเขาดี -เด่น -ดัง อะไรเลย เพียงแต่รู้สึกว่า เราเป็นผู้มีประโยชน์ที่สุดคนหนึ่ง ; นั่นแหละถูกต้อง และเป็นสุขแท้.

๑ ของอร่อยหรือสวยงามมาถึงเข้า ก็บริโภคได้ โดยเพื่อความฉลาดในสิ่งนั้น ๆ ; มิใช่เพื่อความหลงใหลในสิ่งนั้น ; ถ้าแสวงหา มาและบริโภคด้วยความหลง ก็กลายเป็นความโง่ทันที.

๑ การจาริกเพื่อได้ความเพลิดเพลินก็มี -ได้บุญก็มี -ได้ความรู้ก็มี นี่ต่างกันเป็นคนละอย่าง ; แต่บัดนี้จาริกเพื่อความเพลิดเพลิน นั้นมีมากเหลือเกิน รวมทั้งพระชฎงค์ด้วย.

๑ การสอนว่า อะไรๆ เป็นผลของกรรมเก่า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บันดาลนั้น มีอยู่ก่อนพระพุทธศาสนา ; มิใช่พระพุทธศาสนา ซึ่งสอนว่า อะไรๆ เป็นผลตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา ที่กำลังมีอยู่ หรือเป็นไปอยู่.

๑ อะไรๆ ที่เกิด -มี -เป็น -อยู่กับเรานั้น มิใช่เพราะกรรมเก่า หรือพระเจ้าบันดาล แต่เป็นผลของอิทัปปัจจยตาที่กำลังปฏิบัติอยู่ ผิดหรือถูก, ที่ทำให้เราสุข-ทุกข์ มั่งมี-ยากจน สวย-ซีเหร่ แม้ที่สุด แต่ให้ผอมหรืออ้วน.

๑ คนสมัยก่อน เมื่อมีใครไหว้ ก็ตอบว่า "ไหว้พระนะลูกนะ" พระในที่นี้ก็คือสิ่งที่ทำให้คนๆ นั้น มีอะไรดี จนมีคนยกมือไหว้ ; นั่นคือ เขาไม่ยกยกคุณของพระธรรมเหมือนคนสมัยนี้.

๑ ในพุทธศาสนา ไม่มีอะไรที่มีชื่อ "ธาตุ" แม้แต่ชิ้นอนุหนึ่ง ถึงรูปธรรมนามธรรม กระทั่งนิพพาน ; คำว่า "ธาตุ" ในที่นี้หมายถึง คุณสมบัติที่เป็นนามธรรมของสิ่งนั้นๆ มิได้เล็งถึงวัตถุล้วนๆ.

๑ เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าสัจชาตญาณนั้น ธรรมะจะจัดการได้ก็
เพียงแต่เปลี่ยนร้ายให้กลายเป็นดี (SUBLIMATE), มิใช่สามารถ
เพิกถอน (ELIMINATE) ซึ่งผิดธรรมชาติ และเป็นไปไม่ได้ ;
เราจะต้องมีความเข้าใจถูกต้อง.

๑ โลกทั้งหมด ตั้งขึ้นและดับลงที่ผัสสะ : ถ้าควบคุมผัสสะได้
ก็คือควบคุมโลกทั้งหมดได้ และนั่นก็คือควบคุมความทุกข์ทั้งปวง
ได้ ทั้งทางวัตถุและทางจิต.

๑ ภาวะบริสุทธิ์ของจิต มี ๒ ชนิด หรือ ๒ ขั้นตอน คือ
บริสุทธิ์เพราะกิเลสยังไม่เกิด หรือก่อนแต่กิเลสเกิด และเพราะ
กิเลสเกิดไม่ได้อีกต่อไป.

๑ การริษยาผู้อื่นนั้น มิใช่ตนเองจะได้รับประโยชน์อะไร, แต่
เป็นการทำลายประโยชน์ ส่วนรวม อย่างยิ่ง และตนเองก็ถูกเผาอยู่
ด้วยไฟริษยา.

๑ “ทั้งวัน ฉันไม่ได้ทำอะไร แต่ทุกอย่างถูกต้องหมด” เพราะไม่มีอุปาทานว่าตัวตนเป็นผู้ทำอะไร, จึงเท่ากับไม่ได้ทำอะไร เพราะปราศจากอุปาทานว่าตัวตนอยู่ตลอดเวลา.

๑ การทำอะไรแล้วปรารถนาว่า “นิพพานปัจจุโยโหตุ” นั้นค้านกับข้อที่ว่า “นิพพานเป็นธรรมที่ไม่มีปัจจัย” และข้อที่ว่า “นิพพานเป็นของให้เปล่า” โดยไม่ต้องแลกเปลี่ยนด้วยอะไร จากคนที่ปรารถนาจะได้นิพพาน.

๑ ยิ่งอยากเป็นพระอรหันต์ ยิ่งไกลจากความเป็นพระอรหันต์; ยิ่งไม่อยากเป็นและไม่อยากอะไรเลย ก็ยิ่งเป็นพระอรหันต์อยู่ในตัวเอง : นี่เป็นสิ่งที่ควรศึกษาอย่างยิ่ง.

๑ ต้องการจะให้ -มิใช่ต้องการจะเอา แม้มันจะต่างกันเป็นคนละอย่าง แต่มันก็รวมอยู่ในความไม่ต้องการอะไรมาเป็นของตัว เพราะไม่มีตัวที่จะให้หรือจะเอา.

๑ ฟังทราบไว้เถิดว่า “ท่านเป็นปุชณียบุคคลอยู่เหนือเคี้ยวรเกล้าของเรา, แต่ท่านทำงานอย่างกะรับใช้เรา เพื่อความรอดของเราอยู่ตลอดเวลา” ผู้ไม่สนใจในข้อนี้ ย่อมเป็นคนอกตัญญูอยู่โดยอัตโนมัติ.

๑ การสอบไล่ได้-ตก นั้นมีแต่ในเรื่องของสุดมยปัญญา และจินตามยปัญญาบ้าง ; ทามิในกรณีของภวานามยปัญญาไม่ : อย่าวอดดีไปนักเลย ผู้สอบไล่ได้ทั้งหลายเอ๋ย! ท่านจะไม่พบกับความดับทุกข์.

๑ แม้ในยุคปัจจุบันนี้ ลากสักการสีโลกะก็ยังเป็นอันตรายแก่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ อย่างเลวร้ายดังที่ตรัสไว้ในพระบาลี (ลาก-สกุการสยุตต. ส.) อยู่ตามเดิมทุกประการ : จงพยายามกวาดทั้งกันเสียบ้างเถิด.

๑ บุญ-บาป เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับเจตนา และรู้สึกอยู่แก่ใจทั้งนั้น มันสำคัญอยู่ที่ว่า เราบังคับจิตใจทำ หรือให้เว้นได้หรือไม่ เท่านั้น.

๑ ระวัง การคิดปรุงของจิต : มันอาจจะเอาเรื่อง ที่ไม่ควรคิด หรือยังไม่ต้องคิด มาคิดปรุงให้รู้สึกเป็นทุกข์หรือสุขได้ ซึ่งเป็นเรื่อง หลอกโดยเท่ากัน.

๑ วันคืนล่วงไป ๆ มิได้ล่วงไปเปล่า แต่ได้ทำให้ชีวิตมีความรู้ หรือมีประสบการณ์เพิ่มขึ้น โดยเท่ากัน ; หากแต่คนโง่ไม่รู้สึก และ ไม่รู้จักนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ เท่านั้น.

๑ หลูกยา หรือศิลปวัตถุบางอย่าง ที่เขาใช้เป็นประโยชน์อย่าง ยิ่ง อยู่เป็นประจำวันจริง ๆ, แต่เขาไม่รู้สึกขอบคุณผู้คิดค้นหรือผู้ ผลิต เพราะคิดว่าเขาซื้อมันด้วยเงินของเขา : นี่เป็น “อกตัญญูทาง วิญญาณโดยอัตโนมัตติ” ระวังให้ดี.

๑ เขาได้ฟังธรรม แล้วนำไปใช้เป็นประโยชน์ หรือนำไปพูด ต่อเป็นคำของเขาเอง โดยไม่รู้สึกขอบคุณผู้แสดงแก่เขา โดยถือว่าเป็นของแจกฟรีทั่ว ๆ ไป : นี่คือโจรขโมยโดยอัตโนมัตติและโดย นิสสัยสันดาน, ซึ่งก็มีอยู่โดยมาก.

๑ “กินดี-อยู่ดี” นั้นแหละระวังให้ดี มันทำให้เป็นคนโรคทางกาย (แม้ทางตา) และโรคทางจิต คืออุปาทานในความอโรยสวยงาม ล้วนแต่นำมาซึ่งปัญหาทางเศรษฐกิจในภายหลัง ; ต้องเปลี่ยนให้เป็นที่ว่า “ กินอยู่แต่พอดี ” จึงจะปลอดภัย.

๑ ความแตกฉานทางปรมัตถ์ปรัชญานั้น เป็นเรื่องต่างหากจากความเป็นพระอรหันต์ ; อย่าเอาไปปะปนกัน อาจจะมีแล้วสำคัญตนว่าเป็นอรหันต์ก็ได้.

๑ ปัญหาที่ว่า พระเจ้ามีจริงหรือไม่? เป็นบุคคลหรือมิใช่บุคคล? ประทานคำมั่งมีมาให้จริงหรือไม่? เหล่านี้ไม่ใช่เรื่องสำคัญ แต่สำคัญอยู่ที่ว่า คำสอนที่บอกให้มัน ถ้าปฏิบัติตามแล้วดับทุกข์ได้จริงหรือไม่ เท่านั้น.

๑ เศรษฐกิจดี -การเมืองดี -การปกครองดี -กลีกรมอุตสาหกรรมดี -อะไรๆ ก็ดี แต่คนผู้เกี่ยวข้องไม่มีศีลธรรมแล้วผลจะเป็นอย่างไร จะยิ่งวิกฤตการณ์กว่าที่อะไรๆ ไม่ดี ได้หรือไม่.

๑) อำนาจการซื้อ ซึ่งเป็นอำนาจสูงสุดทางเศรษฐกิจ และทางการต่างประเทศ มีต้นตอแท้จริงมาจากการผลิต ด้วยหยาดเหงื่อแรงงานของกสิกร และกรรมกร ทำให้จึงมองกันแต่นักเศรษฐกิจและนักการเมือง ว่าเป็นเหมือนพระเจ้า.

๑) บัดนี้ เป็นที่ปรากฏแล้วว่า ครู คือ ผู้ที่เกลียดคำว่า “ศีลธรรม” มากที่สุด รู้สึกว่ามันเป็นข้าศึกต่อ เหล้า - บุหรี่ - ผู้หญิง ; จึงไม่มีอารมณ์ ที่จะศึกษา - สั่งสอน - อบรมศีลธรรมกันเป็นส่วนมาก.

๑) แม้แต่เด็กกำพร้า - หูหนวก - ตาบอด ก็ปฏิเสธที่จะศึกษาปฏิบัติศีลธรรม ราวจะว่าเป็นสิ่งไร้สาระ ไม่น่าสนใจอะไร ; ช่างสมกับความหนวก-บอด ดังนี้แล้ว เด็กที่มีตาดี-หูดี จะมียิ่งไปกว่านั้นหรือ? ช่วยกันตั้งข้อสงสัยแก่กันบ้างเถิด.

๑) เราประเทศด้อยพัฒนา กำลังพยายามทำตามอย่างประเทศเต็มพัฒนา, ทั้งที่ประเทศเหล่านั้น ยังมีสภาพไร้ศีลธรรม เต็มไปด้วยอาชญากรอาชญากรรมยิ่งกว่าเราไปเสียอีก ; นี่มันอย่างไรกัน.

๑ ยังมีครูที่บอกนักเรียนว่า เหล้ามีโทษเพียงเล็กน้อย ยังเป็นที่ยอมรับของสังคม ยังเป็นทางมาแห่งรายได้มหาศาลของประเทศ ; แล้วก็ชวนนักเรียนดื่มเหล้า, (เรื่องจริงไม่น่าเชื่อ แต่มีจริง) ซึ่งเรื่องชนิดนี้ ไม่เคยมีในกาลก่อน.

๑ การบวชนาค - ฟังนิมิตสี่มา - ทอดกฐินผ้าป่า ฯลฯ ที่ทำลายเศรษฐกิจและศีลธรรมของประเทศชาตินั้น ไม่ใช่ของพระพุทธศาสนา และไม่เคยมีในพุทธกาลและยุคต่อมา นอกจากยุคนี้.

๑ อย่ามัวเป็นห่วง ว่าเขาจะตอบแทนไม่คุ้มกับความดีที่เราทำแก่เขา ; เพราะความดีของเรา ถ้าดีจริงย่อมยิ่งใหญ่ เกินกว่าที่ใครจะตอบแทนให้คุ้มกันได้หลายเท่าตัว.

๑ แม้เราจะมองเห็นว่า โลกปัจจุบันของเรา มีความเลวร้าย -มดเท็จ -หลอกลวง -บาป เหลือกำลังที่เราคนเดียวจะแก้ไขได้แล้ว เราก็ยังไม่วางมือ ; แต่จะชักชวนให้ร่วมมือกัน ทหารพระที่สามารรถแก้ไขได้ให้ยิ่งไปกว่าที่แล้วมา.

๑ ชีวิตของเรา มีค่ามากสำหรับเราเพียงไร แต่ก็ยังไม่เกินกว่าที่เราจะเสียสละมันไป เพื่อความรอดสำหรับเพื่อนมนุษย์ร่วมโลกของเรา.

๑ คำว่า “เพื่อนเกิด -แก่ -เจ็บ -ตาย” มี ๒ ความหมายคือ เพื่อนมีกิเลสแล้วจมอยู่ในกองกิเลสหรือกองทุกข์ด้วยกัน นี้อย่างหนึ่ง, เพื่อนต่อสู้กิเลสและพ้นจากกิเลส พ้นจากเกิด -แก่ -เจ็บ -ตาย ด้วยกัน นี้อีกอย่างหนึ่ง ; ระวังให้ดี ๆ จงเป็นเพื่อนเกิด -แก่ -เจ็บ -ตาย ด้วยกันอย่างถูกต้อง.

๑ การนำเอาบทสวด เช่นบทสรรณาคมน์เป็นต้น มาสวดทำนองเพลงแขก แทรกกระหว่างบทบรรยายทางวิทยุเป็นต้นนั้นนั้นมีผลทางลบมิใช่น้อย.

๑ การรู้เรื่อง (เรียน), การรู้จัก (เห็น), การได้ถึง (มี) ซึ่งพระรัตนตรัยนั้น มีใช้สิ่งเดียวกัน จึงเป็นสิ่งที่จะต้องได้ต้องมีตามลำดับสามลำดับ ; อย่าเอาไปปะปนกัน อย่างไม่รู้จักความหมายดังที่กำลังกระทำกันอยู่.

๑ ถ้าท่านเข้าใจเรื่องสังสารวัฏ หรือการเกิดใหม่ทางวิญญาณในกระแสแห่งปัจจุสมุปบาท ของแต่ละวันๆ ท่านก็อาจจะเห็น -เรียนรู้ -เข้าใจ -สัมผัสกับ สันติภูมิสุกนิพพาน ได้จริงและอย่างสບหลักวิทยาศาสตร์.

๑ มีหลายศาสนาที่พูดถึงการเกิดใหม่ แต่ก็ไม่มีสักรายเดียวที่ตรงหรือเข้ากันได้กับ “เกิดรอบหลังๆ” ในปัจจุสมุปบาท ซึ่งภายในวันเดียวก็เกิดได้จนนับไม่ไหวว่ากี่รอบ.

๑ คำว่า “การเกิดใหม่ในสังสารวัฏ” ที่พุทธบริษัทเข้าใจกันอยู่นั้น ยังไม่ตรงตามนัยแห่งปัจจุสมุปบาท ; ไม่เป็นสันติภูมิสุก ไม่เป็นเรื่องที่จะช่วยให้ดับตัวตนเสียได้แล้วบรรลุนิพพานได้ ; มีแต่จะกลายเป็นศาสนาอื่น หรือนอกหลักพุทธศาสนา.

๑ ไปทะเลาะทุ่มเถียงกับเสือเสี้ยยงดีกว่า ไปทะเลาะกับคนโง่ ;
เพราะคนโง่ไม่มีเหตุผล หรือถ้ามีก็มีแต่เหตุผลของคนโง่.

๑ คำว่า “ชาติ” หมายถึงประเทศชาติ ก็อย่างหนึ่ง, หมายถึง
การเกิดจากห้องมารดา นั้นก็อย่างหนึ่ง, แต่ชาติชนิดที่เกิดทุกที
แล้วเป็นทุกข์ทุกทีนั้น คือชาติที่เกิดจากอวิชชาสัมผัส คือเกิดเป็น
อุปาทาน รู้สึกอยู่ว่าตัวกู - ของกู.

๑ ภิกษุที่เห็นภัยในวัฏฏสงสาร หรือแม้ในโลกนี้ อย่างแท้จริง
ก็มีคำพูดที่ควรรับฟัง เช่นเดียวกับของพระอรหันตชินะ, บางที
จะเหมาะแก่คนสมัยนี้ยิ่งกว่าเสียอีก.

๑ ยุคนี้อีกยังมีอาจารย์บางคน ถือว่า สมอมีศูนย์กลางอยู่ที่
หัวใจ ศูนย์นี้สั่งสมอ แล้วสมอสั่งกายอีกที ; นี่เป็นเพราะติดฝืน
คัมภีร์บางคัมภีร์ที่กล่าวว่าจิตอยู่ที่หัวใจมาก่อน.

๑ พระอาจารย์ที่ได้รับความเคารพนับถือเป็นผู้วิเศษที่บูชาของ
คนจำนวนล้านๆ นั้น อาจเป็นเพียงจุดศูนย์รวมแห่งความหลงใหล
ของคนจำนวนเท่านั้นก็ได้ ; ทำให้เป็นพระสาวกผู้รู้ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน
ไม่.

๑ บางทีความซึ่เกียจของเรา มีกำลังมากกว่าความอยากดีมี
ประโยชน์ ; ดังนั้น ต้องฝึกการบังคับจิตใจให้ได้มากพอกับความมี
สติปัญญาของเรา.

๑ ส่วนมาก เขาจะว่าดี ก็ต่อเมื่อเขาได้รับประโยชน์จากการ
กระทำของเรา ; ถ้าเขาไม่ได้ประโยชน์เช่นนั้น แต่ไปได้กับผู้อื่น
เราก็เป็นคนดีที่เขาไม่ต้องการ.

๑ นิสัยสันดานที่ไม่เหมือนกัน : ไก่ตัวหนึ่ง เมื่อเป็นโจกก็มี
แต่ระรานไก่ทุกตัว ; ต่อมาไก่ตัวหนึ่งปราบไก่ตัวนั้นลงได้, แต่
แล้วก็ไม่เกะระรานไก่ตัวไหนเลย : เราต้องการคนชนิดนี้ เป็น
ผู้นำ.

๑ ชีวิตนั้นประกอบไปด้วยปัจจัยมากอย่าง คล้องเกี่ยวกัน เหมือนห่วงโซ่ทั้งหลาย ; ปัจจัยเพียงอย่างเดียวเสียไปจริงๆ ชีวิตก็ดับ ทั้งที่ปัจจัยอีกมากอย่างยังมีได้เสียเลย, น่าเสียดายจริงๆ.

๑ ระบบกาย ขึ้นอยู่กับระบบจิต, ระบบจิตจึงอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่ระบบกาย ; แม้ในทางเคมี ทำให้เกิดความรู้สึกร่างกายต่างๆ เกิดขึ้น เป็นความรัก -โกรธ -เกลียด -กลัว -วิตกกังวล -อาลัยอาวรณ์ -อิจฉาริษยา -หึง -หวง ; ดังนั้น ควรฝึกฝน หรือ พัฒนาระบบจิต.

๑ การพิจารณาเพื่อชนะกาม โดยพิจารณาเป็นของปฏิกุศลดังที่สอนๆ กันอยู่ มีทางสำเร็จน้อยกว่าการพิจารณา โดยความเป็นของธรรมดาของสัตว์ที่ยังมีความเป็น "สัตว์" แล้วเกิดความละอาย.

๑) ทุกขอรียสัจ ทุกขเวทนา ทุกขลักษณะ สามอย่างนี้ มิใช่
สิ่งเดียวกัน ; แต่มักเข้าใจผิด เพราะชอบเรียกกันสั้น ๆ ว่า “ทุกข์”
เฉย ๆ ระวังกันเสียบ้าง!

๒) แม้ผู้พูดความจริงได้ตายไปแล้ว แต่ความจริงยังคงอยู่มิได้
ตาย ; นั่นเป็นเพราะความจริงนั้น เป็นของธรรมชาติที่ไม่ตาย เพียง
แต่อาศัยปากคน แสดงตนออกมาเท่านั้น.

๓) ความดีชนิดที่เปลี่ยนได้ดับได้ นั้นเป็นสังขตธรรมฝ่ายกุศล
แต่มีชนิดหนึ่งเป็นอย่างตรงกันข้าม ไม่เป็นเช่นนั้น (เป็นอริยธรรม) ;
ระวังอย่าเอามาปนกัน เมื่อเราพูดกันถึงความดี.

๔) เราควรสมัครจะเป็นลูกไก่ อยู่ใต้กะลาครอบของพุทธศาสนา
ที่แท้จริง ; แทนที่จะออกมาสู่โลกอันกว้างขวางปานมหาสมุทรของ
ปรัชญาชนิด *PHILOSOPHY* อันเพื่อเจ้าไม่มีจุดจบและปนกัน
ยุ่ง ของวิทยาการประเภทนั้น.

๑ ศาสนาในโลก ชนิดที่จัดว่ามีพระเจ้า (THEIST) และชนิดที่ไม่มีพระเจ้า (ATHEIST) ล้วนแต่สอนให้แก้ปัญหาคัดข้องในโลก ด้วยความรักหรือเมตตา ; แต่ลัทธิชนกรรมมาชีพ มุ่งหมายจะแก้ด้วยอาวุธในหลายรูปแบบ, จึงไม่สามารถชนะน้ำใจนายทุน.

๑ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทุกชนิด ไม่อาจใช้เป็นเครื่องมือเอาชนะกันได้ นอกจากจะมีแต่ความพินาศด้วยกันทั้งสองฝ่าย ; ดังนั้น ถ้าจะให้วิทยาศาสตร์พูดบ้าง ก็คงจะพูดว่า ให้แก้กันด้วยความรัก อีกนั่นเอง จะได้ไม่ต้องใช้วิทยาศาสตร์เขียดคอตนเอง.

๑ การสงวนในการแสวงหาช่องทาง เพื่อต่อสู้กันตามแบบของตนๆ นั้น ไม่มีทางที่จะชนะกันได้ด้วยอาวุธ ด้วยอำนาจเศรษฐกิจหรือแม้แต่ด้วยอำนาจวิถีทางการเมือง ที่ไม่มีความรักของทางศาสนาเป็นรากฐาน ; มีแต่จะสร้างรากฐาน ให้ปัญหามีรากฐานหยั่งลึกยิ่งขึ้นไปทุกทีเท่านั้น.

๑ นับว่ายังเป็นโชคที่อยู่บ้างที่ยังมีคนบางพวกเฉลียวใจได้ทัน :
ไม่คิดที่จะใช้อาวุธอย่างความคิดของเด็กๆ นั้นอีกต่อไป.

๑ ขอย้ออีกครั้งหนึ่งในตอนนี้ว่า ธรรมชาติมิได้สร้างชีวิตมา
อย่างตายตัว ว่าเป็นบุญหรือบาปดีหรือร้าย กุศลหรืออกุศลโดย
ส่วนเดียว หากแต่ให้มันเป็นไปได้ ตามกฎอิทัปปัจจยตา, แล้วแต่
ใครจะสร้างมันอย่างไร ; ดังนั้น ขอให้เราทั้งหลายสนใจเรื่องอิทัป-
ปัจจยตา และนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ถึงที่สุดเถิด.

ความลับสุดยอด
สำหรับมิตรสหายที่เป็นฝรั่ง

๑ ธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ต้องศึกษาค้นคว้าและเข้าถึงโดยวิถีทาง
อย่างวิทยาศาสตร์ ; มิใช่โดยตรง ตรรกะ -นยะ -คณิตศาสตร์
-หรือฟิสิกส์ ซึ่งต้องใช้สมมติฐาน (HYPOTHESIS) ; หากแต่
ต้องใช้ปัญญาโดยตรง ที่รู้สึกอยู่ในจิต เป็นวัตถุลำหรับศึกษาพิสูจน์
ทดลอง.

๑ ต้องเรียนธรรมชาติโดยวิถีทางวิทยาศาสตร์, อย่าเรียนอย่าง
ฟิสิกส์ หรืออะไรๆ ที่ต้องใช้สมมติฐานเช่นนั้น ซึ่งไม่มีทางที่จะ
เข้าถึงตัวแท้ของธรรมชาติ ซึ่งจะดับทุกข์ได้โดยแท้จริง.

๑ ธรรมชาติ คือ หน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิตทุกชนิดและทุกระดับ
ตามกฎของธรรมชาติ เพื่อการพัฒนาและความสุขสันติ ทั้งทาง
วัตถุและจิตใจ ; แม้ที่สุดแต่ทางการเมือง ทั้งภายนอกและภายใน.

๑ ในการศึกษาธรรมะนั้น, สิ่งที่ต้องรู้จักกันเสียก่อนอย่างชัดเจน คือ อุปาทาน (*SPIRITUAL ATTACHMENT*) และความทุกข์ อันเป็นผลเกิดจากสิ่งนั้น ในชีวิตประจำวันอย่างแท้จริง ในความรู้สึก, มิใช่การอ่าน หรือการคำนวณโดยเหตุผล.

๑ ชีวิตเป็นสิ่งที่ปรับปรุงได้, จิตเป็นสิ่งที่พัฒนาได้, โดยการเติมธรรมะลงไป อย่างถูกต้อง ตามกฎของอิทัปปัจจยตา.

๑ โลกทั้งหมด ขึ้นอยู่กับความรู้สึกทางผัสสะ, เกิดดับอยู่กับการเกิดดับของผัสสะ ; เราจึงควบคุมและปรับปรุงโลกได้ ด้วยการกระทำต่อผัสสะ.

๑ ความทุกข์ทั้งปวงสรุปรวมอยู่ที่อุปาทาน อันแสดงอาการออกมาเป็นความรัก -โกรธ -เกลียด -กลัว -วิตกกังวล -อาลัยอาวรณ์ -อิจฉาริษยา -หึงหวง -อาฆาตพยาบาท -ความดีนรณทางเพศ -ความละเหี่ย -และความฟุ้งซ่าน ; ดังนั้น จงรู้จักสิ่งที่เรียกว่าอุปาทาน ให้ถึงที่สุด.

๑ ความดับแห่งทุกข์ มีอยู่ในตัวความทุกข์ ; ดังนั้น พอรู้สึกเป็นทุกข์ ก็จึงมองหาเหตุของมันในตัวมัน, พบแล้วจะพบความดับทุกข์ที่นั่นเอง ; ราวกับว่าหาพบจุดเย็นที่สุด ในกลางเตาหลอมเหล็กที่ลุกโชน ; เราเรียกกันว่า "หาพบนิพพาน ท่ามกลางวัฏฏสงสาร" !.

๑ การทำงานให้สนุก และรู้สึกเป็นสุข ในขณะที่กำลังทำงานนั้น เป็นสิ่งที่ทำได้และน่าสนใจเพียงไรขอให้ฟังดูให้ดี.

๑ มีความรู้สึกจริงเห็นจริงว่า หน้าที่การงานของสิ่งที่มีชีวิตนั้นแหละ คือธรรมะ หรือพระเจ้า ที่จะช่วยได้จริงๆ ; ดังนั้น จงทำหน้าที่ทุกอย่างด้วยความรู้สึกว่าเป็นการปฏิบัติธรรม ก็พอใจ และรู้สึกเป็นสุข.

๑ ความสุขตามที่คนธรรมดาสามัญเข้าใจกันนั้นหาใช่ความสุขไม่ ; เป็นเพียงความเพลิดเพลินที่หลอกลวงทางอายตนะ, และแพงมาก : ความสุขที่แท้จริงนั้นไม่ต้องใช้เงินเลย แต่ทำให้เงินเหลือ.

๑ ต้องรู้จักความหมายที่แท้จริงของคำว่า ทางกาย -ทางจิต -ทางวิญญาณ ทั้งสามอย่าง อย่างถูกต้องทั่วถึง ; ถ้าไม่รู้ก็จะเอาไปปนกัน แล้วจะทำให้ไม่พบสิ่งสูงสุด.

๑ ต้องรู้จักความต่างกันของเครื่องมือดับทุกข์ทั้งสามอย่าง คือ ความรู้ -ความเข้าใจ -ความเห็นแจ้งแทงตลอด มิฉะนั้นจะไม่เข้าถึงสิ่งที่ดับทุกข์ได้.

๑ สุญญตา (ความว่าง) ในพุทธศาสนา คือ *SELFLESSNESS* หรือ *VOIDNESS* ; มิใช่ *EMPTINESS, NOTHINGNESS*, ซึ่งเป็น *NIHILISM* ; ช่วยระวังสักหน่อยในการศึกษา.

๑ คำว่า “ธรรมะ” มีความหมาย ๔ อย่าง คือตัวธรรมชาติ, กฎของธรรมชาติ, หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, และผลจากหน้าที่นั้น ; เข้าใจหลักพื้นฐานเหล่านี้แล้ว จะเป็นการง่ายที่สุด ในการศึกษาพุทธศาสนา อย่างถูกต้องและครบถ้วนกระบวนความ.

๑ ความสุขที่แท้จริง เกิดจากความพอใจในการได้ทำหน้าที่ หรือปฏิบัติธรรมะ ; กลับไปบ้าน ทำงานในหน้าที่ให้สนุก และรู้สึก เป็นสุขเสียเมื่อกำลังทำงาน.

๑ ทุกศาสนามุ่งที่ความรอด (EMANCIPATION) เป็น จุดหมายเหมือนกันทั้งนั้น : รอดตาย (ทางกาย), รอดจากทุกข์ (ทางจิต) ; แม้วิธีการให้รอดนั้น จะต่างกันบ้าง.

๑ ศาสนาที่มีพระเจ้า ก็น่า รอดเพราะพระเจ้าช่วยให้รอด, พุทธ ศาสนาน่า รอดเพราะการกระทำที่ถูกต้องตามกฎอภิปัจจตา -พระเจ้า ชนิดที่มีใช้บุคคล หรือมีความรู้สึกอย่างบุคคล.

๑ ถ้าดูตามความหมายของสัญลักษณ์กางเขนแล้วศาสนาคริสต์ ก็สอนให้ตัดตัวตนด้วยเหมือนกัน (ตัว I ที่ยืนอยู่ แล้วถูกตัดที่คอ) ; และสอนไม่ให้ติดดีติดชั่ว (คำสอนหน้าแรกๆ ของคัมภีร์ไบเบิล ที่พระเจ้าห้ามมิให้อาตัมกับอีฟ กินผลไม้ของต้นไม้ที่ทำให้รู้สึกดีชั่ว จนติดดีติดชั่ว).

๑ คำว่า “ศาสนา” หรือ *RELIGION* คือการปฏิบัติตามระเบียบปฏิบัติ ที่ทำให้เกิดความผูกพันกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งสูงสุด ชนิดที่มีผลเป็นการหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง.

๑ ธรรมะ มิได้เป็นของตะวันออกหรือตะวันตกแต่เป็นของทุก ๆ ปรมาณู ที่ประกอบกันขึ้นเป็นสากลจักรวาล (*COSMOS*) ดังนั้น เป็นการนำหัวที่จะพูดว่าศาสนาของตะวันออกหรือศาสนาของตะวันตก.

๑ โดยอาศัยอำนาจของธรรมะ เราสามารถมีชีวิตชนิดที่ไม่มีการกระทบกระทั่ง (*CONFLICT*) และไม่มีความทุกข์ (*DISSATISFACTORINESS*) ทุก ๆ ชนิดเหนือธรรมดา.

๑ อย่าเข้าใจผิดต่อคำว่า “เหนือโลก” จนไม่ได้รับประโยชน์อะไร จากสิ่งอันประเสริฐนี้ คือ การอยู่เหนืออิทธิพลของสิ่งแวดล้อมใด ๆ ในโลกนี้.

๑ คำว่า “นิพพาน” คือ ความเย็น (ทางวิญญาณ) ของชีวิต
ที่มากขึ้นไปถึงระดับที่ ความร้อนของกิเลส หรือไฟสามชนิด, ตาม
ขึ้นไปไม่ถึง.

๑ ภาษาคน (*COMMON LANGUAGE*) นั้นพูดกันอย่างมี
ตัวตน (*SOUL* หรือ *SELF*) ; ส่วนภาษาธรรม (*DHARMIC
LANGUAGE*) ของพระอรหันต์นั้นพูดกันอย่างไม่มีอะไรที่เป็น
ตัวตน มีแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตาของธรรมชาติ.

๑ ดังนั้น ความจริง (*TRUTH*) จึงมีสองอย่างคืออย่าง *RE-
LATIVE* และ *ULTIMATE*, ซึ่งเป็นเหตุให้มีการพูด อย่างภาษา
คน และอย่างภาษาธรรม.

๑ คน (*SENTIENT BEING*) กับ มนุษย์ (*HUMAN
BEING*) นั้นต่างกันจนอยู่กันคนละระดับคือ ต่ำ และ สูง ต่อ
กิเลส ยิ่งหย่อนกว่ากัน.

๑ สมภา (CONCENTRATION) ที่แท้จริงนั้นทำให้เกิดการพักผ่อนลงไปถึงเซลล์ทุกเซลล์, และได้ทำให้มันมีอายุยืนออกไปด้วย ; ดังนั้น สมภาจึงมีผลทำให้กายหรือชีวิต มีอายุยืนออกไป.

๑ ที่ท่านพูดว่า สมภา มีผลทำให้เลิกอบายมุขได้ทุกอย่าง มีสุขภาพและอารมณ์ดี เลิกสำมะเลเทเมาได้นั้นยังน้อยเกินไป ; มันให้อะไรมากกว่านั้นมากนัก เช่น ช่วยให้มีจิตใจอยู่เหนือโลก ฯลฯ หมดปัญหาทุกอย่างทุกชนิดที่ท่านยังไม่เข้าใจ.

๑ การบวช มีใช้สิ่งแปลกประหลาด หากแต่เป็นสิ่งที่ทำให้เปิดโอกาส และความสะดวกอย่างยิ่ง ในการที่จะศึกษาฝึกฝนให้ชีวิตมีธรรมะ ; ชีวิตครองเรือนนั้นคับแคบและอึดอัดมากไม่สะดวก การบวชจึงเป็นสิ่งที่อย่างน้อยก็ควรลอง.

๑๑ ชีวิตใหม่ที่ปราศจากการกระทบกระทั่งและความไม่สบายใจ
ทุกๆ ชนิดนั้น เป็นสิ่งที่มิได้เมื่อชีวิตนั้นประกอบด้วยธรรม.

๑๒ ความลับสุดยอดเหล่านี้ เป็นของฝากเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย
ในโอกาสที่ สวณโฆภักข์ มีอายุครบ ๕๐ ปีบริบูรณ์ หวังว่าจะได้รับ
การพิจารณาหรือนำไปใช้ให้สำเร็จประโยชน์.

ภาคที่ ๓

สุภาสิตที่ข้าพเจ้าชอบ

- ๑ คำสุภาชิต ใครๆ ไม่อาจสงวนสิทธิ์ : ธรรมชาติเป็นเจ้าของ
- ๒ สุภาชิตเป็นธงชัยที่มุ่งหมาย หรือที่ปรากฏตัว ของฤๅษีทั้งหลาย.
- ๓ ถ้อยคำที่ใช้เป็นประโยชน์ได้ จัดเป็นสุภาชิตได้ทั้งนั้น.
- ๔ สุภาชิตหลุดออกมาจากปากของคนบ้าก็ยังมี สังเกตดูให้ดี ๆ เพราะธรรมชาติดันให้ออกมา.
- ๕ คำสุภาชิตที่ท่านรู้สึกว่ดีขึ้น ๆ ชืด ๆ นั้นแหละ อาจจะเป็นเพราะ ลึกเกินไป สำหรับท่านก็ได้.
- ๖ สุภาชิตที่คิดได้เมื่อกำลังเมา อาจจะใช้ไม่ได้เมื่อกายเมา แม้ว่ที่ ชีเมา ก็ยังมีเวลาที่สร้างเมา.
- ๗ จัดเป็นอมตภาชิต เพราะใช้ได้ตลอดกาลนิรันดร.
- ๘ จัดเป็นอมตภาชิต เพราะออกมาจากความจริงอันไม่รู้จักตาย.
- ๙ จัดเป็นอมตภาชิต เพราะช่วยให้คนเอาชนะความตายได้ไม่อย่างใด ก็อย่างหนึ่ง.
- ๑๐ ระวัง คำที่ถือกันว่าเป็นสุภาชิตๆ พุดไว้ผิดๆ ก็ยังมีเพราะมิใช่ ออกมาจากธรรมชาติ
- ๑๑ สุภาชิตเป็นปกาศิตและลิขสิทธิ์ของธรรมชาติ.
- ๑๒ ถ้าท่านทำใจร้อน ก็จะต้องร้อนใจในภายหลัง อย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง.
- ๑๓ ถ้าท่านทำมั่งง่าย ก็เท่ากับทำลายสิ่งที่ท่านกำลังทำอยู่นั่นเอง.
- ๑๔ ถ้าท่านเห็นแก่ได้ ท่านจะต้องสูญเสียสิ่งที่ได้แล้ว และสิ่งที่กำลัง จะได้ข้างหน้า.
- ๑๕ ถ้าท่านเห็นแก่กิน ไม่เท่าไรท่านก็จะไม่มีอะไรจะกิน.
- ๑๖ ถ้าท่านพุดพล่อยๆ ก็คือท่านเปิดรูรั่ว ให้เกียรติยศของท่าน ค่อยๆ รั่วจนหมดไป.

- ๑ ถ้าท่านสบายเมื่อหนุ่ม ท่านต้องรู้จักจัดรู้จักคุม ให้สบายไปจนแก่.
- ๒ ถ้าท่านทำตามใจชอบ ต้องดูให้ดีเสียก่อนว่า กิเลสชอบหรือธรรมะชอบ.
- ๓ ถ้าท่านทำบาปแลกบุญ ต้องพิจารณาดูให้ดีเสียก่อนว่ามันจะคุ้มทุนได้อย่างไร และเมื่อไร?
- ๔ ถ้าท่านเห็นแก่ธรรม ก็จะไม่เห็นแก่ตน, ถ้าเห็นแก่ตนก็จะไม่เห็นแก่ธรรม.
- ๕ ถ้าท่านทำงานเห็นแก่หน้า ท่านจะพบและเพิ่มปัญหาเรื่อยไป.
- ๖ ถ้าท่านทำตัวเห็นแก่ได้ ก็อย่าหวังน้ำใจจากเพื่อนฝูง.
- ๗ ถ้าท่านกลัวจนเกินไป ท่านก็ไม่มีทางจะทำอะไรได้สำเร็จ.
- ๘ ถ้าท่านกลัวจนเกินงาม ก็จะมีแต่พบกับความเดือดร้อน.
- ๙ ถ้าท่านหวังแต่ความสุข ก็จงเตรียมตัวสำหรับพบกับความทุกข์อย่างมหันต์.
- ๑๐ ถ้าท่านขาดความยั้งคิด ชีวิตทั้งชีวิตจะหมดความหมายโดยไม่ทันรู้.
- ๑๑ ถ้าท่านทำใจให้สงบ ท่านจะพบความสุขที่เยือกเย็นอยู่ตลอดเวลา.
- ๑๒ ถ้าท่านดำเนินชีวิตด้วยความพอดี ท่านก็จะเป็นหนี้ตลอดกาล.
- ๑๓ ถ้าท่านมีความงก ท่านก็จะได้เป็นนายกในเรือนเศรษฐี.
- ๑๔ ถ้าท่านมีเมตตากรุณา ท่านก็จะมีมิตรสหายญาติกาไปทั้งบ้าน.
- ๑๕ ถ้าท่านมีเมตตาเกินประมาณ ก็จะไปคบคนอันธพาลไปทั่วบ้านทั่วเมือง.
- ๑๖ ถ้าท่านคิดถึงแต่ความหลัง ท่านก็รังจะพบแต่ความเศร้า.

- ๑๑ ถ้าท่านมีแต่ความมัวเมา จะพบแต่ความปวดร้าวอย่างนิรันดร.
- ๑๒ ถ้าท่านทำดีเพื่อเด่น ก็จะถูกเขารุมกันเขม่น แม้จากญาติมิตรของตนเอง.
- ๑๓ ถ้าท่านหวังพึ่งแต่คนอื่น ก็มีวันที่จะต้องกลืนน้ำตาตนเอง.
- ๑๔ ถ้าท่านรู้จักใช้เวลาให้ถูกต้อง ชีวิตก็จะมีค่าเป็นเงินเป็นทอง ยิ่งกว่าที่กำลังเป็นอยู่นี้.
- ๑๕ ถ้าท่านดำเนินชีวิตขาดความพอดี ความเป็นหนี้ก็จะเข้ามาเพิ่มให้ท่าน.
- ๑๖ ถ้าท่านทำด้วยความหวังประโยชน์ทางจิต ท่านก็จะมีชีวิตอยู่อย่างสงบเย็นเป็นนิพพาน.
- ๑๗ คนที่ไม่รู้จักระวางเวลา ถ้าไม่เป็นคนบ้า ก็เป็นพระอรหันต์.
- ๑๘ อนาคตคือความฝัน ปัจจุบันคือภพภามาया อดีตคือปัญหาที่สะสมไว้ พระอรหันต์จึงอยู่เหนือความหมายของเวลา.
- ๑๙ อย่าหลงคิดไปว่า มีอะไรเป็นของเรา แม้แต่ร่างกายและชีวิต เพราะว่าตัวเราที่แท้จริง มันไม่มี.
- ๒๐ การโกรธคนอื่นเขา ก็เท่ากับจุดไฟเผาตัวเอง เสียก่อนแล้วตั้งนาน.
- ๒๑ อารมณ์ไม่พอกับตณฺหา เวลาไม่พอกับความโง่ ความเป็นเปรตหิวโซ ก็เกิดขึ้น.
- ๒๒ จะจบเกมทั้งหมดทั้งสิ้นของชีวิต ก็ต่อเมื่อมีการมองเห็นชีวิตว่าเป็นของไม่ใช่ตน.
- ๒๓ อย่าพยายามให้คนอื่นทำอะไรให้ถูกใจเรา เพราะเราเองก็ทำให้ถูกใจเราเอง ไม่ได้เสียแล้ว.

- ๑ ถ้าทำตัวเป็นผู้รับแต่ฝ่ายเดียว โลกนี้ก็จะไม่มีผู้ให้เหลืออยู่แม้แต่คนเดียว.
- ๒ ถ้าทำบ้านให้แข็งแรงแน่นหนากว่ารากฐาน ไม่เท่าไรบ้านก็จะเอี้ยวหัวลง.
- ๓ ถ้ากินอยู่เกินพอดี ไม่กี่ปีก็ต้องกินวาตาเป็นอาหาร.
- ๔ ถ้ามัวสุขอยู่กับอบายมุข ไม่เท่าไรก็ต้องไปขลุ่ย อยู่ในอบายได้ด้วยตนเอง.
- ๕ ถ้าทำหูเบาใจเบา ชีวิตของเราก็จะเป็นหุ่นปลิวไปตามลมจนตามจับกันไม่หวาดไหว.
- ๖ ถ้าพูดโดยไม่คิด มักจะกลายเป็นยาพิษ กลับมาทันท่านอย่างสุดท้ายที่ป้องกัน.
- ๗ ถ้าไม่มีความทุกข์แล้ว จะสร้างความสุขขึ้นบนรากฐานอะไร จงขบใจความทุกข์กันเสียบ้าง.
- ๘ ถ้าไม่ยอมปล่อยางอะไรกันเสียเลย ในที่สุดเรือรังก็จะหนไม่ไหว มือหรือแขนก็จะขาดออกไป.
- ๙ ถ้าจะหาความสุข จากความเพลิดเพลิมัวเมา ก็จะเท่ากับหาตัวเราในกระจก.
- ๑๐ ถ้าอยากเป็นคนมีเกียรติ ก็อย่าไปหยามเหยียดคนอื่นเขาเพราะเขาจะสาบแช่งกลับมา พวกเทวดาก็ไม่เห็นด้วย.
- ๑๑ ถ้าอยากเป็นคนมีอำนาจ ก็อย่าใช้คำทวาดคำทอเขา ให้อำนาจของเราอ่อนหรือไป.
- ๑๒ ถ้าอยากเป็นคนเด่นคนดัง ก็ต้องเลิกหวังในความสงบซึ่งมันอยู่ด้วยกันไม่ได้.

- ๑๑ กินอยู่เท่าที่มี ดีกว่าไปเป็นหนี้เขา เพื่อเอามากินเติบโต.
- ๑๒ เป็นสุขในการทำงาน ดีกว่าสุขสำราญอยู่ในบ่อน แต่มันก็ยากที่จะรู้จัก.
- ๑๓ แสวงหาเงินจากการทำงาน เป็นการแน่นอน และจะได้มาก่อนการเสี่ยงโชคบนบานบวงสรวง.
- ๑๔ ปิดปากให้เป็นใบ้ ไม่พูดจา ดีกว่าเปิดปาก ไร้จินตนาเพื่อนบ้าน ไม่ต้องกลัวใครจะหาว่าเป็นคนโง่คนเขลา.
- ๑๕ กินอยู่แต่พอดี แม้ผิจะหิวระาะ ก็ยังดีกว่ากินดีอยู่ดี จนผิกลัว.
- ๑๖ การไม่ต่อสู้ในบางกรณี กลับเป็นวีรกรรม ยิ่งกว่าการต่อสู้ อย่างเอาเป็นเอาตาย.
- ๑๗ ระวัง! ความสงสารกลายเป็นความรักทางเพศได้ไม่ทันรู้แล้วผลที่ตามมามันต่างกันมาก.
- ๑๘ หญิงสาว ก่อนแต่จะตัดสินใจรักเขา สังเกตให้มากกว่าเก่าอีก ๓ เท่า จึงจะปลอดภัย.
- ๑๙ การสร้างอนุสาวรีย์ที่แท้จริง มิใช่ความประสงค์ของเขาแต่เป็นของผู้ที่ได้รับประโยชน์จากเขา.
- ๒๐ อย่าเลือกของรักด้วยกิเลส แต่จงเลือกด้วยโพธิ คือสติปัญญาที่เป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของความรัก.
- ๒๑ คนไม่ดี ที่จริงเขาก็อยากดีเหมือนกัน เพียงแต่เขาเข้าใจความไม่ดี ว่าเป็นความดี อย่างกลับกันอยู่.
- ๒๒ มีเงินก็มีอำนาจ มีอำนาจก็มีเงิน แต่ยังมีสิ่งประเสริฐอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งอยู่เหนืออำนาจและเงิน แต่ไม่ค่อยมีใครรู้จัก.
- ๒๓ ความกล้าที่ความกลัวหรือความจำเป็นบังคับให้เกิดขึ้น ก็คือ

ความวิกลจริตชนิดหนึ่ง.

- ๑๑. เศรษฐีมีเงิน จะซัวซ้าสามานย์ปานใด ก็ยังมีคนนับถือ, แต่ผีไม่นับถือ แม้ผีเรือนบ้านเศรษฐีนั้นก็ตาม.
- ๑๒. สอนตัวเองให้ได้เสียก่อน จึงค่อยสอนท่าน จะไม่เป็นครูบาอาจารย์ที่สกปรก.
- ๑๓. จะตำหนิติเตียนคน ก็ต้องดูอย่าให้ตน มีข้อควรตำหนิติเตียนอย่างเดียวกัน มันจะย้อนกลับมาหาตนก่อนไปหาเขา.
- ๑๔. อย่าทรยศขบถใคร เพราะทำไปก็เท่ากับ ทรยศขบถเกียรติยศของตนเอง.
- ๑๕. พอมีอำนาจซัดคักดี ก็มีโอกาศที่จะทุจริตได้ง่ายขึ้นอีกหลายเท่าตัว ต้องระวังให้ดี.
- ๑๖. ถ้าชายยังไม่แข็ง แม้จะมีแรง ก็อย่าเพ้อลูกขึ้น มันจะเสียแรงเปล่า.
- ๑๗. การหลีกเลียงเมื่อไม่มีหนทางสู้ นั่นก็คือการสู้อีกแบบหนึ่งซึ่งควรจะรู้จักไว้.
- ๑๘. แม้จะมีเหรียญตราเต็มอก ก็รกเสียเปล่า ถ้าเขาไม่รู้จักรักคักดีศรีของตนเอง แต่ก็ยังมีอยู่โดยมาก.
- ๑๙. ไม่มีอะไรน่าเกลียด เท่ากับการดัดจริตวางท่าทำให้น่ารักชนิดตบตาผู้อื่น.
- ๒๐. อาจหาญกับอาหาร ต่างฝ่ายต่างเป็นปัจจัยแก่กันและกันสำคัญอยู่ที่ไขมันให้ถูกต้อง.
- ๒๑. ผู้ชายแคล้วคล่อง ผู้หญิงว่องไว เป็นปัจจัยแห่งความก้าวหน้าของครอบครัว โดยไม่ต้องขัดแย้งกัน.

- ๑๐ พุดว่า “ทำบุญเข้าไว้จะได้ไปสวรรค์” ทั้งที่ยังไม่รู้จักเลยว่าบุญ และสวรรค์นั้นคืออะไร และจะเป็นไปได้อย่างไร.
- ๑๑ ยิ่งอวดฉลาด ก็ยิ่งพินาศเร็ว ทั้งทางวัตถุ ทางกาย และทางจิต วิญญาณ แต่คนเราก็ชอบอวดฉลาดอยู่นั่นเอง.
- ๑๒ ยิ่งทำเด่น ยิ่งถูกคนเขาเขม่น และคอยสมน้ำหน้า เมื่อความเด่น พังทลายลง, ระวังไว้เถิดคนชอบเด่น.
- ๑๓ ดูจากจำนวนคนทำบุญอยากไปสวรรค์ ถ้าจริงตามนั้นไม่เท่าไร สวรรค์ก็จะแน่นอัด ยิ่งกว่าปลาชาติในกระป๋อง.
- ๑๔ อย่าคิดว่า คนหน้าซื่อแล้วใจจะซื่อด้วย อาจจะเซ่อ หรือถึงกับ ทรมาก็ได้ อย่าดูกันแต่เพียงเท่านั้น.
- ๑๕ คนเราต้องฉลาดแต่พอดี และในทางที่ถูกที่ควรเท่านั้นที่จะเจริญ และเอาตัวรอดได้, เรามันฉลาดกันจนเพ้อ.
- ๑๖ การโอนอ่อนผ่อนตาม อย่างฉลาดและสุขุม ในกรณีที่สู้ไม่ได้ นั่นก็เป็นการต่อสู้ ที่มีชัยชนะอย่างแท้จริง ด้วยเหมือนกัน.
- ๑๗ ความกล้าหาญ ของคนมีสติสัมปชัญญะเท่านั้น ที่จะจัดเป็นวีรกรรม อันแท้จริง มิฉะนั้นก็เป็นเรื่องของคนบ้าป็น.
- ๑๘ เงิน ที่ว่ากันว่าทำให้คนเป็นคนชั่วนั้น อาจทำให้คนชั่วกลายเป็น คนดีก็ได้เหมือนกัน ถ้ามีสติปัญญาเข้ามาประกอบ.
- ๑๙ เครื่องแต่งตัวและเนื้อตัวที่สะอาด มีได้หมายความว่าใจจะสะอาด ด้วยเสมอไป ดังนั้นอย่าดูกันภายนอก.
- ๒๐ ผู้ที่ดีแต่คอยฉกฉวยยึดแย่งทรัพย์สินของผู้สุจริตนั้น ไม่ควรมี สิทธิที่จะอยู่ในโลกนี้ อีก ๓ เท่า.
- ๒๑ วันเวลาที่ท่านสามารถทำหน้าที่ของท่านได้ดีที่สุด นั่นแหละคือ

วันฤกษ์ดียามดีที่สุด สำหรับท่าน อย่าไปดูหมอให้เสียเวลา.

- ๑๑. ควรทุ่มเทสติปัญญาพยายามให้ถึงที่สุด ในเมื่อได้ดำรงตน อยู่บนแนวทางที่ถูกต้องแล้ว.
- ๑๒. ในความเป็นคนกักขฬะหยาบซำป่าเถื่อนนั้น จะหาอะไรดีแก่ตนเอง และผู้อื่น แม้สักกอนุเดียวก็ไม่ได้.
- ๑๓. ถ้าอยู่ในฐานะที่จะหลีกเลี่ยงให้ไม่ได้จริงๆ ก็จงยินดีเผชิญหน้า กับทุกสิ่ง ที่ประดังกันเข้ามา.
- ๑๔. ในบ้านเมืองที่ยังเจริญ ก็ยังมีความโหดร้ายทารุณที่ซ่อนเร้นอยู่ ยิ่งกว่าในป่า ที่ไร้ความเจริญ.
- ๑๕. ลิงจะแต่งเนื้อแต่งตัวเท่าไรอย่างไร ใครๆก็ยังรู้ว่าลิงอยู่นั่นเอง แม้แต่เด็กทารก.
- ๑๖. ถ้าท่านเหยียบงู ก็เท่ากับท่านทำให้มันรู้สึกว่าคุณทำร้ายให้มัน กัดท่าน ดังนั้นระวังไว้ดีกว่า.
- ๑๗. เหยี่ยวตราเต็มหน้าอก ก็ควรจะเป็นเครื่องราง ป้องกันการฉ้อ- ราษฎร์บังหลวง ได้มากยิ่งขึ้นไปเท่านั้น.
- ๑๘. ชาวตามหน้าหนังสือพิมพ์ ที่ถ่ายทอดกันมาผิดๆ ก็มีมากไม่น้อย กว่าข่าวลือ.
- ๑๙. “ไม่ได้กิน” กับ “กินไม่ได้” นั้นมีอาการและความหมายต่างกัน มาก แต่ก็มีผลเท่ากัน คือ ตายด้วยกัน.
- ๒๐. ภายในครอบครัว ความเป็นกันเองมากเกินไป จนความสุภาพ เหลืออยู่น้อยที่สุด, ทำไม่ไม่สังเกต.
- ๒๑. หลีกทางให้เขา ก็คือหลีกทางให้เราพ้นจากอันตรายที่เกิดขึ้นในที่สุด ก็ได้รับผลดีร่วมกัน มีใช่หรือ?

- ๑๐ พี่เกรงกลัวกฎหมาย น้องไม่กลัว ก็เป็นอันว่า คลานตามกันมา เพื่อรับผลต่างกัน.
- ๑๑ เขาพูดกันว่า คนค้าขายต้องพูดเท็จ, แต่เราก็เห็นคนไม่ค้าขาย บางคน พูดเท็จมากกว่าเสียอีก.
- ๑๒ ผู้ที่สามารถทำสิ่งสำคัญ ให้กลายเป็นสิ่งไม่สำคัญ นั่นแหละคือ คนสำคัญ ที่แท้จริง ซึ่งไม่มีใครรู้จักหรือสนใจ.
- ๑๓ เขาเป็นสุภาพบุรุษ สุภาพสตรี แต่มีความประพฤติเป็นอันมากที่ ผู้อื่นทนไต่ยาก และทนสุภาพตอบไม่ไหว.
- ๑๔ เรากำลังมีแต่กีฬาที่ทำลายเศรษฐกิจ แต่ไม่มีกีฬาที่ช่วยเศรษฐกิจ, ซึ่งเพื่อฝันกันว่า เพื่อความมีน้ำใจนักกีฬาที่เพื่อฝัน.
- ๑๕ ในสนามกีฬาที่นั่นแหละ มีน้ำใจแห่งความเป็นนักกีฬาน้อยไปกว่า ตามถนนหนทาง ไปเสียอีก, ดูให้ดี.
- ๑๖ มีโมหะในทางความร่ำรวย ดูจะดีกว่ามีในทางโศกเศร้า, ดังนั้น ความทุกข์ทางของโมหะ กันเสียบ้างเถิด.
- ๑๗ กินไม่อิ่ม หรือกินจนท้องแตก เหล่านี้เรียกว่า "กินไม่เป็น" โดย เสมอกัน, โดยมากมักเลือกเอาอย่างหลัง.
- ๑๘ เพียงแต่คิดจะเป็นคนดี นั้นยังไม่พอ, ต้องพยายามเป็นคนดีให้ได้ด้วย จึงจะพอ.
- ๑๙ เงินนั้นสร้างได้ ทั้งสร้างความคิดให้คนดี และสร้างความชั่วให้คน ชั่ว, อย่าไปโทษเงินเสียทำเดียว.
- ๒๐ ความกล้าหาญของคนป่าเถื่อน มาจากความหวาดกลัว ดังนั้น จึงมีความดุร้ายเข้าไปนอนอยู่ด้วย.
- ๒๑ การฟังความข้างเดียว อย่างดีที่สุดก็ได้ความเพียงครั้งเดียว, หรือ

อาจไม่ได้ความเสียหายเลยก็มี.

- ๑๑ ถ้ามันเป็นสิ่งสกปรก ลามกไม่น่าดู ก็อย่าไปพยายามทำให้เป็นสิ่งที่น่าดู, มันจะเปลืองเปล่าไปเสียทุกอย่าง.
- ๑๒ คนบ้ากับคนเมา มีลักษณะเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่ง คือประเดี๋ยวดีประเดี๋ยวร้าย.
- ๑๓ แม้จะมีดีอวด ก็มีเรื่องได้, แต่ที่พูดไม่ได้ ถึงจะฟังดีก็ไม่มีประโยชน์อะไรเลย.
- ๑๔ ความรู้ครึ่งๆ กลางๆ ทำความเสียหายให้ มากกว่าความไม่รู้ มิใช่เสียหายเพียงครึ่งเดียว.
- ๑๕ การสมรสแต่งงานเพื่อความมีหน้ามีตา กับเพราะเห็นประโยชน์ อันแท้จริง นั้นมีผลต่างกันตรงกันข้าม.
- ๑๖ แม้มันจะแสดงว่าหมดหวัง หรือทำไม่ได้ คนเราก็ยังหวังจะให้มันกลายเป็นสิ่งที่มีหวัง แทนที่จะเลิกหวัง.
- ๑๗ สิ่งที่เราทุกคน จะต้องระมัดระวังกันมากที่สุด นั่นคือภาวะของความ “โง่เท่าเดิม”
- ๑๘ สิ่งที่ต่างกันยิ่งกว่าฟ้ากับดินนั่นคือ ภาวะของ “คน” กับ “มนุษย์” : พวกหนึ่งเดินลง พวกหนึ่งเดินขึ้น.
- ๑๙ คนมีใจเดินลงต่ำ มนุษย์มีใจเดินขึ้นสูง แล้วจะไม่ต่างกัน ยิ่งกว่าฟ้าและดิน ซึ่งหยุดอยู่เฉยๆ ได้อย่างไร.
- ๒๐ เมื่อมือทั้งสองข้างยังใช้งานได้อยู่ แล้วยังไม่มีอะไรกินอีกนั่นคือภาวะ “คนสิ้นคิด”
- ๒๑ สมัยที่ต้องตกน้ำใส่กะโหลกชะโงกดูเวลานั้น คนเขารู้จักหน้าตาของตัวเอง ดีกว่าสมัยที่กระเจกษาของเรา.

- ๑ ระวัง! ตัวเองหลอกตัวเอง เสียหายกว่าผู้อื่นหลอก ตั้งร้อยเท่าพันเท่า, แต่ก็ไม่มีใครระวัง.
- ๒ แม้คู่ข้างถนน ก็อาจกลายเป็นเหวลึก ของคนเมาหรือคนประมาท ขึ้นมาเมื่อไรก็ได้, ดังนั้นอย่าประมาท.
- ๓ ผู้ที่ถูกจองจำในคุกตะราง ก็มีได้เป็นคนผิดเสมอไปในชาตินี้, แต่ต้องคิดถึงชาติก่อนๆ ของเขาด้วย.
- ๔ จำสิ่งที่ควรจำ ลืมสิ่งที่ควรลืม ทำสิ่งที่ควรทำ เลิกสิ่งที่ควรเลิก มิฉะนั้น จะเป็นคนจมอยู่ในนรกตลอดเวลา.
- ๕ สูเจ้าก็เหมือนใครอื่น ใครอื่นก็เหมือนสูเจ้า ในการที่จะต้องไต่เต้าไปตามผลแห่งกรรมของตน, รู้จักรักกันไว้เถิด.
- ๖ การแสดงบทบาทแห่งละครในสมาคมชั้นสูง ล้วนแต่เป็นผู้แสดงในระดับดาราด้วยกันทั้งนั้น.
- ๗ การสวมหน้ากากเข้าหากัน กลายเป็นเรื่องธรรมดาสามัญไปแล้วในโลกแห่งสังคมปัจจุบัน.
- ๘ คนทั่วไป สมัครงใจจะเชื่อว่า ตายแล้วเกิดใหม่ โดยไม่ต้องการการพิสูจน์ ก็ยังดีกว่า เชื่อว่าตายแล้วสูญ.
- ๙ การทำผิดโดยมิได้ตั้งใจ เป็นสิ่งที่ควรได้รับอภัยตามสมควรแก่กรณี.
- ๑๐ เพราะโง่งมมลาย ไม่ว่าหญิงหรือชาย ก็เท่ากับตายแล้วทั้งเป็น.
- ๑๑ เพราะโง่งมมลาย ทำดีมากมลาย ก็จะถูกกลายเป็นบาปสิ้น.
- ๑๒ เพราะโง่งมมลาย มรดกมากมลาย ก็จะถูกกลายเป็นขาดวัน.
- ๑๓ เพราะโง่งมมลาย มั่งมีเหลือหลาย ก็ต้องกลายเป็นยากจกลิ้น.
- ๑๔ เพราะโง่งมมลาย ถือดีจนตาย ไม่มีใครฝังได้ย็น.

- ๑ ความมั่งงายของเขาเอง เป็นบ่อเกิดแห่งโชคร้าย ที่ทำให้ต้องประกอบพิธีทางไสยศาสตร์.
- ๒ ความโง่งมมั่งงาย เป็นบ่อเกิดแห่งโชคร้าย มิใช่ดวงดาวหรือเทพเจ้า ผีสางที่ไหนด มาบันดาล.
- ๓ ในโลกนี้ อะไรจะเป็นของสำคัญหรือไม่สำคัญ อยู่ที่การสมมติของมนุษย์.
- ๔ เมื่อชาวโลกสมมติใครว่าเป็นเทวดา เขาก็กลายเป็นเทวดาไป โดยอัตโนมัติ ในโลกของคนเหล่านั้น.
- ๕ ยึดแน่นกับแขก แต่แยกเกี่ยวกับภรรยาเมื่อลับหลังแขกอย่างกะเป็นยักษ์เป็นมาร.
- ๖ บางคนยกยอใคร ก็เพียงเพื่อให้เขายกยอตัว เป็นผลตอบแทนกลับมา.
- ๗ ชีวิตนี้เมื่อดูเล่นๆ ก็เป็นของเล่น เมื่อดูจริงๆ ก็เป็นของจริง จึงใช้มันให้ถูกต้องตามสมควรแก่กรณี.
- ๘ สามีสอนองได้ตามที่ภรรยาเสนอ, ถ้าได้ดังว่า ก็เรียกได้ว่าเป็นเทวดาอุ้มสม.
- ๙ หญิงสาวทั้งงามและงอน จนกลายเป็นเม่งามงอนนั้นเพราะสวรรค์ให้พรมากกว่าให้งามเฉยๆ, อย่างงอนเกินงาม.
- ๑๐ ยิ่งเป็นผู้ใหญ่ ก็ยิ่งสนใจผู้น้อย นั่นแหละคือผู้ใหญ่ที่แท้จริงสมชื่อ.
- ๑๑ ถ้าเป็นผู้น้อยที่นอนน้อมผู้ใหญ่ ก็ไม่ต้องมีเทวดาที่ไหนดมาช่วยอีกแรงหนึ่ง.
- ๑๒ ความสวยกินไม่ได้ แต่มันยิ่งกลายเป็นอาหารตา ที่แพงกว่าอาหาร

ปาก.

- ๑๑ สบายตามธรรมชาติ นั้นประทับใจตลึงใจ ยิ่งกว่าไฉไล ด้วยวิทยาคาสตร์
- ๑๒ สบายนอกทราวมโน มีมากมายทัวไป ยิ่งกว่าสวายในทราวมโน, รู้จักเลือกให้ดี ๆ
- ๑๓ โจรภัยลึบครั้ง ยังสูญเสียน้อยกว่าอัคคีภัยหนึ่งครั้ง. อัคคีภัยลึบครั้ง ไม่เท่ากิลลศภัยหนึ่งครั้ง.
- ๑๔ คนเมากับคนบ้า มาลั้มนากันเมื่อไร ก็อาจทำให้คนทัวไป พลอยเป็นบ้า.
- ๑๕ ลงโทษคนไม่ผิดหนึ่งคน เสียหายแก่กรรมะ ยิ่งกว่าไม่ได้ลงโทษคนผิดร้อยคน.
- ๑๖ การเตรียมต่อสู้อัคคีภัย อย่างถูกต้องครบถ้วนแล้ว ก็เท่ากับชนะอัคคีภัยแล้วครั้งหนึ่ง.
- ๑๗ ไม้อ่อนเด็กอ่อน ดัดง่าย, ไม้แก่เด็กแก่ ดัดยาก, ดังนั้นจึงควรดัดเสี่ยแต่ยังอ่อน.
- ๑๘ ความเียงอย่างงมงามาย ไม่ร้ายเท่าความฉลาดอย่างงมงามาย หรืองมงามายสองชั้น ระวังให้ดี ๆ
- ๑๙ คนใหญ่คนโต ต้องเสี่ยผู้เสี่ยคน เพราะลึ้มความเล็กความน้อยของคนเล็ก ๆ จนทำอะไรผิดไปหมดแก่คนเล็ก ๆ
- ๒๐ เสี่ยใจก็กินเหล้า ดีใจก็กินเหล้า เฉย ๆ ก็กินเหล้า นั่นคือผู้เตรียมตัวไปสู่อุทกมภี.
- ๒๑ เสี่ยใจก็ร้องไห้ ดีใจก็ร้องไห้ เฉย ๆ ก็ร้องไห้ นั่นคือนางฟ้าที่ถูกตะเพิดไล่ลงมาจากสวรรค์.

- ๑๑. เสียใจก็ดำ ดีใจก็ดำ ไม่มีอะไรก็ดำ คืออสุรกายจอมขลาดจตุตถิมา เกิด.
- ๑๒. เมื่อเป็นพ่อแม่ด้วยตนเองแล้ว จึงจะรู้จักความรักอันแท้จริงของพ่อแม่ ที่มีต่อลูก.
- ๑๓. พ่อแม่รู้สึกเหมือนแผ่นดินไหว เมื่อได้ยินคำว่า “พ่อ” หรือ “แม่” ที่อ้อแอ้ออกมาเป็นครั้งแรกจากปากของลูก.
- ๑๔. หมอจะต้องการความรู้ในการดูหน้าคนแล้วทนายใจ มากกว่าการรู้ทางโหราศาสตร์.
- ๑๕. เพศผู้ มีอำนาจภายนอก เหนือเพศเมียเท่าไร เพศเมียมียอำนาจภายใน เหนือเพศผู้เท่านั้น.
- ๑๖. ผู้มีมรรยาทแท้ ย่อมไม่ต้องระวังรักษามรรยาทอะไร อีกต่อไป.
- ๑๗. ความโศกเศร้า มิได้ทำให้ใครได้รับประโยชน์อะไร นอกจากทำให้ศัตรูของเขาดีใจ.
- ๑๘. สัตว์เดรัจฉาน ก็รู้ได้เองว่าใครรักใคร่สงสารมัน แต่ไม่ค่อยรู้ว่าคนไหนรักจริง คนไหนรักหลง.
- ๑๙. คนขอทาน ไม่ค่อยยอมรับรู้ความมอญรอดของบ้านเมือง ดังนั้นจึงถูกรังเกียจอยู่ทั่วโลก.
- ๒๐. มนุษย์ ก็ยังไม่สามารถละสัญญาตัญญาณ แห่งการเอาอย่างกัน ได้มากกว่าสัตว์เท่าไรนัก.
- ๒๑. สรรเสริญมากเกินไป ก็จะกลายเป็นการด่าชนิดหนึ่งไป โดยไม่ทันรู้ตัว ด้วยกันทั้งสองฝ่าย.
- ๒๒. บุญสุน มีกำลังมากเพียงไร ก็ยังต้องการกำลังใจจากคนทั่วไป อย่างมากอยู่เพียงนั้น.

- ๑๐ ทางตรงอันโล่งแจ้ง ย่อมดีกว่าทางลัด จงพิจารณาทางตรงก่อนที่จะคิดหาทางลัด .
- ๑๑ เมื่อหนีภัย หนีเข้าไปหาพระเจ้าพระสงฆ์ในวัดที่แท้จริงดีกว่าหนีเข้าไปในบ้าน ซึ่งมักจะมีแต่คนฉวยโอกาส.
- ๑๒ การปิดทองหลังพระ ได้บุญที่บริสุทธิ์แท้จริง ยิ่งกว่าปิดทองหน้าพระ และต่อหน้าคน.
- ๑๓ พ่อหรือแม่แต่ละคน เท่ากับพระองค์หนึ่งๆ ของลูกๆ แต่ละคน.
- ๑๔ เมื่อรักษาจิตไว้ไม่ได้ กายก็จะทรุดโทรมลง พร้อมกับจิต.
- ๑๕ ถ้าสันดานชั่ว ยิ่งฉลาดก็ยิ่งชั่วมากขึ้น และจะพังครืนลงโดยเร็ว.
- ๑๖ ถ้าอยู่ด้วยความวิตกกังวล ก็จะแก่เร็ว และตายเสียก่อนแต่ที่จะได้รับผล ตามที่ตนวิตก.
- ๑๗ ถ้าทำนรักร่างงานยิ่งกว่าภรรยา ภรรยาก็ต้องเร่ไปหาคนที่รักภรรยา ยิ่งกว่าการงาน.
- ๑๘ เราจะอยู่หรือจะตาย ก็ยังอยู่ภายใต้อำนาจของพระเจ้า หรือสิ่งสูงสุด โดยเท่ากัน.
- ๑๙ ป่าช้า ที่ฝั่งสัตว์ไว้มากที่สุด แปลกๆ ที่สุด ไม่มีป่าช้าไหนยิ่งไปกว่าห้องของมนุษย์ที่ยังเป็นๆ .
- ๒๐ อย่างกลัว! ถ้าท่านไม่สู้บไม่ตี้ม ท่านก็จะหาพบสตรีที่ไม่สู้บไม่ตี้ม.
- ๒๑ สัตว์ มีความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว อย่างผิวดิน ยิ่งกว่าคน.
- ๒๒ อย่าอวดเก่งให้มาก ไปกว่าสติปัญญาความสามารถ ซึ่งเป็นสิ่งมีขอบเขตอันจำกัด.

- ๑๑ สัตว์เล็ก ๆ เช่นแพะแกะ หรืออะไร ๆ ที่ยิ่งเล็กก็ยิ่งมีการชอบทำตามอย่างผู้อื่น ยิ่งกว่าสัตว์ใหญ่ ๆ ที่โตกว่า.
- ๑๒ แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน ไม่ว่าใหญ่หรือเล็ก ก็ยังชอบกิริยาวาจา ที่สุภาพอ่อนหวานของมนุษย์.
- ๑๓ อันทพาล เป็นสัตว์ชนิดที่พบกันที่ไหน ก็จะไม่แยแสๆ เข้าใส่กันที่นั่น.
- ๑๔ เมื่อสตรีเพศ ยังต้องทำหน้าที่คลอบุตรอยู่ ก็ยังทำหน้าที่ผู้ครองโลกไม่ได้.
- ๑๕ ตัวจากไปก็ให้ความรักความเลื่อมใส เหลืออยู่ในจิตใจของผู้อยู่ข้างหลัง อย่างเต็มที.
- ๑๖ สัตบุรุษสาธุชน ย่อมไม่ประกอบกรรมอันไม่เป็นมงคลใด ๆ แก่ใคร ๆ ในที่ไหน ๆ ในกาลใด ๆ
- ๑๗ โชคร้าย ไม่ได้มาจากเทวดาผีศาจอะไรที่ไหน แต่มาจากความประมาทไม่รอบคอบ ของบุคคลนั้น ๆ เอง.
- ๑๘ ไม่มีใครทำอะไร ได้เกินสติปัญญาของตน, ถ้าขึ้นทำ ก็กลายเป็นชุดหลุมฝังตัวเอง.
- ๑๙ อันทพาล คือผู้ชอบเผชิญความชั่ว วิ่งหนีความดี ยิ่งกว่าหนีวงแหวน.
- ๒๐ ราชสีห์กำยำ อยู่ร่วมถ้ำเดียวกันไม่ได้ แม้เพียงสองตัวไม่ต้องพุดถึงอยู่กันตั้งฝูง.
- ๒๑ หมาสองวาง คงมีปัญหามิสร้าง ที่จะต้องรู้สึกรัก-โกรธ เกลียด-กลัว ฝ่ายโน้นที่ฝ่ายนี้ที่ อยู่ร่ำไป.
- ๒๒ กระจ่ายแพ้เต่าในการแข่ง ก็เพราะความหยิ่งและความเขลาในความเร็วของตนเอง ซึ่งเร็วกว่าเต่าเป็นไหน ๆ

- ๑๑๑ ๑ หมาไล่เนื้อเมื่อแก่หง่อม ก็ต้องยอมตัวเป็นหมาขอกทอนให้นายท่านเอ็นดู โดยรู้จักประจบ.
- ๑๑๑ ๒ เสือ แม้จะเป็นสัตว์ดุร้าย ก็รักลูกเมียของมัน เท่ากับที่สัตว์อ่อนโยนชนิดอื่น มันรัก.
- ๑๑๑ ๓ งูพิษ ไม่มักกัดเหมือนงูที่ไม่มีพิษ แต่เราก็ไม่ไว้ใจงูพิษยิ่งกว่างูธรรมดา.
- ๑๑๑ ๔ อีกา กินไข่ของนกอื่นได้ลงคอ แต่ไข่มันเองมันกินไม่ลง ทั้งที่ไข่นั้น ๆ ก็เหมือนกัน.
- ๑๑๑ ๕ หิ่งห้อย แม้จะส่องแสงอยู่ใต้กะลาครอบ แต่มันก็คิดว่ามันส่องทั่วโลก.
- ๑๑๑ ๖ เป็นอีกา อย่านำเข้าไปในฝูงงู หรือฝูงหงส์ เพราะเท่ากับเข้าไปฉีกหน้าตัวเอง ไม่ซำก็เร็ว.
- ๑๑๑ ๗ แร้ง สัญญลักษณ์โจบุญ นกยาง สัญญลักษณ์โจบาป ดังนั้นรูปร่างและสีสรร มีใช้สัญญลักษณ์อันแน่นอน.
- ๑๑๑ ๘ จามรี สงวนชนจนตัวตาย แต่คนเรามิใช่ยอมเสียสินเพื่อสงวนศักดิ์.
- ๑๑๑ ๙ นกมีหู หนูมีปีก, แต่คนที่ด่ามันเช่นนั้น กลับมีอยู่ทั่วไป ในโลกปัจจุบัน คือเป็นเสียเอง.
- ๑๑๑ ๑๐ ไม่ค่อยจะมีใครยอมรับว่า เราทุกคนในโลกเป็นญาติกันโดยธรรมชาติที่เป็นรากฐานของชีวิต.
- ๑๑๑ ๑๑ นักมวยชวยเฮง ย่อมเดินเหยง ๆ เมื่อเขาชูมือให้เป็นผู้ชนะ, เพราะไม่รู้จักสิ่งสมมติ.
- ๑๑๑ ๑๒ ผ่าพายุ กลางทะเลหลวงหลุดมาได้ ก็เหมือนกับการเกิดใหม่อีก

ครึ่งหนึ่ง ฉันทก็ได้กัฉันทนั้น.

- ๑๑ ฉลาดอย่างไม่ซื่อ ก็คือฉลาดไปเข้าคุกเข้าตะราง สุดปลายทางก็คือ นรก.
- ๑๒ ถ้าซื่ออย่างไม่ฉลาด ก็คือเซ่อ เหมือนคนละเมอเดินไปตกบันไดตาย.
- ๑๓ ธรรมชาติยิ่งดุร้าย ก็ยิ่งทำให้มนุษย์แข็งแรง แต่คนโง่สาบแช่งแล้ววิ่งหนี.
- ๑๔ เหาะด้วยฤทธิ์ หรือเหาะด้วยอากาศยาน ก็ยังเหาะเพื่อรบกัน หรือเอาเปรียบกัน ด้วยกันทั้งนั้น.
- ๑๕ พรุ่งนี้ มีไว้สำหรับแก้ไขข้อผิดพลาดของวันนี้ มีใช้เพื่อเสริมความผิดพลาด ให้สมบูรณ์เต็มที่.
- ๑๖ หญิงหรือชายที่หลายใจนั้น เขาใช้ทุก ๆ ใจ เพื่อความพินาศของตนเอง มีใช้เพื่ออะไรอื่น, แต่เขาไม่รู้สึกรู้ตัว
- ๑๗ ทักทายกันด้วยยิ้ม มีผลดีกว่าทักทายกันด้วยคำพูดที่จัดสรรไว้สำหรับพูด.
- ๑๘ เงินมีคุณอนันต์ เมื่อใช้มันอย่างถูกต้อง, มีโทษอนันต์เมื่อใช้มันอย่างเขลา ๆ
- ๑๙ โกรธยากหนึ่งครั้ง มีอิทธิพลมากกว่า โกรธง่ายพันครั้ง, จงระวังโกรธให้เป็น.
- ๒๐ ในกรณีทั่วไป พกหินดีกว่าพกนุ่น, ในกรณีแห่งการคุกรุ่นก็พกนุ่นดีกว่าพกหิน.
- ๒๑ ในโลกนี้ การติดคุกหรือไม่ติดคุก มิได้เป็นเครื่องวัดความผิดถูกอันแน่นอน.

- ๑๑ การเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ยังมีใช้เครื่องวัดความมีธรรมะอันเชื่อถือได้.
- ๑๒ การกระทำของตนเอง ก็ยังมีได้ถูกใจตนเองเสมอไป นับประสาอะไร จากการกระทำของผู้อื่น.
- ๑๓ เราล่วงเกินใคร ก็หวังให้เขาให้อภัย, ครั้นใครล่วงเกินเรา เราก็ลืมเรื่องการให้อภัย.
- ๑๔ ความบั่นบั้นกับความกล้า มักจะเป็นสหายกัน และคล้ายกันเหมือนลูกแฝด จนดูไม่ออก, จงระวังให้ดี ๆ
- ๑๕ ความสุขสำราญ ที่ไม่มีธรรมะเป็นรากฐาน ก็คือความทุกข์ทรมานที่กำลังรอเวลาอยู่.
- ๑๖ ปัจจัยแห่งความสำราญ ที่มีมากเกินไปประมาณ จะสร้างปัญหาใหม่ขึ้นมาอีก.
- ๑๗ ผู้กินอยู่เกินพอดี จงเตรียมตัวไว้ให้เต็มที่ เพื่อพบกับความไม่มีอะไรจะกิน.
- ๑๘ ผู้กินอยู่พอดี มีโอกาสที่จะเกิดอาวรี แก่ผู้ที่ไม่มีอะไรจะกิน.
- ๑๙ ลมดี ทำให้เรือแล่นไป พอกลายเป็นลมร้าย ลมนั้นก็จะคว่ำเรือลำนั้นเสีย.
- ๒๐ พ่อแน่นแหละคือไฟรี แม่แน่นแหละคือศัตรู ถ้าเขาเลี้ยงดูลูกไม่ถูกทาง.
- ๒๑ ชนะอย่างอันธพาล ก็คือการแพ้อย่างนักกีฬา, แต่ในสนามกีฬาเขาไม่ถือหลักกันอย่างนี้.
- ๒๒ การรู้เท่าจนเกินการณ์ ก็ให้ผลอย่างเดียวกัน กับความรู้เท่าไม่ถึงการณ์.

- ๑ จากน้ำขึ้นไปถึงฟ้า ทาที่นึ่งพริกสักแห้งได้ที่ไหน คิดได้ดังนี้แล้ว ก็ารู้คุณของแผ่นดินซึ่งเรากำลังทำลายมันอยู่.
- ๒ จงดำเนินชีวิตของท่าน ไปบนหนทาง ที่ส่องสว่างอยู่ด้วยแสงแห่ง พระธรรม.
- ๓ เมื่อเราพอใจในอันตราย ที่มีเสน่ห์จาบบังไว้ จนเราหลงไปว่ามีโช อันตราย หากแต่เป็นลาภเป็นผลอันพึงปรารถนา.
- ๔ ตายไปโดยไม่มีความลับ ดีกว่ามีความลับติดตัวไป, เพราะเราไม่ อาจตบตายมบาล.
- ๕ ที่พูดว่า อย่าให้คนแปลกหน้าเข้ามาในบ้าน นั้นหมายความว่า อย่าให้กิเลสเข้ามาในจิต ต้องตีความกันให้ถูก.
- ๖ เห็นคนกินน้ำ เรารู้สึกอวยด้วยได้, ครั้นน้ำกินคน เรารอด้วย ไม่ได้, ยุติธรรมไหม?
- ๗ ความโง่เขลา ของพลเมืองที่ไร้ศีลธรรม นั้นแหละจะทำลายชาติ ชาติศัตรูภายนอก ไปเสียทั้งหมดไม่.
- ๘ รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี นั้นมิได้เฉพาะต่อเมื่อความรู้ั้นประกอบ ไปด้วยธรรม.
- ๙ คนที่พอใจในการกระทำดีของตน อยู่ได้เสมอนั้น เป็นคนอายุ ยืน ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม.
- ๑๐ นักกายกรรมลำไม้สูงนั้น กลับลงมาถึงดินเมื่อไร ก็เท่ากับการได้ เกิดใหม่เมื่อนั้น.
- ๑๑ ดูหรือฟัง ได้ทุกอย่างไม่ห้าม แต่อย่าไปเห็น หรือได้ยินไปเสีย ทุกอย่าง.
- ๑๒ มิใช่ว่าเป็นมนุษย์แล้ว จะคิด-พูด-ทำ อย่างมนุษย์ไปเสียทุกอย่าง

ทุกคน ก็หาทำได้.

- ๑ เป็นมนุษย์ แต่อาจจะคิดอย่างอมมนุษย์ก็ได้ นั่นแหละคือความสามารถพิเศษ ของจิต.
- ๒ แม้ว่ามนุษย์ จะต้องตายเหมือนกันทุกคน แต่เขาก็มีอะไรดีพิเศษกว่ากันและกัน ไม่เหมือนกันทุกคน.
- ๓ เมื่อต้องตกอยู่กลางป่า ก็จงดำรงตนให้เข้ากันได้ กับกฎเกณฑ์ต่างๆ นานา ในป่านั้น.
- ๔ คนขยัน ย่อมมีอาหารกินเสมอ แม้แต่นกกระจิบ ก็ไม่เคยอดตาย เพราะมันทำหน้าที่ของมัน.
- ๕ นักกีฬา ย่อมแสดงความมีน้ำใจไม่เป็นนักกีฬา อยู่บ่อยๆ ในสนามกีฬานั้นเอง.
- ๖ อยู่กันเกินกว่าหนึ่งคนเมื่อไร ก็มีการตีสีหน้าเป็นละครเมื่อนั้น ไม่ฉากใดก็ฉากหนึ่ง.
- ๗ ผมงออยู่ทุกเส้น จะเป็นเครื่องแสดงความซนแห่งจิตใจ ก็หาทำได้.
- ๘ ค่าโฆษณาสินค้า จะเปลี่ยนคุณภาพของสินค้าไปจากเดิมก็หาทำได้ แต่ล่อคนให้ซื้อได้.
- ๙ อย่าไว้ใจศัตรูที่สัญญาว่า จะเป็นมิตรกันต่อไป โดยไม่มีเหตุผลอะไรเป็นเครื่องพิสูจน์.
- ๑๐ ถ้าจะพูดอะไรให้เขาฟัง อย่าพูดด้วยเสียงดังเกินธรรมดา หูเขาจะอื้อฟังไม่ถูก.
- ๑๑ นักล่าสัตว์ ที่มีจิตตวัตไปถึงว่า จะทำลูกสัตว์ให้พลัดแม่ เขาก็จะหยุดล่าสัตว์ได้เอง.

- ๑๑ จงมองดูเพื่อนบ้าน ด้วยความรู้สึกว่า ในชาติก่อน ได้เคยทำบุญร่วมกันมา จึงมาพบกันอีก.
- ๑๒ เสียงของคนแต่ละคน อาจจะทำกับเสียงนกเสียงกา, แต่ถ้ารวมกันเป็นมติมหาชน มันก็เป็นเสียงของพระเจ้า.
- ๑๓ เต่ากินกัลล้วยหมดทั้งเปลือกเป็นธรรมดา จึงไม่ถูกตำจากคนที่เหยียบและลื่นล้ม, คนทุกวันเร็วกว่าเต่า.
- ๑๔ จงตั้งใจ ให้มากกว่าแต่งกาย สักสิบเท่าเป็นอย่างน้อยก็จะเป็นคนมากขึ้นสิบเท่าเป็นอย่างน้อย.
- ๑๕ โลกนี้ เป็นโรงละครอันแปลกประหลาด ที่ตัวละครมีสิทธิ์แสดงบทบาทได้ตามใจตัว.
- ๑๖ โลกนี้คือโรงละคร ที่แสดงไปเองตามอวิชชาของมนุษย์ ไม่มีหยุดตลอดกาล.
- ๑๗ โลกนี้คือโรงละคร ที่เก็บค่าดูแพงที่สุด ซึ่งบางทีก็เท่ากับชีวิตของมนุษย์ผู้ดูนั่นเอง.
- ๑๘ โลกนี้คือกรงไก่ ที่ไก่แต่ละตัวในกรงนั้น จะจิกกันเองไปตลอดเวลา จนกว่าจะถูกฆ่า.
- ๑๙ บาปทั้งปวงที่ทำๆ กันไว้ สักวันหนึ่งจะรวมตัวกันเป็นยักษ์ร้ายแล้วทำหันผู้ทำ.
- ๒๐ อยู่ในโลกนี้ จงปรับตัวเองแต่ละคน จนอยู่ร่วมกันได้เหมือนลูกไก่ใต้ปีกแม่ที่กกให้นอน ฉะนั้น.
- ๒๑ ถ้าต่างคนต่างเห็นแก่ตัว ประโยชน์ก็จะขัดกัน จนต้องประหัตประหารกัน อย่างไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยง.
- ๒๒ การเมืองบริสุทธิ์คือศีลธรรม เรามีแต่การเมืองระยำ คือการ

ต่อสู้แย่งชิง.

- ◎ โลกนี้ เป็นเพียงกาลาพักร้อนชั่วคราว ของชีวิตที่เดินทางไกล ไยมาคิดยึดครองโลกกันเสียเล่า?
- ◎ การเมือง เรื่องจัดโลกให้มีสันติ โดยไม่ต้องใช้ศาสตรา ไยมาแข่งกันสร้างอาวุธบ้า เพื่อการจัดโลก.
- ◎ เหลียวดูการงานทั้งหมดแต่หนหลัง จะถึงกับจั่งงั่งว่าทำกันได้มากถึงขนาดนี้เชียวหรือ.
- ◎ ในพวกนักกีฬาแท้ คนแพ้ก็ไม่ถูกหัวเราะเยาะ คนชนะก็ไม่โลดเต้นให้ดูเป็นลิง.
- ◎ คนที่เรากำลังอาฆาตมาดร้ายเขาอยู่นั้น อาจเคยเป็นบิดา-มารดาของเรา เมื่อไม่กี่ชาตินี้ก็ได้อ.
- ◎ ระวัง! ที่ดูน่ารัก อาจจะถูกเจ็บ กว่าสิ่งที่ดูไม่ค่อยน่ารักก็เป็นได้.
- ◎ กามารมณ์ แม้เป็นเรื่องบัวบเดียว ก็เป็นคำจ้าง ที่มีอำนาจพอที่จะให้สัตว์ทำการสืบพันธุ์.
- ◎ ของอร่อย ทำให้กินเกินพอดี แล้วก็นำมาซึ่งโรค และปัญหาอีกนานาประการ.
- ◎ คนขอทาน เข้าไปในหมู่บ้านคนจน อาจจะได้รับการต้อนรับดีกว่าในบ้านของเศรษฐี ส่วนมาก.
- ◎ ระวัง! การกินดีอยู่ดี มีอันตรายมากกว่าการกินอยู่แต่พอดี : นี้คือกฎธรรมชาติสากล.
- ◎ สิ่งที่เป็นธรรมดาสามัญ นั้นแหละเลิศ สิ่งที่ยิ่งผิดธรรมดาจะยิ่งเป็นปัญหาและความทุกข์.

- ๑๑ การศึกษามีใช่เป็นการเรียนๆ ท่องๆ แต่เป็นการเห็นอย่างถูกต้อง และสมบูรณ์ ด้วยตนเอง.
- ๑๒ ระวังการเทศน์ ที่ไม่มีการสอนให้ละกิเลส มีแต่สอนให้เคลิบเคลิ้มไปในสวรรค์.
- ๑๓ สวรรค์ที่แท้จริง (ในโลกนี้) กับสวรรค์ในความฝัน (ในโลกหน้า) นั้นมันเป็นคนละอย่าง, เลือกเอาให้ดีๆ.
- ๑๔ รัฐบาลมี ๒ ชนิด : ทำพลเมืองให้เป็นคน และทำพลเมืองให้เป็นมนุษย์.
- ๑๕ ในโบสถ์ที่มีแต่การสอนให้อ่อนหวาน นั้นมิใช่โบสถ์ของพระเจ้าที่แท้จริง.
- ๑๖ ในโรงนาที่สอนให้ช่วยตัวเอง และทำงานให้สนุก นั้นแหละคือโบสถ์ที่แท้จริง.
- ๑๗ โบสถ์หรือพระพุทธรูป ยิ่งสำคัญหรือศักดิ์สิทธิ์เท่าใด ก็ยังมีเชียมซีมากเท่านั้น.
- ๑๘ สุนัขและแมว พูดภาษาคนไม่ได้ แต่รู้จักใจเจ้าของ ดีกว่าคนที่พูดภาษาคนด้วยกันได้.
- ๑๙ สัตว์ ที่พระเจ้าเลี้ยงไม่รู้จักเชื่อง ก็คือสัตว์มนุษย์นั่นเอง.
- ๒๐ ความเกียจคร้าน เป็นโรคร้ายของสัตบุรุษชาติญาณที่ต้องการพักผ่อน หากแต่ขยายตัวมากเกินไป.
- ๒๑ ตื่นตุมง่ายเหมือนกระต่าย ก็ได้เป็นมนุษย์กระต่าย ที่กำลังมีอยู่ทั่วโลก ยุคปัจจุบัน.
- ๒๒ ผึ้ง-มด-ปลวก รู้จักเลือกนางพญา อย่างสำเร็จประโยชน์ นับว่าเป็นต้นตอแห่งประชาธิปไตยยิ่งกว่ามนุษย์.

- ๑๑. หลีกช้างลึงกา หลีกคนบ้ำลึงเส้น นับว่าเป็นการหลีกที่พอดี มีมาตรฐาน.
- ๑๒. นกสองหัว ยากที่จะเลือกเอาสักหัว, เลยไม่คบทั้งสองหัว นั้นเป็นการถูกต้องแล้ว.
- ๑๓. เป็นพญานาค ขึ้นมาสมสู่กับงูดิน เพราะเห็นแก่มิพิ์หฺสูขจนเสี่ย เกียรติศักดิ์แห่งสกุลนาค.
- ๑๔. ปลาเล็ก ย่อมเป็นเหยื่อแก่ปลาใหญ่ เว้นเสี่ยแต่มัน จะได้เข้าถึงพระเจ้า อย่างแท้จริง.
- ๑๕. ราชสีห์ป่วยจนลุกไม่ไหว สัตว์ทั้งหลายก็ยังไม่กล้าเข้าไปใกล้ ทั้งเกลียดทั้งกลัว.
- ๑๖. จิ้งจอกสังคม ผู้ใดหลงนิยม ต้องนอนระทมตลอดชีวิต ต้องพินิจให้ดี ๆ.
- ๑๗. มันเป็นหมูป่า มันทำราชสีห์รบ ใครจะเข้าสมทบ ต้องคิดให้ดี ๆ เดี่ยวจะเป็นผีไม่ทันตาย.
- ๑๘. มากับลมไปกับลม มากับน้ำไปกับน้ำ ผืนให้ตรงกันข้ามมันก็ลำบากตัวเอง.
- ๑๙. อย่ารังเกียจสุภษิตว่ามากมาย เพราะมันมีมากมาย ที่เป็นเรื่องของตัวท่านเอง.
- ๒๐. ความอดทน มีมากเท่าใด บัญญาของใคร จะมีประโยชน์แก่เขา มากเท่านั้น.
- ๒๑. ของเน่าบางชนิด ออกฤทธิ์เป็นของหอม แต่มันก็ยังเป็นของเน่าอยู่นั่นเอง, ระวัง!
- ๒๒. วิญญาณโสภณีย์ ถึงใครจะนำไปเลี้ยงให้ดี ก็ยังเป็นโสภณีย์ให้แก่

ผู้เลี้ยงนั่นเอง.

- ๑๐ พอดีมีคนพอใจ เสมอต้นเสมอปลายมีคนนับถือ แต่ดีเกินไป
ใครๆ ก็เมินหน้า.
- ๑๑ เมื่อทำบุญ อย่าเมาบุญ จึงจะเป็นการทำบุญ ชนิดที่ไม่แวงกัด
เจ้าของ หรือผู้ทำ.
- ๑๒ คำว่า สามี แปลว่า นาย แต่นายชนิดนี้ ส่วนมาก เป็นทาสของ
ภรรยา.
- ๑๓ พระเครื่องมีเขavnคอคคน เกือบจะทุกคนอยู่แล้ว แต่ก็ยังไม่ช่วย
เตือนใจ ให้ใครอยากเป็นมนุษย์.
- ๑๔ แปลก! นักการเมืองที่คอรัปชั่น นักราชฎ์รังหลวงโงกิงนสารพัต
ก็ยงได้ชื่อว่านักการเมือง ไม่มีคำอื่นจะเรียก
- ๑๕ ถ้าคววมโลกเป็นสิ่งที่ทำให้อ้อมได้ มนุษย์ก็จะไม่รบกัน เพราะอ้อม
ไม่ได้ จึงรบกันอย่งนัรันดร,
- ๑๖ เราไปรุกรานเขา เขาได้ตอบเอา เราว่ไม่ยุตติธรรม ต้องลงโทษ
อย่งนสสม.
- ๑๗ ไม่อย่งนทำกรงน คีอกรงไม่อย่งนมชีวิต, ไม่มีธรรมะ ไม่มีหน้ที่
ของสิ่งมีชีวิต.
- ๑๘ แก่หัวหงอกแล้ว ปากก็ยงไม่ลั่นกลั่นน้ันนม ก็ต้องกินนมกัน
ต้อไป.
- ๑๙ การทำบปเลวร้าย ลั่นสุดลงพร้อมกับลั่นชีวิต แต่ผลของมันยง
เหลืออยู่ สำหรบแสดงบทบาตอื่กต้อไป.
- ๒๐ คนวิกลจริต ก็พูดเหมือนนักการเมืองท้วไป คีอพูดว่ “ข้าพเจ้
เป็นคนไม่เห็นแก่ตัว”

- ๑๐ นักการเมืองบริสุทธิ์ ไม่ทำเพื่อตัว-เพื่อเงิน-เพื่ออภิสิทธิ์ แต่เพื่อความเป็นธรรม หรือเพื่อนบ้านที่.
- ๑๑ เหวี่ยงไปแรง มันก็กลับมาแรง นี่เป็นกฎแห่งกรรมที่ต้องระวังสังวร.
- ๑๒ ปากสตรี มีปากคิดมากกว่า ในเมื่อมีการเจรจากัน ระหว่างสตรีกับบุรุษ โดยเฉพาะ.
- ๑๓ เคารพนับถือบิดามารดาบุตรภรรยาของเพื่อนเหมือนกับของตนเอง จึงจะเป็นเพื่อนอันแท้จริง.
- ๑๔ เมื่อวิ่งไล่ ต้องระวังให้ยิ่งกว่าวิ่งหนี แม้ว่ามีส่วนที่จะต้องระวังด้วยกันทั้งสองสถาน.
- ๑๕ หน้าที่ใคร ใครก็ทำให้ได้ดี ไม่ต้องมีของเราของเขา ซึ่งจะนำเราไปสู่การแตกแยก และแข่งดี.
- ๑๖ ทาสที่ได้รับความทรมาณมากที่สุด คือทาสแห่งความรักหรือทาสทางใจ.
- ๑๗ กฎหมาย มิได้สร้างโดยพระเจ้า หรือเทวดา จึงมีส่วนแห่งความพลั้งเผลอ ของผู้สร้างบ้าง.
- ๑๘ อย่าเชื่อคนสบถสาบานเร็ว เพราะเขาไม่รู้ว่า เขากำลังพูดอะไรออกไป เพราะใจของเขาไม่อยู่กะเนื้อกะตัว.
- ๑๙ หลังคารั่ว ย่อมเดือดร้อนตลอดฤดูฝน-หนาว-แล้ง ทั้งสามฤดูมิใช่หรือ,
- ๒๐ มากเกินไปก็เกินดี น้อยเกินไปก็ไม่ถึงดี พอดี ๆ นั้นแหละคือดีถึงที่สุด.
- ๒๑ ลักษณะตมฺยณ แห่งการแสดงปมเชื่อง ยังเหลืออยู่เท่า ๆ กันทั้ง

ในคนและในสัตว์.

- ๑ ถ้าหมอดูทำนายผิด เขาก็บอกว่า ผู้ให้ดูบอกวันเดือนปีผิดเอง จะเอาอะไรกับหมอเล่า.
- ๒ ถ้าหมอดูอัปจนปัญญาปฏิภาณการดูในรายใด ก็บอกว่าหายไป ตามตำราร้อยเปอร์เซ็นต์.
- ๓ ยิ้มของนักการทูต ไม่มีปัจจัยอันแท้จริงเพื่อการยิ้ม เพราะเขายิ้ม เพื่อตบตา.
- ๔ โบราณว่า รักกันไว้ดีกว่าชังระวังการ ปลูกอินเีย ปลูกไมตรี ดีกว่าพาล, แต่ไม่ค่อยมีใครเชื่อ
- ๕ ถ้าปลูกปลูกใจใครไม่เป็น ก็จงขอศิษษาจากพวกหมอดู.
- ๖ กิจการงานไม่เดิน เงินก็ไม่ไหลเข้า เจ้าของเล่า ก็กระทิบโรง ร่ำให้.
- ๗ เขาเชิญแล้วกิน ก็หาว่าตะกละ, บอกว่าหาไม่ละ ก็หาว่าจงหอง, รอเชิญครั้งที่สอง กินได้สบายกว่า,
- ๘ ล้มเองลุกเอง ล้มตรงไหนลุกตรงนั้น นั่นแหละคนเข้มแข็ง.
- ๙ ในกรณีที่ง่าย ๆ ประชาญ์ก็อาจโง่ได้มากกว่าเรา จนเขาโง่ : นี่เป็น สิ่งที่อาจจะมี.
- ๑๐ นักแม่นปืน อย่าเพ่ออวดดี เพราะในบางกรณี ท่านก็อาจยิงผิด ได้.
- ๑๑ ไปไม่สะบัดพลั่วได้ เพราะลมพัด, ลื่นคนสะบัดพลั่วได้ เพราะ ประโยชน์พัด.
- ๑๒ สี่เท้า บางคราวก็ยังล้มพลาด สองเท้าคราวประมาทก็ต้องขอล้ม บ้าง.

- ๑๑ ที่ไหนงานดี ที่นั่นเงินดี, ที่ไหนงานชั่ว ที่นั่นเงินชั่ว อย่ามัวเถียงกันเลย.
- ๑๒ นักการเมืองหากินกับเมือง นักการบ้านหากินกับบ้าน โอกาสหน้าด้าน ย่อมมีพอๆ กัน.
- ๑๓ อย่าดูหมิ่นมุนี ที่นั่งหนึ่งๆ อยู่ตรงหน้า จะเหมือนเล่นกับไฟฟ้าพันล้านโวลท์.
- ๑๔ นอนกับแกะ แล้วจะไม่ให้มึนกลิ่นเหมือนแกะ นั้นมันจะเป็นไปได้อย่างไร.
- ๑๕ อยู่กลางทะเลใหญ่ อย่าไว้ใจลมเสียบ, บ้านเมืองเลียบเขียบก็ระวังคนถืออาวุธ.
- ๑๖ เสียงประชาชน มีชื่อเสียงสรรค์เสมอ ; เป็นเสียงนรกก็ได้ เมื่อไรศีลธรรม.
- ๑๗ ระวังคนโกรธแล้วหัวเราะรำ ถ้ามีไซคนบ้า ก็เป็นปีศาจจำแลง.
- ๑๘ อยู่กลางทะเลใหญ่ อย่าไว้ใจทะเลสงบ เพราะมันอาจจะสยบเพื่อหลีกทางให้พายุ
- ๑๙ การกินเมืองโกงเมือง ก็ยังเป็นเรื่องของนักการเมือง ยังไม่หนีไปไหน.
- ๒๐ ผู้ดีจอมปลอม ต้องมีอะไรมอมหน้า, พอเห็ง้อออกมา ก็เห็นหน้าจอมปลอม.
- ๒๑ ลิ่นสัตว์กินได้ ลิ่นคนกินตาย หรือฉิบหาย หรือกลายเป็นสัตว์.
- ๒๒ ตัวตาย ดีกว่าชาติตาย นี่ปากพูดได้ แต่ใจไม่ยอมรับรู้เรื่องของปาก.

- ๑ ทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี นี่ไม่อาจจะมึ เว้นเสียแต่จะถือเอาใจความผิดๆ
- ๒ คนชั่ว คอยแต่จะโฆษณาความชั่วของผู้อื่น เพราะเขารู้จักแต่ความชั่วของผู้อื่น ไม่รู้จักความดีของใคร.
- ๓ กินปุ๋นร้อนห้อง ถ้ากินกับผักดอง จะร้อนห้องน้อยลงได้มากโข.
- ๔ แม้แต่นก ก็ยังรู้จักทำจิตใจให้แจ่มใส ด้วยการร้องเพลง คนเราโง่กว่านกนักรหรือ จึงไม่รู้จักทำ.
- ๕ พายุก็คือลมนั่นแหละ หากแต่เคลื่อนเร็วไปหน่อย จะไม่รู้จักต้อนรับมัน กันเสียเลยเชียวหรือ?
- ๖ คำด่า ก็คือเสียงของกิเลสธรรมดาๆ จะเจ็บร้อนกันไปถึงไหนให้เกิดเรื่อง.
- ๗ ความลับ ไปอยู่กับพวกคนเถิด อย่ามาอยู่กับพวกมนุษย์เลยมันไม่สมกัน.
- ๘ ฉลาดและไหวพริบ เหมือนอื่กาก็ได้ แต่อย่าไปทำอะไรๆ อย่างเดียวกับอื่กเลย.
- ๙ หอมของคนพวกหนึ่ง อาจจะมีเหม็นของอีกพวกหนึ่งก็ได้ เพราะอุปาทานมันไม่เหมือนกัน.
- ๑๐ ถ้ารู้จักกิน กินแต่เพียงเล็กน้อย ก็จะสามารถประโยชน์และไม่แพง.
- ๑๑ คนหน้าตาเทียมโหด มีโอกาสทำอันตรายเรา น้อยกว่าคนที่หน้าตาสะสวย.
- ๑๒ ความอ่อน ชนะความแข็งได้ ในกรณีที่มีความแข็ง ชนะความ

อ่อนไม่ได้, สังเกตดูให้ดี ๆ.

- ๑๑ ยิ้มบริสุทธิ์ มาจากใจที่บริสุทธิ์, ยิ้มลวง มาจากใจที่หลอกลวง, นี่ไม่แปลก แต่มันแปลกที่คนเราชอบยิ้มลวง
- ๑๒ บ้าตามธรรมดา อันตรายน้อยกว่าบ้าดี หรือบ้าอำนาจ รู้จักหลีกพวกบ้าชนิดหลังๆ นี้ ให้ไกล.
- ๑๓ เราคิดว่าเขาโง่ ก็เพราะความโง่ของเราเอง ที่มีมากจนล้นออกมาเที่ยววัดผู้อื่น
- ๑๔ อย่าทำตนเป็นเปลือกกกล้วยบนพื้นถนน เพียงเพื่อตนจะได้หัวเราะเยาะคนเหยียบไปแล้วล้ม, ตนเองน่าจะอายุกว่า.
- ๑๕ ฟังเขาพูด นั้นปลอดภัยและได้ประโยชน์มากกว่า ที่จะพยายามพูดให้เขาฟัง.
- ๑๖ ความสำราญทรูทรู นั้นเป็นสวรรค์ในฉากหน้า แต่เป็นนรกในฉากหลัง.
- ๑๗ จงเป็นมิตร ทั้งต่อผู้ที่เป็นมิตร และผู้ที่เป็นศัตรู แม้จะเป็นมิตรคนละชนิด.
- ๑๘ กินเหล้าคนเดียว เขาว่าไม่ได้ความ แต่ก็ยังดีกว่า กินเหล้าหลายคนแล้วเกิดความ.
- ๑๙ เตี้ยอุ้มค่อม ผอมอุ้มอ้วน แขนด้วนอุ้มแขนดี เหล่านี้มีแต่จะให้เราฮาไป ไม่น่าทำ.
- ๒๐ หลีกอันธพาล เป็นการสมควร, สู้กับอันธพาล เป็นการเกินควร เพราะเท่ากับแพ้แล้วแต่ก่อนลงมือสู้.
- ๒๑ ความเข้าใจผิด เป็นบ่อเกิด ของการพูดผิด ทำผิด แล้วก็ถึงความพินาศ

- ๑๑ ถ้าทำได้ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ทำเสียเองดีกว่า ดีกว่าใช้ให้ผู้อื่นทำ ทั้งจะเสร็จเร็วกว่าด้วย.
- ๑๒ การทำอะไร ที่คนไม่เห็น ดีหรือชั่วก็ตาม ให้ถือว่าเทวดาผีสังเห็น.
- ๑๓ เทวดา คือสิ่งที่คอยจะให้รางวัล, ผีสัง คือผู้ที่คอยจะลงโทษ จงระวังไว้ทั้งสองอย่าง.
- ๑๔ หมา มันรักเจ้าของอย่างจริงใจ เลยคิดไปว่า ถ้าขโมยของกิน เจ้าของคงจะชอบมากกว่าโกธ.
- ๑๕ ถ้าแพ้แล้วตายแน่ ก็อย่ายอมแพ้ เพราะการต่อสู้นั้นมีหวังว่า อาจจะไม่ตาย.
- ๑๖ ลูกสัตว์ยังไม่ลืมตา ก็ยังเที่ยวล่าหาเต้านมแม่จนพบ, ลูกคนเป็นอย่างไร แม่ต้องเอามายัดปากให้มีชีหรือ?
- ๑๗ ความไม่รู้อะไรเลย เป็นความสุขของคนบางพวก แต่เราจะเอาด้วยไหวไหม.
- ๑๘ อย่าดูถูกเงินจำนวนน้อยๆ โดยข้อเท็จจริงแล้ว มันเป็นที่มาอันแท้จริง ของเงินจำนวนมหาศาล.
- ๑๙ อย่าดูถูกเงินรัฐเงินเฟิส มันจะทำให้หมด เงินร้อยชั่ง พันชั่ง, อย่าสะเพร่ากันในข้อนี้.
- ๒๐ ถ้าต้องเป็นทาส ก็จงเป็นทาสแต่ทางกาย อย่าให้กลายเป็นทาสทางสติปัญญา.
- ๒๑ หมา ฝ้าขโมยได้ดี ทั้งที่มันเองนั้นแหละ เป็นจอมขโมยนะ เว้ย.
- ๒๒ แม้ท่านจะแอบดูผู้อื่นอย่างมิดชิด ก็อย่าคิดไปว่า ไม่มีใครเห็น

ท่านเอาเสียเลย เพราะท่านเป็นคนเห็นคนแรก.

- ๑๑ ลูกศิษย์ ที่คิดล้างครุ นั้นเป็นคนเดียวกัน กับลูกที่ไม่รู้คุณพ่อ
มัน, และมันมักครองสองตำแหน่งพร้อมกัน.
- ๑๒ ความลึกซึ้งก้าวหน้าในทางความคิดของมนุษย์ ในอนาคตนั้นสุด
ที่ใครจะหยั่งถึง,
- ๑๓ ในโลกนี้ ความผิดบางอย่างไม่ใช่ความชั่วก็มี, และความถูกบาง
อย่าง ไม่ใช่ความดีก็มีได้เหมือนกัน.
- ๑๔ บิดทองหน้าพระ ทำบุญเอาหน้า เทวดาบ้าท่านชอบ แล้วเราจะ
ไปอยู่กับท่านไหวหรือ?
- ๑๕ มีป่าที่ไหน ก็มีเรื่องที่ต้องระวังระไว ที่นั่น ทั้งในแง่ดี และแง่
ร้าย, อย่าดูถูกป่ากันนักเลย.
- ๑๖ รู้คุณเกลียดต่อเมื่อแกงจืด กระหืดหาที่ไหนก็ไม่ทัน จึงต้องทน
ชดมัน ทั้งจืด ๆ.
- ๑๗ ตกน้ำ นั้นยังดีกว่าตกฟ้า ซึ่งไม่มีอะไรให้ไขว่คว้า เอาเสียเลย.
- ๑๘ น้ำโหมทาสมุทร จะแห้งไปหมด ก่อนความรู้ความคิดในหัวมนุษย์
จะแห้งหมด.
- ๑๙ เงินพูด ดีกว่าปากพูด ดังกว่าปากพูด, แต่ก็เงินอีกนั้นแหละ
ที่ทำให้ปากหุบ ไม่พูด, ใช้เงินใช้ปากให้ถูกแก่กรณี.
- ๒๐ เพื่อนที่ไม่ยอม หรือไม่อาจ ที่จะตัดเตือนเพื่อน ก็ต้องถือว่า
หมดความเป็นเพื่อนเสียแล้ว.
- ๒๑ การไม่รับ เมื่อสมควรรับ นับว่ายังน่าเกลียดน้อยกว่าการรับ
เมื่อไม่สมควรจะรับ.
- ๒๒ กินไม่มีจุดหมาย ก็จะกลายเป็นแดก แล้วท้องก็จะแตก เพราะ

ไม่รู้จักแตกจ๊กกิน.

- ๑ เกิดเป็นชาติเสือ ต้องไม่ขอเนื้อใครกิน, ถ้าไม่จำเป็นก็อย่าขอแรงใครเขา.
- ๒ กินเป็นก็สบาย กินไม่เป็นก็ตาย ทั้งสองความหมายล้วนแต่เป็นเรื่องของการกิน.
- ๓ แม่คนเดียว เลี้ยงลูกสิบคนได้ ลูกสิบคนเลี้ยงแม่คนเดียวไม่ได้ ในบางราย ก็ไม่คิดจะเลี้ยงด้วยซ้ำไป.
- ๔ บัจจัยทั้งสี่ก็ดี กามคุณก็ดี ถ้าทำไปเกินสมดุลย์ ล้วนแต่ทำคนให้ถึงตาย.
- ๕ คนโง่ ออกจากบ้านเดินไปทางไหน ก็คือเดินไปเพื่อเที่ยวหาอันตราย : ความโง่นั้นแหละคืออันตราย.
- ๖ ความกลัว หรือความกล้า ถ้ามีมากเกินไป ก็ย่อมให้ผลร้ายได้เสมอกัน.
- ๗ เพื่อปกปิดความชั่ว เพียงอย่างเดียว เขาก็ต้องทำความชั่วอีกหลายอย่าง, เปิดเผยมันเสียยังจะดีกว่า.
- ๘ เวลากลางคืน หรือเวลากลางวัน ก็จะมีผลอย่างเดียวกัน ถ้าเขาเป็นคนตาบอด.
- ๙ โลกบุชาคคน่างทางสันติภาพ ไม่มีใครไหว้กราบ ผู้่างทงสงคราม.
- ๑๐ งานหนักหรืองานเบายอมเป็นได้ทั้งงานต่ำและงานสูงงานมีเกียรติหรือไร้เกียรติ, ไม่สำคัญอยู่ที่หนักหรือเบา.
- ๑๑ ทุกอย่าง ตายแล้วเอาไปไม่ได้ เพราะธรรมชาติกำหนดไว้ สำหรับอยู่กันในโลกนี้.
- ๑๒ สุนัข แม้จะอยู่กลางถนน อยู่บนตึก อยู่ในรถยนต์แก่ง มันก็ส่ง

เสียงร้องเอ็ง ๆ ไปตามเดิมด้วยกันทุกตัว.

- ๑๑ ถ้าเป็นคนมีใจสะอาดเกลี้ยงเกลา เราก็มักไม่อาจจะเป็นคนรกโลกไปได้เลย.
- ๑๒ ถ้าคนในโลก สูงต่ำเท่ากันได้หมดเมื่อไร ประชาธิปไตยก็จะเป็นสมบูรณ์เมื่อนั้น.
- ๑๓ กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี แต่คนอัปรีขมันก็ไม่สิ้นเหมือนกัน เพราะมันเป็นของคู่กัน.
- ๑๔ ความขอบคุณ หรือขอขมาใจ ถ้าจะให้แก่ใคร ๆ จงให้ ให้มาก ๆ ด้วยใจจริง.
- ๑๕ ชายจริงหญิงแท้ หาได้ยาก เพราะมันลำบาก ที่คนสมัยนี้ไม่รู้ว่าจะเอาอะไรเป็นเครื่องวัด แม้แต่จะวัดตัวเอง.
- ๑๖ จะหลงท่านผู้วิเศษ กันไปถึงไหน เพราะตายแล้วก็เหมือนเหมือนกัน กับผู้ไม่วิเศษ หรือบางทีก็เหมือนกว่า.
- ๑๗ ทำได้ไม่ดี กับทำดีไม่ได้ มันจะมีค่าเท่ากัน เพราะแต่ละอย่าง ๆ นั้น ไม่เข้าถึงขั้นดี ด้วยกันทั้งนั้น.
- ๑๘ เคลื่อนไปข้างหน้า แม้แต่สักนิดหนึ่ง ก็ยังเป็นการดีกว่าการย่ำเท้าตาย อย่างหมดอาลัยตายอยาก.
- ๑๙ หุบา ใจบา ปัญญาบา เป็นสมบัติของคนเขลา โดยเสมอกัน.
- ๒๐ ถ้าแพทย์หมอมีความคิด เป็นพ่อค้าขึ้นมา แม้แต่หมาก็ต้องตายหมด ไม่ต้องพุดอะไรถึงคน.
- ๒๑ คนชอบความตื่นเต้น ก็นำชีวิตชีวาให้ตื่นเต้น เหมือนกึ่งเต้นที่มันชอบเต้น.
- ๒๒ สำหรับบรรดาศิษย์ที่ดี ๆ ครูก็ไม่ต้องมีลักษณะเหมือนเรือจ้าง

ที่หวังแต่ค่าจ้าง แต่มันเป็นอะไรที่สูงกว่านั้นมาก.

- ๑๑ ชาติพินาศ เราพินาศ, เราพินาศ ชาติไม่จำเป็นต้องพินาศ ด้วยก็ได้ และดีกว่า.
- ๑๒ ในโลกปัจจุบัน เป็นคนหูหนวกเสียก็จะดี จะเหมือนกับไม่มีใครดำ, โลกเต็มไปด้วยนักดำ ยิ่งขึ้นทุกที.
- ๑๓ ความสงสารศัตรู นั้นแหละมันจะขับไล่ศัตรู หรือกำจัดศัตรูด้วยการแปลงศัตรูให้เป็นมิตรเสียได้.
- ๑๔ ที่ว่า เร็วดี หรือชาติ นั้นมันแล้วแต่รูปกรณี, แม้ที่ว่าชาติมันก็ต้องช้าเท่าที่จะเร็วได้.
- ๑๕ เซ้านี้ ไม่มีใครรู้เรื่องที่เราทำ แต่พอค่าๆ ก็จะมีคนรู้, ดังนั้น ทำแต่เรื่องที่เขาู้ก็ไม่ใช่ไร ดีกว่า.
- ๑๖ หมาดี แม้จะดีอย่างไร ก็เป็นได้เพียงหมาดี จะเป็นหมีหรือราชสีห์ อย่างไม่ได้.
- ๑๗ ทำตัวเองให้เจริญ นั้นแหละคือทำชาติให้เจริญ เพราะชาติก็คือเราทุกคน รวมกัน.
- ๑๘ ชาติที่ได้ประโยชน์จากสงคราม ก็จะก่อสงคราม และหล่อเลี้ยงสงคราม ไว้สืบไป.
- ๑๙ โลกไม่อาจปราศจากสงคราม เพราะเป็นวิธืหาประโยชน์ของคนจำพวกหนึ่ง ซึ่งมีอยู่ในโลก.
- ๒๐ มนุษย์ยุคนี้ ใช้เครื่องจักรกล และเทคโนโลยี จนไม่มีความเป็นมนุษย์ตามปรกติ เหลืออยู่แล้ว.
- ๒๑ หน้าที่สุจริตทุกชนิด เป็นหน้าที่ที่มีเกียรติเสมอกันๆ จงเลือกเอาแต่หน้าที่ ที่ตนสามารถพอ ที่จะทำได้.

- ๑๑ จลลตเล็ยอย่างเต็ยว จะเป็นผู้ทอ้งเท็ยว หรือไม่ทอ้งเท็ยวก็
สามารถเก็บความรู้ เพิ่มขึ้नได้ทุ่กวัน.
- ๑๒ เท็ยวรอบโลกเพื่อความรู้รอบตัว เมื่อคิดถั่วเฉล็ยแล้วก็เล็สได้
ความสนุ่ก แต่คิดว่าตัวได้ความรู้ที่คู้่มกัน.
- ๑๓ คำพูดแสนดีมีประโยชน์ แต่ถั่วพูดมากเกินไป ก็กลายเป็นไม่ดีมี
โทษ ขึ้นมาก็ได้.
- ๑๔ แมวดี มีวิธีจับหนู เป็นครูให้คนอยู่อย่างต่ำตา แต่คนก็ย้ง
จับหนูอย่างแมวไม่ได้ เพราะความจลลตของคนนั้นเอง.
- ๑๕ แมวป่า หากินได้เองทุ่กเพรงกาล แต่พอมาเป็นแมวบ้านก็กลาย
เป็นแมวที่คนต้องเล็ยง.
- ๑๖ แมวดี มีอาหารกินเอง แมวเล็งเคร็ง มาเหม่วๆ แถนออกชาน.
- ๑๗ สุนั่ช คลุ่มด้วยหนั้งราชสีห์ ก็บินลือสีหนาทไม่ได้ คงได้แต่ทอน
อย่างหมา เหมือนเด็ม.
- ๑๘ ความซื่อสัตย์ต่อหน้า ต่างกันอย่างดิ่นกับฟ้า เมื่อนำมาเท็ยบกับ
ความซื่อสัตย์ลับหลัง.
- ๑๙ สามวันจากหญ็งเหม็น เขาก็กลายเป็นอื่น, แต่ถ้าเป็นนารีจาก
ไปก็ปี้ๆ ก็ย้งดีอยู่อย่างเด็ม.
- ๒๐ ระบบการคัดเลือกคนดี ด้วยการมีรางวัลให้ นั้นย้งไม่อาจสร้าง
สรรรค์คนดีที่แท้จริง, นอกจากทากรดี.
- ๒๑ ด่าแต่่นอกในแผ้วผอ่่งเนื้อมถึนนิล นั้ย้งดีกว่า ด่าแต่่นอกในแผ้ว
ผอ่่งเนื้อนพคุณ.
- ๒๒ คนทำชั่ว โดยมากเพราะไม่รู้จักความชั่ว หรือมิจะนั้นก็เพราะ
คิดว่าจะไม่ม่ใครรู้เห็น.

- ๑๑. สามี กระทบชนิดที่นอกใจภรรยา ประเพณียอมยกโทษให้, แต่ ถ้าฝ่ายภรรยาทำเช่นนั้นบ้าง กลับไม่ได้รับการยกโทษ.
- ๑๒. เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้วแถมหนี้ นั่นก็เพราะเพื่อนคนนั้น เขา ต้องการเพียงเท่านั้น อย่าไปว่าเขาเลย.
- ๑๓. เพื่อนกินหาง่าย ก็เพราะว่าคนส่วนมาก ชอบกินด้วยกันทั้งนั้น มันจึงหาง่าย.
- ๑๔. เพื่อนตายหายาก ทั้งนี้ก็เพราะคนส่วนมาก ไม่มีใครชอบตาย หรืออยากตาย มิใช่หรือ.
- ๑๕. นกฮูก ไม่ออกหากินกลางวัน นั่นมิใช่เพราะมันฉลาด แต่เป็น เพราะลูกตาของมัน ไม่อำนวย.
- ๑๖. เมื่อพูดกันโดยภาษาไทย คนมีเมียน้อย นั่นแหละคือคนมีเมีย มาก.
- ๑๗. ความป่าเถื่อน ได้ยุติแล้ว ในยุคทลานเหลนโหลนของคนป่าเถื่อน นั้นเอง ไม่ใช่ของใครที่ไหน.
- ๑๘. สุนัข แม้จะเป็นของพระยาเลี้ยง เศรษฐีเลี้ยง หรือต่อให้เทวดา เลี้ยง ก็ยังกินอุจจาระของคนขอทานได้.
- ๑๙. ความหวังเป็นเครื่องทรมาณใจ มิใช่เป็นเครื่องบำรุงจิต ดังที่คน เขาคิดกัน และสอนให้อยู่ด้วยความหวัง.
- ๒๐. การลอบทำร้ายลับหลัง มิใช่วิถีของคนฉลาดอย่างเดียวแต่มันมี อยู่ในตำราพิชัยสงคราม ของคนกล้าหาญด้วย.
- ๒๑. ได้เห็น ก็จงเห็นให้ลึก ได้นึก ก็นึกให้กว้าง ได้จ้าง ก็จ้าง ให้ยาว ฯลฯ มันจึงจะถูกต้อง.
- ๒๒. ความชั่ว จะมามั่วอยู่ที่ใคร ก็เพราะเขาพอใจ ต้อนรับมันเข้ามา.

มิใช่มันจะมาเองได้.

- ๑ ความชั่ว เป็นปณิธานใคร ก็จะถูกตีสอนเขาไป โดยไม่ทำให้เขารู้สึกตัว.
- ๒ ศาสนาที่เกิดก่อน ย่อมถ่ายทอดคำสอน ให้ศาสนาที่เกิดทีหลัง ไม่มากก็น้อย และโดยอัตโนมัติด้วย.
- ๓ สุขแท้ เกิดจากความสงบเท่านั้น, ส่วนที่เกิดจากความวุ่นวายนั้น เป็นเพียงความสนุก หาใช่ความสุขไม่.
- ๔ จะเอาอย่างไร ก็อย่าเอาไปเสียทุกอย่าง เพราะเขากับเรานั้นมิใช่คนเดียวกัน ต้องเลือกให้เหมาะกับเรา.
- ๕ จะเป็นหญิงงามเมืองหรือนางงามประจำจังหวัด ก็ล้วนแต่มีเจตนาใช้ความสวยของตน ตกเบ็ดลวงคนนั้น ในขณะนั้นๆ.
- ๖ อยู่ร่วมกันนาน รู้ใจกันดี ก็มีมาก แต่ที่อยู่ร่วมกันนานยิ่งรู้ใจกันน้อย ก็ยังมีได้เหมือนกัน.
- ๗ คนดี หรือคนไม่ดี ก็ล้วนแต่ประสงค์จะให้ใครๆ เข้าใจว่าตนดี ด้วยกันทั้งนั้น.
- ๘ นคร ที่จัดเพื่อให้นักท่องเที่ยว นั้นมีอยู่ทั่วโลก สำนักศึกษาปาโมกข์ ก็มีอยู่ทั่วทุกทิศ ในสมัยนี้.
- ๙ คนที่ลำบากที่สุด ก็คือคนที่ไม่รู้จักความลำบาก ว่ามันเกิดมาจากความโง่ของตนเอง.
- ๑๐ นายจ้างไม่ชอบเรา เขาก็ไล่เรา แต่ถ้าเราไม่ชอบนายจ้างเราก็ไล่ตัวเองมิใช่หรือ, รู้จักทำให้ชอบกันเสียดีกว่า.
- ๑๑ เกิดมาเป็นคน แม้จะประพุดตಿಯ่างคน ส่วนมากจะเป็นได้เพียงคนรกราก เพิ่มขึ้นมามีอีกคนหนึ่งเท่านั้น.

- ๑ ถ้าคิดว่าตน เป็นคนสำคัญเสียแล้ว จะเพิ่มคนสำคัญขึ้นมาอีก คนหนึ่งได้อย่างไร.
- ๒ ทรรศน์สมบัติ เป็นเครื่องให้เกิดความยินดี แต่ถ้าจัดการไม่ดี มัน ก็กลายเป็นเครื่องให้ความยินร้ายโดยแน่นอน.
- ๓ นักวิพากษ์วิจารณ์สังคม เป็นแปรงขัดฝุ่นให้สังคม แต่ส่วนมาก กลายเป็นผู้ค้ำยกองชยะ หาประโยชน์.
- ๔ สามีกรรยา ที่มานั่งปั้นจี้มปั้นแจ๋ อยู่ในสังคมอันมีเกียรตินั้น อาจจะทะเลาะด่าทออย่างรุนแรงกันมาหยก ๆ ก็ได้.
- ๕ รวยด้วยการพนันนั้น เป็นการรวยอย่างผีหลอก เข้า ๆ ออก ๆ เพราะมันรวยด้วยผีการพนัน ปลูกปั้นให้.
- ๖ ชีวิต ก็ยังต้องมีเครื่องมือ คือจิตสำหรับคิด มือสำหรับทำ ปาก สำหรับพูด ระวังใช้ให้ถูกต้อง.
- ๗ หญิงสาว ก็เหมือนผลไม้สุกงอม สำหรับสัตว์แมลงมาไต่ตอม อย่างที่เรียกกันว่าเกี่ยวพาราสี.
- ๘ มีทรัพย์ชนิดใดก็ได้ มากแล้ว ก็มีผู้มาจู่จี้มาก ถ้าไม่มีเลยก็ไม่มี ใครมาเลย.
- ๙ ศัตรู ถ้ามาอย่างมนุษย์ ก็ต่อสู้อย่างมนุษย์ แต่แม้จะมาอย่าง สัตว์ เราก็ต้องต่อสู้อย่างมนุษย์.
- ๑๐ ความฉลาด ถ้าอยู่กับคนเลว ก็จะช่วยให้เขาเลวลึก เลวอย่าง ประณีตสุขุม ยิ่งขึ้นไปอีก.
- ๑๑ ความสงสัยที่ดี ที่เป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ ถ้าใช้มันผิด ก็เป็น บ่อเกิดแห่งความทุกข์ หรือความตาย.
- ๑๒ ผู้บังคับจิตได้เด็ดขาดเท่านั้น จึงจะเลือกที่เกิดได้, บุญของคน

ธรรมดา เลือกไม่ได้.

- ๑ มงกุฎจักรพรรดิ จะประดับเพชรเพิ่มขึ้นสักเท่าไร ก็ไม่อาจแก้ปวดศีรษะ ให้แก่จักรพรรดิได้ มีแต่จะเพิ่มขึ้นเสียอีก.
- ๒ เกิดมาจน ก็มีสิทธิที่จะเป็นเศรษฐีได้, เกิดมารวย ก็มีสิทธิที่จะเป็นยากได้.
- ๓ ระวังให้ดี ๆ กิริยาพาที ที่ให้ของขวัญ นั้นอาจจะมีค่า หรือมีความสำคัญกว่าชิ้นของขวัญ ที่ตนให้.
- ๔ เจ้าของบ้านโดยมาก หรือเกือบทั้งหมด ยินดีปรีดาต้อนรับแขก เฉพาะที่รู้จักเวลา ที่ควรลากลับ.
- ๕ ความเป็นสุภาพบุรุษของเขา มีน้อยเหลือเกิน เมื่ออยู่กับผู้น้อย แต่มีมาก เมื่ออยู่กับผู้ใหญ่.
- ๖ มีความเป็นสุภาพบุรุษ เมื่ออยู่กลางสังคมอันมีเกียรติ, เมื่ออยู่ที่บ้านตัว อาจจะไม่ค่อยได้.
- ๗ ทั้งที่ท่านมิได้ปลูกไว้ และไม่ต้องการจะมี วัชพืชก็ยังมีอยู่ในสวนของท่าน เขาจึงเรียกกันว่าวัชพืช (พืชมิโทษ).
- ๘ ยิ่งอโรยอยู่กับปาก ก็ยิ่งเพิ่มความลำบากอยู่กับท้อง อย่างสมลัดส่วนกันทีเดียว.
- ๙ การสวมมงกุฎนั้น ยิ่งมีน้ำหนักมากเท่าไร มันก็ยิ่งหนัก, บนศีรษะของผู้สวม มากเท่าไรนั้นมิใช่หรือ.
- ๑๐ ทหารรบแบบทหาร พ่อค้ารบแบบพ่อค้า ชาวไร่ชาวนารบแบบชาวนา กรรมกรก็รบแบบของเขาเอง.
- ๑๑ แต่งงาน กับสุภาพบุรุษแห่งสังคม ก็ทำได้ แต่เขามักปฏิบัติต่อท่าน อย่างมิใช่สุภาพบุรุษ.

- ๑๑. แต่งงาน กับสุภาพสตรีแห่งสังคม นั้นทำได้ แต่หล่อนก็มีสิทธิที่จะเป็นนางยักขมุขีกะท่านก็ได้.
- ๑๒. แต่งงาน กับหญิงรวยเพื่อเห็นแก่ทรัพย์ นับว่าเป็นการขอทานแบบปีศาจ ที่เฉลียวฉลาด.
- ๑๓. อย่าคิดว่า เขาจะเอาชนะเรากลับคืน อย่างที่เราเคยเอาชนะเขาไม่ได้. ดังนั้น ทุกคนชนะตนเองดีกว่า.
- ๑๔. หนีความเกิด เสียให้ได้ก่อนเกิด จึงค่อยคิดหนีความตาย : ถ้าไม่มีการเกิด ก็ไม่มีการตาย.
- ๑๕. กระทำให้หญิง หัวเราะหรือร้องไห้ได้ นั้นแหละเป็นนิมิตแสดงว่า ชายเจ้าชู้นั้นเป็นผู้ชนะแล้ว.
- ๑๖. ผีหลอก ดีกว่าคนหลอก หรือโจรปล้น เพราะผีหลอกมิได้เอาอะไรไป เหมือนคนและโจร.
- ๑๗. ไม่ปรากฏว่า ผีปีศาจ ฆ่า-ปล้น-ทำชู้ บุตรภรรยาสามีใครแต่พวกคนนี่ทำได้ทุกอย่างแล้วจะว่าอย่างไรกัน.
- ๑๘. เพชรพลอย ถือกันว่าเป็นของมีค่า ก็เพราะหายากยิ่งแต่นิพพานยังหายากกว่า คนก็ยังไม่สนใจว่ามีค่า.
- ๑๙. มิตรดีแท้ นั้นต่างฝ่ายต่างรักษาความเป็นมิตร, ถ้าแตกกัน ก็ต้องมีเลวฝ่ายหนึ่ง หรือเลวทั้งสองฝ่าย.
- ๒๐. สตรี มีอำนาจชนะบุรุษ แต่ความชนะนั้น กลับเป็นทางนำมาซึ่งความเสียเปรียบ แก่บุรุษไปเสียอีก.
- ๒๑. สตรี มีความสวยงาม สำหรับจะตกไปเป็นคุณสมบัติของบุรุษอย่างน้อยก็สมัยหนึ่ง.
- ๒๒. แม้นเนื้อตัว หรือชีวิตทรัพย์สิน อาจจะถูกแลกกับน้ำหยดเดียว

ภาคที่ ๔
คำพังเพยโบราณ
วิจารณ์ใหม่สำหรับยุคปรมาณู

หมวด ก.

- ๑ กงเกวียน กำเกวียน :- เวียนไปได้ เฉพาะเมื่อมันยังสัมพันธ์กันอยู่
- ๒ ไก่เห็นตีนงู งูเห็นนมไก่ :- ประองตองกันไม่ได้ความลับมันก็โผล่ออกมา
- ๓ ไก่งามเพราะชน คนงามเพราะแต่ง :- อย่าคิดให้แก่งง จนนคนอยากมีชน
- ๔ ไก่ไข่แล้วยอมกระตัก :- หิ่งที่มันไม่ยอมกระตัก แต่เพราะมันเจ็บกัน
- ๕ ไก่ไม่ยอมกินข้าวเปลือก :- ถ้ามันอาจเลือกกินข้าวสาร
- ๖ กินน้ำใต้ศอก :- ไม่น่าอายดอก เมื่อยังจำเป็น
- ๗ กว่าถั่วจะสุก งาก็ไหม้ :- นี้ป้องกันได้ โดยใช้เตาอบพิเศษ มีคอมพิวเตอร์
- ๘ เกลียดตัวกินไข่ เกลียดปลาไหลกินน้ำแกง :- ไม่ใช่เรื่องร้ายแรง ถ้าเมื่อจำเป็น
- ๙ เกลียดขี่ ชีตตาม เกลียดความ ความถึง :- มองให้ซึ่งมันมีเฉพาะแต่กะคนสะเพรา
- ๑๐ เกลียดสิ่งใด พบสิ่งนั้น :- เพราะมันพบก่อนแล้วตั้งแต่เมื่อเกลียด
- ๑๑ เกี้ยวแพก มุงป่า :- ยังดีกว่า เกี้ยวหญ้าคามุงภูเขา
- ๑๒ เกี้ยวข้าว ระวังเคียว :- ให้มันเกี้ยวแต่รวงข้าว
- ๑๓ เกี้ยวคน ระวังคำ :- ถ้าพูดผลิผลาม ไม่เกี้ยวอะไรแต่เกี้ยวคอคนพูดเอง

- ๑ กิณปฺน ร้อนห้อง :- ก้อย่าร้องออกมาให้อีกามันรู้
- ๒ กิณอยู่กับปาก อยากอยู่กับห้อง :- ต้องรู้ปรองดองกันให้ดีดี
- ๓ กิณบนเรือน ชีรดหลังคา :- เป็นทำนองของอีกาซึ่งนำหน้ากันทั้งบ้านทั้งเมือง
- ๔ กัน ดีกว่าแก้ :- ถ้าอยู่อย่างถูกต้องแท้ ก็ไม่ต้องแก้ไม่ต้องกัน
- ๕ กรรม สนองกรรม :- ทำแต่กรรมดี ยิ่งสนองยิ่งสุขสำราญ
- ๖ ไกลลิ่ไกลือ กินต่าง :- เพราะชอบคนละอย่าง ก็ไม่เห็นเป็นอะไร
- ๗ เกลือเป็นหนอน :- เพราะเจ้าของเกลือกก็เป็นก่อนเสียเองแล้ว
- ๘ เกลือจิ้มเกลือ :- ไม่เข้าเนื้อข้างไหน จิ้มมันเรื่อยไปก็สมตนเอง
- ๙ กำแพงมีหู ประตูมีตา :- ความลับไม่มีแก่ข้าฯ ไม่เห็นเป็นอะไร
- ๑๐ กระต่ายตื่นตูม :- เราไม่ตื่นตาม ทุกคืนทุกยามไม่เห็นเป็นอะไร
- ๑๑ เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน :- ถ้าทำเป็นการเป็นงาน ก็รวยได้ถมไป
- ๑๒ กอบ ดีกว่ากำ :- ระวังอย่าเสียกำ แล้วช้ำกอบ
- ๑๓ กิ่งกำ ได้ทอง :- มันยักแต่ศีระชะของตน แต่คนได้ทองมันยักไปทั้งตัว

หมวด ข.

- ๑ ชิงกีรา ข่ากีแรง :- ถ้ายังชินขัดแย้ง ก็วินาศทั้งสองฝ่าย
- ๒ แข็งแรง ดีกว่าแข็งกระด้าง :- ถ้าแข็งทั้งสองอย่างก็ไม่มีแข็งอะไร
- ๓ เข็นครก ขึ้นฉะ :- จะกลายเป็นของเขา ถ้าเรารู้จักใช้สติปัญญา
- ๔ เข้าฝูงหงส์เป็นหงส์ เข้าฝูงกาเป็นกา :- เพียงแก้ปัญหาลเฉพาะหน้า ก็ไม่เห็นจะเป็นอะไร
- ๕ ขนทรายเข้าวัด :- ต้องหมายถึงขจัดความเห็นแก่ตัวเพื่อเห็นแก่ส่วนรวม

- ๑๐ ขี้ข้างจับตักแค้น :- ยังดีกว่าขี้ไอพ่น จับตักแค้นเป็นไหนๆ
- ๑๑ ข้างนอกสุกใส ข้างในเป็นโพรง :- ถ้าเป็นเรือนเป็นโรง มันก็อยู่สบาย
- ๑๒ ข้างนอกขรุขระ ข้างในตะตึงโหน่ง :- เป็นเรือนเป็นโรง ก็ยิ่งอยู่สบาย
- ๑๓ แข่งเรือแข่งแพแข่งได้ แข่งวาสนาแข่งไม่ได้ :- ไม่แข่งอะไรเลยดีกว่า
- ๑๔ เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม :- แต่ต้องไม่ใช่เพื่อหลอกหลวงใคร
- ๑๕ ขนม พอสวมกับน้ำยา :- ดีกว่าไม่มีน้ำยา
- ๑๖ ข้างงู ไม่หันคอ :- เพราะงูยกกันไป ไม่รู้จักทอนให้สิ้นเสียงก่อน
- ๑๗ ชายผ้าเอาหน้ารอด :- ก็ดูจะยังดีกว่าเอาหน้าไม่รอด
- ๑๘ เข้าด้ายเข้าเข็ม :- ก็ต้องใช้สติสัมปชัญญะอย่างเต็มที่
- ๑๙ ขัดหม้อขัดให้ไฉไล ขัดคอคนไม่ดี :- ขัดใจตนให้ถูกวิธี ดีกว่าขัดอะไรทั้งหมด
- ๒๐ ขมเป็นยา (หวานเป็นลม) :- ถ้าไม่มีทุกขเวทนาต้องไม่หวานไม่ขม
- ๒๑ ขี้ใหม่ หมาหอม :- แมลงวันตอมทั้งขี้ใหม่ขี้เก่า
- ๒๒ ขี้แพ้ชวนตี :- เอาดีไม่ได้ ไว้ใช้กับผี อย่ามีกับคน
- ๒๓ เขกหัวลูกท้อ ต้องเอาให้เจ็บ :- แล้วคอยนั่งเก็บกำไรตัวเองเจ็บอีกหลายเท่าตัว

หมวด ค.

- ๑๐ คบคนให้ดูหน้า ซื่อผ้าให้ดูเนื้อ :- ซื่อเกลือให้ดูสี คบขี้ให้ดูสี

- คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตดีท่านพาไปหาผล :- คบพระทศพล ท่านพาไปหาว่าง
- คบเด็กสร้างบ้าน คบคนเกียจคร้านสร้างเมือง :- มีแต่เรื่องเปลืองใจ
- คับที่อยู่ได้ คับใจอยู่ยาก :- อยู่กับธรรมชาติ ไม่คับทั้งกายทั้งใจ
- คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย :- ไม่มีคน ก็ไม่หายไม่ตาย
- เคราะห์ร้ายตะพายตุ้ม :- ถ้ายังหนุ่ม ก็พอจะเอาตัวรอดได้
- ความวิวยังไม่หาย ความควายเข้ามาแทรก :- ต้องรู้จักแยกชนะมันเป็นอย่างไรไป

หมวด ง.

- โง่มาก่อนฉลาด :- ยิ่งรู้ลึกกว่าโง่ ก็ยิ่งเป็นปราชญ์ ยิ่งฉลาดเพื่อหายโง่
- โง่แล้วยากนอนคนเดียว :- เพื่อเป็นข้อเตือน ว่าเขมิดได้โง่
- โง่เป็นเหยื่อคนฉลาด :- แต่นักปราชญ์ไม่เอาคนโง่เป็นเหยื่อ

หมวด จ.

- จุดได้ตำตอ :- เพราะไม่รู้จักกันมาก่อน ก็ภัยตนเองได้
- จับแพะชนแกะ :- เพราะไม่รู้จักทั้งแพะทั้งแกะ และตกอยู่ภายใต้ความฟุ้งซ่าน
- จับปลาสองมือ :- ถ้าจับตัวเดียวกัน ยิ่งมันคง
- จอดเรือให้ดูฝั่ง จะนั่งให้ดูพื้น :- อย่าดูอะไรตื่น ๆ จะไม่ต้องมีโชคร้าย
- เจ้าวัดไม่ตี เถรชี่ก็สกปรก :- วัดวาก็รกด้วย เรื่องอิทธิฤทธิ์
- เจอไม้งาม เมื่อยามขวานบั่น :- ความหวังอย่าสิ้นหาขวานใหม่มา

- **จับให้มัน คั้นให้ตาย** :- ถ้าเป็นมิตรกันเสียได้ ก็ไม่ต้องจับต้องคั้น
- **จับได้คาหนังคาเขา** :- มีได้ทั้งที่ตั้งใจจับ และบังเอิญเป็น
- **ใจดีสู้เสือ** :- แม้จะสู้เนื้อก็ต้องใจดีอยู่นั่นเอง
- **ใจดีผีเข้า** :- เพราะเราใจดีเกินไป จนไม่เป็นคนเสียมากกว่า
- **ใจหญิง เหมือนน้ำกลิ้งบนใบบอน** :- แต่ไม่ใช่แน่นอน ว่าเหมือนกันทุกคน
- **เจ๊กลากไป ไทยลากมา** :- เพราะวางท่าไม่แน่ว่าเป็นเจ๊กหรือไทย
- **เจ้าว่างาม ตามใจเจ้า** :- เพราะยังกินข้าวของเจ้าอยู่
- **เจ็บแล้วต้องจำ** :- เอาไว้ทรงมานให้เจ็บนาน ๆ หรืออย่างไร

หมวด ช.

- **ชิงสุกก่อนห่าม** :- เป็นเรื่องบูมบ่าม ผลได้ไม่ค่อยจะดี
- **ชายข้าวเปลือก หญิงข้าวสาร โบราณว่า** :- ชั้นลูกหลานออกมาเป็นข้าวสุก
- **ชั่วเจ็ดที ดีเจ็ดหน** :- คือเกิดมาเป็นคน ต้องเอาตัวรอดให้ได้
- **เชื่อไม่ทิ้งแถว** :- อย่าทำอย่างแมว เพราะเราเป็นคน
- **ชาดมันดี ไม่ต้องทาสีมันก็แดง** :- ถ้าคนมันดีไม่ต้องมีใครแต่ง
- **ชาดมันไม่ดี ถึงแม่ทาสีมันก็ไม่แดง** :- คนมันไม่ดี เทวดาหรือผี ก็ไม่อาจช่วยแต่ง
- **ชี้โพรงให้กระรอก** :- ทั้งชี้ทั้งบอก กระรอกมันก็ยังไม้อเอา
- **ช่างตายทั้งตัวเอาใบบัวปิด** :- ถ้าจะปิดให้มิดต้องปิดที่ลูกตากคน
- **ช่างเผือกเกิดในป่า** :- ถ้าเอาแม่มันมา ให้เกิดในบ้านมันก็เกิดได้
- **ไข่แมวฝ้าปลาย่าง** :- อยู่ในตู้หรือนอกตู้ อยู่ที่คนใช้จะจัดจะท่า

- ๑๑ ชักน้ำเข้าลึก ชักศึกเข้าบ้าน :- ซ่อนต้องค้ำเพราะผลมันตรงข้ามจากกัน
- ๑๒ ชักหน้าไม่ถึงหลัง :- ถ้าฉลาดมัธยัสถ์ระมัดระวัง คงพ้นหลังได้สักวันหนึ่ง
- ๑๓ ชักใบให้เรือเสีย :- ถ้าไม่ใช่คนเหี้ย คงไม่มีใครชักดอก
- ๑๔ ชักแม่น้ำทั้งห้า :- ใช้ได้กับคนบ้า ที่ชอบให้เขาป้อย
- ๑๕ ช้า ๆ ได้พร้าสองเล่มงาม :- ถ้าถึงขนาดเช้าสามเย็นสาม แล้วไม่ต้องรอดีกว่า
- ๑๖ ช้าเป็นการ นานเป็นคุณ :- แต่ต้องหาทางหมุนให้เร็วเข้าไว้อยู่ตลอดเวลา
- ๑๗ ชุบมือเปิบ :- ทำได้แต่คนเติบ ที่คนอื่นเขาเกรงใจ
- ๑๘ ชาดีเสียต้องไว้ลาย ชาดีชายต้องไว้ชื่อ :- ถ้าเพียงให้คนเขาล่ำลือ มันก็ไม่ดีก็มากน้อย
- ๑๙ ชีปล่อยปลาแห้ง :- ปล่อยลงหม้อแกง ปลาสดของชีไม่มี

หมวด ช.

- ๑๑ ชื่อจนช่อ :- เพราะไม่รู้จักเก้อ ก็ต้องช่อเพราะชื่อนั่นเอง
- ๑๒ ชื่อเหมือนแมวนอนหวด :- ก็เพราะหวดมันไม่ชื่อ
- ๑๓ ชื่อควายหน้านา ชื่อผ้าหน้าหนาว :- ขายให้ถูกคราวก็กำไรอยู่ดี

หมวด ด.

- ๑๑ ดีดลูกคิดรางแก้ว :- ถาลดเมื่อไว้พอแล้ว ก็คงไม่เป็นอะไร
- ๑๒ ดูว์ให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่ :- แต่กระนั้นก็มีใช้จะแน่ทั้ง ๑๐๐ เปอร์เซนต์

- ๑๑. ดูช้างให้ดูหน้าหนาว :- เพราะเป็นคราวที่ช้างซุบที่สุด
- ๑๒. ดูสาวให้ดูหน้าร้อน :- เพราะหล่อนมันหล่อนกว่าฤดูอื่น ๆ
- ๑๓. ดินพอกหางหมู :- มีได้โดยไม่รู้ตัว จนไม่รู้ว่าจะสลัดออกได้อย่างไร
- ๑๔. ได้ถุงลีมัถ์ ได้ไหมลีมัถ์ :- เพราะใจเขาเบาเกินไป
- ๑๕. ได้ดีเพราะปาก ได้ยากเพราะพูด :- เหมือนนกกระปูดพูดไม่ระวังอะไร
- ๑๖. ดำน้ำได้ อายอด :- คำสอนคด ๆ สำหรับพวกเจ้าชู้เซียดชูกันเอง

หมวด ต.

- ๑๑. ดำน้ำพริกละลายแม่น้ำ :- ถ้าบ้าเกินระห่ำ ก็อาจทำได้เหมือนกัน
- ๑๒. ดิ่งข้างทาง :- จับแล้วแกว่งกว้าง ๆ งูก็กัดไม่ได้เหมือนกัน
- ๑๓. ดิ่งหลังหัก :- ไม่อาจยกจวก แล้วจะกัดได้อีกอย่างไร
- ๑๔. ดีปลาหน้าไซ :- สำคัญอยู่ที่ดีให้เข้าไป หรือให้ถอยกลับออกมา
- ๑๕. ดีวัวกระทิง :- เจ้าของฉลาดรู้ประหยัดความเจ็บให้แก่วัว
- ๑๖. ดิ่งให้กิน :- ประโยชน์เท่าปีกรีน จะทำไปทำไมให้ป่วยการ
- ๑๗. ตาบอดได้แว่น, นิ้วด้วนได้แหวน, หัวล้านได้หวี :- มีเพียงไว้ดีใจอดคน
- ๑๘. ตาบอดสอดตาเห็น :- สอดจนตาทะเล้น ก็ไม่เห็นประโยชน์อะไร
- ๑๙. ตะกละห้องป่อง จองห้องห้องแห้ง :- ข้อนี้ขอแย้งเพราะคนส่วนมากไม่ใช้นักกิน

- ๑๑. **ติเรือทั้งไกลน** :- เพื่อจะให้ไกลนได้อย่างดี
- ๑๒. **เตี้ยอุ้มค่อม** :- ตุ่มๆ ต่อมๆ ก็ยังดีกว่าไม่รู้จักอุ้มเอาเสียเลย
- ๑๓. **ต่อหน้ามะพลับ ลับหลังตะโก** :- ถ้าเราไม่โง่ก็คงเก็บเอาได้แต่มะพลับ
- ๑๔. **ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้** :- ที่ดียิ่งขึ้นไปก็คือไม่ตกอะไรอีกเลย
- ๑๕. **ตักบาตรอย่างถามพระ** :- จะกลายเป็นเอากำไรบุญอีกเท่าหนึ่ง
- ๑๖. **ตกบันไดพลอยโจน** :- กระโจนให้ดี ๆ จะถึงที่มุ่งหมายได้ง่ายเข้า
- ๑๗. **ตักน้ำรดหัวสาก** :- ไม่ได้ผลมาก เหมือนรดหัวคน, ใคร่ครวญให้ดี
- ๑๘. **เต่าใหญ่ไข่กลบ** :- เดินหาหลายตลบ ก็ยังไม่พบไม่เห็น
- ๑๙. **ตบมือข้างเดียวไม่ดัง** :- นั้นเพราะไม่รู้จักฟัง จึงไม่ได้ยิน

หมวด ถ.

- ๑๒๐. **ถ่มน้ำลายรดฟ้า ถูกหน้าตัวเอง** :- แม้จะไม่ถูกหน้าตัวเอง ก็ยังไม่ถูกฟ้าอยู่ดี
- ๑๒๑. **ถีลอดตาข้าง ห่างลอดตาเส้น** :- แต่มันเถียงว่าทำเป็น จึงไม่ฟังใครเตือน

หมวด ท.

- ๑๒๒. **ทำนาบนหลังคน** :- ยังดีกว่าทำนาบนหัวคนเป็นไหน ๆ ใคร่ครวญเถิด
- ๑๒๓. **ทำนาเข้าส่วน ทำสวนเข้าหุน** :- ทำอย่างอื่นไม่เอาด้วยดีกว่า
- ๑๒๔. **ทำดี ที่เหลว** :- น้ำใจมันเหลว มันคดม้กโกง

๑ ท้องยุงพุงกระสอบ :- มักโกยมักกอบ จนเป็นนิสัยหลีกเลี่ยง
เข้าไว้

หมวด น.

- ๑ น้ำนิ่งไหลลึก :- เพราะใช้ปัญญาคิดนึก ไม่ค่อยพูดไม่ค่อยจา
- ๑ น้ำขึ้นปลาकिनมด น้ำลดมดกินปลา :- แต่นกเจ้าปัญญา กินทั้ง
ปลาทั้งมด
- ๑ นอนสูงให้คว่ำ นอนต่ำให้หงาย :- จะสะดวกลดตายในการระมัด
ระวังตัว
- ๑ น้ำขุ่นไว้ใน น้ำใสไว้นอก :- ไม่ใช่คิดหลอก เพียงแต่ป้องกัน
ไม่ให้เกิดเรื่องลูกกลม
- ๑ หน้าสีหน้าขาว :- ระวังให้เต็มประมาณ อย่าให้พลาดให้
พลั้ง
- ๑ ทิ้งหน้าไฟ :- ออกรับหน้าแทนใครๆ ไปเสียทั้งบ้านทั้งเมือง
- ๑ นิ้วไหนร้าย ตัดนิ้วนั้น :- กลัวแต่จะไม่เห็นมัน จนตัดนิ้วไหนก็
ไม่ถูก
- ๑ น้ำร้อนปลาเป็น น้ำเย็นปลาตาย^๑ :- น้ำร้อนคือตะบะฆ่ากิเลส
คนรอด, น้ำเย็น คือกาม ส่งเสริมกิเลสคนตาย
- ๑ น้ำร้อนปลาเป็น น้ำเย็นปลาตาย^๒ :- น้ำร้อนพูดหักหาญ ทำให้
ซัดศึกหึกเหิม น้ำเย็นคือพูดยกยอให้ซัดศึกตายใจ แล้วพ่ายแพ้
- ๑ น้ำน้อยยอมแพ้ไฟ :- น้ำมีถมไป แต่มันโง่ในวิธีที่จะเอา
- ๑ น้ำท่วมปาก :- ถ้ามีเพื่อนมาก ก็ช่วยพูดแทนได้โดยไม่ต้องพูด
เอง
- ๑ นานาจิตตัง :- ต่างคนต่างช่วยระวัง อย่าให้เกิดการขัดแย้ง

- ๑ น้ำบ่อทราย :- ตักได้ทันใจ ดีกว่าบ่อชนิดอื่น ๆ
- ๑ น้ำขุ่นให้รีบตัก :- เพราะตักได้มากกว่า สะอาดกว่าน้ำลง
- ๑ นกมีหู หนูมีปีก :- นี้ใช้เพื่อหลบหลีก มิใช่ใช้เพื่อหลอกลวง
- ๑ ทนทายอกเอาทนมบ่ง :- นี้ทำได้เฉพาะทนมบางชนิดเท่านั้น
- ๑ เนื้อเตายำเต่า :- ก็อร่อยสองเท่าไปเลย
- ๑ เนื้อไม่ได้กิน หนังไม่ได้รองนั่ง เอากระดูกแขวนคอ :- นี้ทำพอไม่ให้เสียเปล่า
- ๑ หอนบ่อนไส้ :- ได้ผลยิ่งใหญ่ กว่ามัวซ่อนไซข้างนอกเป็นไหน ๆ
- ๑ น้ำท่วมทุ่ง ผักบุ้งโหรงเหรง :- ก็เพราะมันเก่งในการฉวยโอกาส
- ๑ น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า :- พึ่งกลับไปกลับมาดีกว่าพึ่งข้างเดียว
- ๑ หมีเสือปะจระเข้ :- ก็เลยจัดให้เสือสู้กับจระเข้โดยไม่อยู่ดู
- ๑ หน้าเนื้อ ใจเสือ :- มันจะเอาเขี้ยวแต่ไหนกัด, ไม่น่ากลัวอะไรดอก
- ๑ หน้ามือเป็นหลังมือ :- ไม่ให้มันพลิก แล้วมันจะเป็นได้อย่างไร
- ๑ หน้าไหว้ หลังหลอก :- ก็หันหน้าสู้มันเรื่อยไป
- ๑ นินทาكالเร่เข้ารับ จะแค้นคืบยิ่งกว่ามีดไปกรีดหิน :- อย่าเร่เข้าไปรับ มันก็ไม่มีเรื่องอะไร

หมวด ป.

- ๑ ปลาติดแห :- ดูจะแน่นกว่าติดเบ็ด
- ๑ ปลุกเรือนคร่อมตอ :- จะมีความยุ่งยากเกี่ยวกับตอไม่มีที่สิ้นสุด
- ๑ ปากคนยาวกว่าปากก :- เพราะกระพือข่าวได้ยาวกว่าปากก

- ปากร้าย ใจดี :- โอกาสมักไม่ค่อยมี สำหรับจะแสดงน้ำใจ
- ปากปราศรัย น้ำใจเชือดคอ :- ถ้ารู้เท่าทันพอมันก็ทำอะไรไม่ได้
- ปากหวาน ก้นเปรี้ยว :- ยิ่งเก่งกว่าปากเปรี้ยวก้นหวาน
- ปากเป็นเอก เลขเป็นโท :- คือติดต่อดังตรงดีกว่าเขียนเป็นจดหมาย
- ปิดทองหลังพระ :- ละกิเลสได้มากกว่า
- ปลาใหญ่กินปลาเล็ก :- แต่ต้องเป็นปลาเล็กที่โง่ด้วยจึงจะกินได้
- ปากว่า ตายยับ :- เพราะไม่กระชับกันมาให้ดีเสียก่อน จึงต้องทำเช่นนั้น
- เป็นมิตรเมื่อให้กู เป็นศัตรูเมื่อถูกทวง :- นั่นมันเป็นแต่ที่หน้าที่ตาเท่านั้นกระมัง

หมวด ผ.

- ผ้าขี้ริ้วห่อทอง :- ก็มีได้ทำทองกลายเป็นของขี้ริ้วไป
- ผักขี้โรยหน้า :- เป็นธรรมดาของผักขี้ ที่ไม่มีงานทำเท่านั้นเอง
- ผีขี้ดำ ด้่าพลอย :- เพราะคนมันถ่อยเกินดี
- ผีเรือนไม่ดี ผีป่าก็มาเข้าเรือน :- ถ้าเจ้าของบ้านดี มันก็หนีไปหมดทั้งสองผี
- ผิดฝา ผิดตัว :- บางทีก็ยิ่งดีกว่าฝาไม่มี หรือไม่คิดจะปิดเอาเสียเลย
- ผิดเป็นครู :- เป็นได้มากเป็นได้ดี ดีกว่าถูกซึ่งมีแต่ชวนให้หลง

หมวด ผ.

- ๑ ผนตกไม้ท้าวฟ้า :- ต้องโทษฟ้า อย่าโทษผน
- ๑ ผากไขไว้กับกา ผากปลาไว้กับแมว :- ถ้าใส่ไว้ในกล่องแก้ว ไม่เห็นจะเป็นอะไร
- ๑ ผนทั้ง ให้เป็นขี้ม :- คนสอนเองไม่เคยผนสักเล่มดีแต่พูด
- ๑ ผนตกอย่าเชื่อดาว มีเมียสาวอย่าเชื่อแม่ยาย :- ถึงพ่อตาก็อย่าไว้ใจ

หมวด พ.

- ๑ พุงหอกเข้ารก :- หอกก็เขี้ยนหัก หรือตกหาย ผู้พุงก็ไม่ได้อะไร
- ๑ พุดไปสองไฟเบียด นิ่งเสียตำลึงทอง :- เฉพาะบางเรื่องเท่านั้นกระมัง
- ๑ พกหินดีกว่าพกนุ่น :- คือหูหนักดีกว่าหูเบา หรือรับภาระหนักดีกว่าภาระเบา
- ๑ พุดเหมือนมะนาวไม่มีน้ำ :- ก็ยังเปรี้ยวได้ทั้งแห้งๆ มิใช่หรือ
- ๑ พระอิฐพระปูน :- ความหมายสมบูรณ์ตรงที่อดกลั้นได้ในทุกกรณี
- ๑ แพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร :- พวกคนอันธพาลเขาไม่ยอมรับถือ
- ๑ เพชรในตม :- ก็ยังมีเหลี่ยมคมของความเป็นเพชรไม่หายไปไหน
- ๑ แพะรับบาป :- มันก็ยังมีส่วนได้บุญ กว่าแพะที่ไม่ได้รับมิใช่หรือ

- ๑ พลังปากเสียศีล พลังตีนตกต้นไม้ :- ไม่มีอะไรที่พลังได้ แม่ ลักอย่างเดียว

หมวด ฟ.

- ๑ ไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า :- เจ้าก็จะเป็นลูกสะเก๊ ที่ดี.
- ๑ ฟันยังไม่สิ้นกลิ่นนํ้านม :- แล้วเจ้าจะไปประการมกะใครได้.
- ๑ ฟิงหูไว้หู :- แต่ฟิงพ่อแม่และคุณครู ต้องฟิงด้วยหูทั้งสองข้าง.
- ๑ ฟ้ำสูง แผ่นดินต่ำ :- แต่ก็ยังเสียเปรียบน้ำ ที่อยู่ทั้งที่ต่ำและ ที่สูง.

หมวด ม.

- ๑ มือไม่พาย เอาเท้ารานํ้า :- ให้มันรวนยังคำเท้ามันก็หลุดเอง.
- ๑ มือถือสาก ปากถือศีล :- ปากจะต้องโดนตีนเข้าสักวันหนึ่งเป็น แน่.
- ๑ มือใครยาวสาวได้สาวเอา มือใครสั้นเอาเถววัลย์ต่อเข้า :- ผู้แก่ ผู้เฒ่า เขาไม่ทำกันอย่างนี้.
- ๑ มะพร้าวตีนดก ยากจกตีนมี :- ชั่วไม่กี่ปี มันก็หยดตีนไปเอง.
- ๑ หมาเห็นข้าวเปลือก :- หิวเท่าไรก็ไม่กิน.
- ๑ แมวไม่อยู่ หนูระเริง :- เด็ก ๆ เปิดเบิง เมื่อครูไม่ดูแล.
- ๑ ไม้อ่อนดัดง่าย :- เพราะมันไม่มีอะไรต้าน ต่อการดัดมิใช่หรือ.
- ๑ ไม้อ่อนบ่ห่อนหัก :- เพราะเท่ากับมันยอมหักอยู่แล้วในตัว.
- ๑ ไม้แก่ดัดยาก :- ไม้ยาก ถ้าทำให้อ่อนเสียก่อน.
- ๑ ไม้งาม กระจอกเจาะ :- เพราะมีน้ำหวานอยู่ข้างในไม่ใช่เพราะ ไม้งาม.

- ๑ หมอมอง ตายเพราะงู :- เพราะเขาเล่นอยู่กับงู มากกว่าอยู่กับ
สิ่งใด.
- ๑ มากหมอกก็มากความ :- ทั้งหมอยา หมอดู หมอผี และหมอ
ความโดยเฉพาะ.
- ๑ หมาเห่าใบตองแห้ง :- เพราะตามันไม่ดี ทั้งตาเนื้อ และตาใจ.
- ๑ มะกอกสามตะกร้าป่าไม่ถูก :- เพราะหลับตาป่า หรือตาไม่อยู่
กะใจ.
- ๑ ไม้ลำยังต่างปล้อง พี่น้องยังต่างใจ :- เพราะมันมิได้เกิดพร้อมกัน
หรือด้วยกัน.
- ๑ ไม้มีมูลฝอย หมาไม่ชี้ :- ถ้าไม่มีที่ หรือปวดเต็มที่ มันก็ชี้เหมือน
กัน.
- ๑ ไม่เห็นน้ำตัดกระบอก :- เพราะว่าไปถึงน้ำแล้ว ไม่มีกระบอกจะ
ตัด.
- ๑ ไม่เห็นกระรอก โกงหน้าไม้ :- ไม่มีใครเขาทำ เว้นแต่จะเห็น
วีแววบ้าง.
- ๑ ไม่ได้ด้วยเล่ห์เอาด้วยกล ไม่ได้ด้วยมนต์เอาด้วยคาถา :- ล้วน
แต่เป็นเรื่องคดโกงมารยา ไม่ควรนำพาเอามาใช้.
- ๑ หมากอดกินขี้ไม่ได้ :- หมากที่อ้อมแล้วก็ไม่กิน.
- ๑ หมากง่า หมากไม่กัด :- เพราะมันกลัว หรือไม่แน่ใจว่าควรกัด.
- ๑ หมากขี้ ไม่มีใครยกหาง :- ก้อนขี้มันแหละ มันยกอยู่ข้างใน.
- ๑ มีเงินเขานับว่าเป็นน้อง มีทองเขานับว่าเป็นพี่ :- นี่มันเรื่องโลก
เกินไปเสียแล้ว ไม่อยากพูด.
- ๑ เมื่อขัดสนจนทรัพย์ ใครจะนับว่าเราดี :- ก็คนที่จน ๆ ด้วยกัน

ทะเล พอลจะมี.

หมวด ย.

- ๑ ย้อมแมวขาย - เหมะแต่สำหรับคนไร้ปัญญาจะหากินเท่านั้น.
- ๑ เหยียบเรือสองแคม - ถ้าล่าเตียวกันก็ยิ่งมันคงใหญ่มีไซหรือ.
- ๑ ยาเรือข้างนอก ยากระบอกข้างใน - แล้วแต่ความดันมันจะอยู่ด้านไหน.
- ๑ ยู่ให้รำ ต่ำให้รำ - ยิ่งดีกว่ายุให้ถล่า ต่ำให้อุดแน่นเป็นไหนๆ.
- ๑ ยิ้มเห็นแก้ม แยมเห็นฟัน - ทั้งหมดนั้น เฉพาะเมื่อมีอารมณ์ดี.
- ๑ ยามรัก น้ำต็มผักก็ว่าหวาน - เพราะความรักชวนให้พูดเท็จ.
- ๑ เหยียบขี้ไก่ไม่ฝ่อ - เขาก็ยังเดินไปบนขี้ไก่ได้.
- ๑ ออยากเป็นหนี้ ให้เป็นนายหน้า - สมัยนี้ไม่เป็นอย่างนั้นแล้ว.
- ๑ ออยากเป็นขี้ขี้ ให้เป็นนายประกัน - สมัยปัจจุบันก็รวยใหญ่.

หมวด ร.

- ๑ เรือล่มในหนอง ทองไม่ไปไหน - ถ้าอยู่ในห้องปลาก็หาไม่พบ.
- ๑ รักนักรัก มักรหน่าย - ถ้ารักเป็น ก็ไม่เป็นไร.
- ๑ รู้ไว้ไว้ว่า ใส่บาแหมกหม - แต่หนักอยู่ตามสมองที่ต้องจำ.
- ๑ รักดีห้ามจั่ว รักชั่วห้ามเส้า - นี้ภาชิตของคนเห็นแก่ตัว อย่าถือเป็นประมาณ.
- ๑ รกคน ดีกว่ารกหญ้า - เอามาเปรียบกันกับบ้า เพราะคนกับหญ้า มีได้อยู่ที่เดียวกัน.
- ๑ รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี - ดูแลให้ดี ยังมีข้อยกเว้นอยู่บางประการ.
- ๑ รักยาวให้บัน รักสั้นให้ต่อ - คำพูดนี้ใช้เฉพาะเกี่ยวกับการผูกเวร.

หมวด ล.

- ๑ ลี้นกับฟันย่อมกระทบกัน :- นันไม่เป็นไร ถ้าไม่ไซงับเอาลิ้น.
- ๑ ลูกผีลูกคน :- มันเป็นชั่วขณะเท่านั้น รอดเดี้ยวมันก็เห็นผลอะไรสักอย่าง.
- ๑ ลางเนื้อชอบลางยา :- จะรู้ได้ว่าอย่างไร ถ้ามีลองดูเสียก่อน.
- ๑ ละเลงขนมเบื้องด้วยปาก :- น้ำลายไหลกราก ถ้าเห็นเขาละเลงดี ๆ.
- ๑ ล้วงคองูเห่า :- ก็ต้องเอาขอเหล็กล้วง.
- ๑ ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น :- เพราะมันเป็นลูกไม้ธรรมดาๆ ไม่น่าสนใจ.
- ๑ เล่นใบบนบก ตลบนกกกลางหวา :- สมัยเก่าไม่มีสมัยนี้ทำได้แน่.
- ๑ เล่นกับหมา หมาเลียปาก เล่นกับสาก สากตีหัว :- นันมันเรื่องของคนโง่เกินไป.
- ๑ หลงตัวลืมหตาย หลงกายลืมแก่ :- ก็ยังดีกว่าหลงเมียลืมแม่เป็นไหนด ๆ.
- ๑ โลกนัก มักลาภหาย :- ยังดีกว่าโลกจนตัวตาย.
- ๑ ลูบหน้า ประจมุค :- ต่ำลงไป ก็ยังจะถูกลูกคาง.
- ๑ เลียงช้างกินขี้ช้าง :- หมายความว่ายังดีกว่าไม่มีอะไรจะกิน.

หมวด ว.

- ๑ วัวเคยขา ม้าเคยขี :- เมื่ออารมณ์ไม่ดี มันก็ยังมีพยศ.
- ๑ วัวเห็นแก่หญ้า ขี้ช้างเห็นแก่กิน :- เพราะเจ้าของเห็นแก่ตัว.

- ๑ วัวสันหลังหะ :- เอายามาปะ ก็ยังสะดุ้งอยู่ดี.
- ๑ วัวแกกินหญ้าอ่อน :- ลูกวัวอ่อนก็ไม่ชอบกินหญ้าแก่เหมือนกัน.
- ๑ วิ่งนักมักหกล้ม กัมนักมักชวน :- นั้นเพราะวิ่งไม่เป็น กัมไม่เป็นต่างหาก.
- ๑ วัวหายล้อมคอก :- แต่ล้อมเพื่ออย่างอื่นก็ยังมี ถ้าล้อมไม่ดีก็หายได้.
- ๑ ว่าแต่เขา อีเหนาเป็นเอง :- นี้ดูจะเป็นกันทุกคน แต่บางคนมีวิธีว่าที่ไม่ถูกต้อง
- ๑ หวานเป็นลม ขมเป็นยา :- แต่ก็เป็นยาพิษได้ด้วยกันทั้งสองอย่าง.

หมวด ส.

- ๑ สาวไส้ให้กากิน :- สาวไส้ตัวเองหรือสาวไส้ผู้อื่นมันต่างกันมากนะ.
- ๑ สอนจระเข้ให้ว่ายน้ำ :- โดยทำที่แปลกออกไปก็ดีเหมือนกัน.
- ๑ สอนหนังสือแก่สังฆราช :- เรื่องบ้านเรื่องเรือนก็มีให้สอนถมไป.
- ๑ สิบเบี้ยโกลธมมือ ดีกว่ายี่สิบเบี้ยโกลธมมือ :- ดีกว่านั้นก็คือ เอาทั้งโกลทั้งโกล.
- ๑ สี่เท้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง :- ถ้าบ่อยครั้งก็ใช้ไม่ได้ด้วยกันทั้งนั้น.
- ๑ เสน่ห์ปลายจวัก ผัวรักจนตาย :- ไม่จริงดอกนาย ถ้าไม่มีดีอย่างอื่น.

- ๑ สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ในใจ :- แต่คนโง่เอาไปไว้ไกลเสียที่บนฟ้าและใต้บาดาล.
- ๑ เสียงเท่าฟ้า หน้าเท่ากลอง :- อย่าจงหองนั้นแหละยิ่งดี.
- ๑ เสียหน่อยเสียยาก เสียมากเสียง่าย :- นั้นมันเกิดมาจากไม่ยอมเสียอะไรเลย.
- ๑ เสียมเขาควยให้ชนกัน :- ระวังมัน จะย้อนมาชีวิตเราเอง.
- ๑ เสือผอมอย่าปลัก :- เท่ากับไปทำให้มันคึกคักขึ้นมากัดเรา.
- ๑ สีซอให้ควยฟัง :- ก็ยังดีกว่าตีปี่ตึง ชับไล่ราหูเมื่ออมจันทร์.
- ๑ สำเนียงบอภาษา กิริยาบอกสกุล :- แต่ก็ต้องฟังและดูกันให้นาน ๆ.
- ๑ สุกเอา เมากิน :- ถ้าถูกตามระบิล ก็ยังดีอยู่นั่นเองมิใช่หรือ.
- ๑ ใส่ตระกร้าล้างน้ำ :- ถ้าทำของให้ซำ ก็เซ็ดเอาดีกว่า.
- ๑ สิบรู้ไม่เท่าชำนาญ :- แต่ก็เพราะรู้มาก่อนอยู่ที่ที่ได้ชำนาญ.
- ๑ สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น สิบตาเห็นไม่เท่ามือคลำ :- ยิ่งได้ขยาดูจะยิ่งดีกว่า.

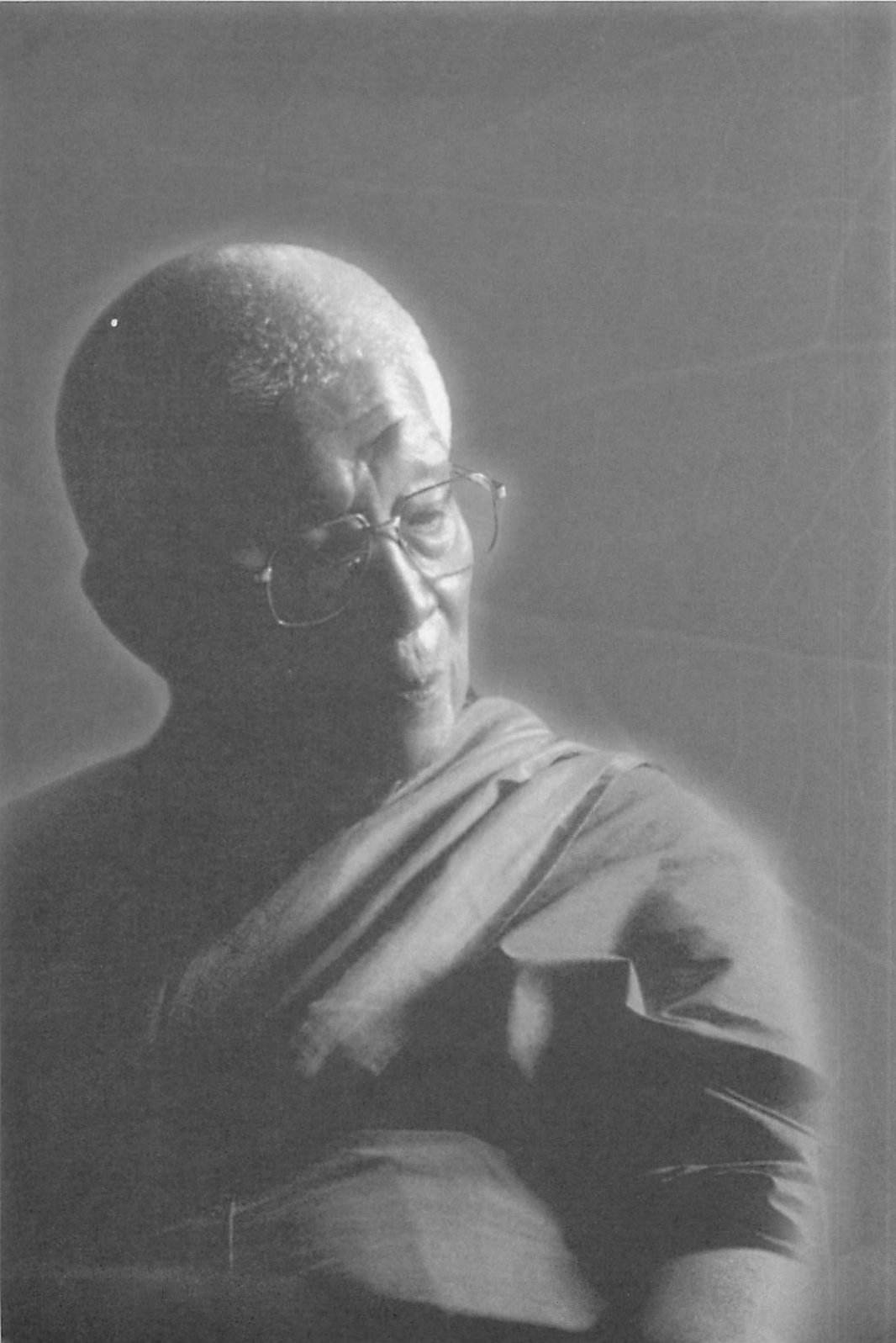
หมวด ห.

- ๑ เห็นกงจักรเป็นดอกบัว :- เพราะไม่รู้ทั้งชั่วและไม่รู้ทั้งดี.
- ๑ เห็นช้างเท่าหมู :- แต่ก็เชื่อว่าจะกล้าเข้าไปแตะดูนะโว้ย!
- ๑ เห็นซี้ดีกว่าไส้ :- ถ้าซี้หาไม่ ไส้ก็ไม่จำเป็นต้องมีมิใช่หรือ.
- ๑ หอกข้างแคร่ :- ก็แล้วแต่เรา จะดูแลระวังมันอย่างไร.
- ๑ หักด้ามพราดด้วยเข่า :- เราหักได้ ถ้าไม่ผุ.
- ๑ หัวล้านได้หวี :- ก็ยังดีที่เอาไว้เกาหัว.
- ๑ หัวมกผูกท้ายมังกร :- ยิ่งดีกว่าท้ายวานรเป็นไหน ๆ มิใช่หรือ.

- ๑๑. **หาเลือดกะบู่** :- ถ้ารู้ว่า เลือดมันขาวใส เอาเท่าไรก็ได้.
- ๑๒. **หุงข้าวประชิดหมา บึงปลาประชิดแมว** :- ยังดีกว่าเพิ่มหลักแจว ประชิดเรือ.

หมวด อ.

- ๑๓. **อัฐยายซื้อขนมยาย** :- ถ้าเรากินจะเดินตาย ให้ยายกินไม่เป็นไร.
- ๑๔. **อาภัพลับทมือนุ่น** :- มันก็ยังได้บุญเหมือนปิดทองหลังพระ.
- ๑๕. **อ้าปากเห็นไรฟัน** :- เห็นให้ลึกกว่านั้น ยิ่งได้ประโยชน์ไกล.
- ๑๖. **อ้อยเข้าปากข้าง ง้างออกไม่ได้** :- ลูกข้างง้างออกได้ยังไม่เห็น หรือ.
- ๑๗. **อร่อยอยู่กับปาก ยากอยู่กับท้อง** :- ต้องกินยาสำรอกหรือยา ถ่าย.
- ๑๘. **อาบน้ำร้อนมาก่อน** :- ก็เชื่อว่าจะเก่งกว่าเสมอไปให้ระวัง.
- ๑๙. **อดเปรี้ยวไว้กินหวาน** :- บางสถานการณ์กินเปรี้ยวไปพลาง ยัง ดีกว่า.
- ๒๐. **อายุครูไม่ได้วิชา อายุภรรยาไม่ได้บุตร** :- แต่ไม่เท่าไร มันก็ หยุคอายุได้เอง.
- ๒๑. **เอาพิมเสนไปแลกเกลือ** :- ถ้าได้เต็มลำเรือด้วยพิมเสนเกลือดเดียว ก็ยิ่งน่าแปลก.
- ๒๒. **เอามะพร้าวไปขายสวน** :- ถ้าเขาซื้อรวมไว้ขายส่งเขาก็คงให้เรา แพงเต็มราคา.
- ๒๓. **อย่าเอามือไปชุกหีบ** :- ถ้ามีอะไรให้หีบ ก็ยังไม่เป็นอะไร.
- ๒๔. **อย่าเอาไม้สั้นรั้นตี** :- ถ้าเป็นคนดี ไม้ยาวก็ไม่รั้นอยู่นั่นเอง.
- ๒๕. **โอง่างกระถางแตก** :- รู้จักเก็บไว้ขายแลกกับคนเลี้ยงกล้วยไม้.

ภาคที่ ๕

สัจจะซึ่งยากที่ใครจะเชื่อ

- ๑ พระพุทธเป็นพ่อ พระธรรมเป็นแม่ พระสงฆ์เป็นพี่.
- ๑ พุทธะเป็นใครก็ได้ ถ้าเป็นผู้รู้-ผู้ตื่น-ผู้เบิกบาน.
- ๑ นิพพานในทุกความหมาย ไม่เกี่ยวกับความตาย.
- ๑ นิพพานเป็นของได้เปล่า เมื่อสลัดตัวกูออกก็ไปเสีย.
- ๑ นิพพานในความหมายของชาวบ้าน (นิพพุโต) ก็มีอยู่.
- ๑ นิพพานในปัจจุบัน (เมื่อจิตว่าง) เรียกสามาณิกนิพพาน เป็นสิ่งที่ควรสนใจ.
- ๑ นิพพานหาพบได้ที่วัฏฏสงสาร.
- ๑ นิพพานคือ "ตัวกู" ตายเสียก่อนแต่ร่างกายตาย.
- ๑ ทำงานและมีชีวิตอยู่ด้วยจิตว่างจากตัวกู.
- ๑ ทุกเรื่องและทุกอย่าง ขึ้นอยู่กับจิตสิ่งเดียว.
- ๑ ปากอย่างไรใจอย่างไร หนทางแห่งยอดสุข.
- ๑ กิเลสกับโพธิ ล้วนแต่เป็นสังขารธรรมด้วยกัน.
- ๑ มีสติเมื่อผัสสะ ก็ไม่มีทางที่จะเกิดทุกข์.
- ๑ เพชรในหัวดวงดก (ความรู้ที่ทุกข์สอนให้) นั้นมีอยู่.
- ๑ ตัวกู-ของกู จอมศัตรูตัวร้ายกาจ.
- ๑ เนื้อความหมายแห่งของคู่ทุกชนิด คืออิสระ.
- ๑ เรื่องดี-ชั่ว สุข-ทุกข์ บุญ-บาป ยังมีใช่ความสงบ.
- ๑ นรกสวรรค์ในพุทธศาสนา มีอยู่ที่อายตนะนั้นแหละ.
- ๑ คนไม่เห็นโลก เหมือนนกไม่เห็นฟ้า.
- ๑ ที่มาแท้จริงของสุขและทุกข์ คือการทำผิดหรือทำถูกต้องกฎอภิปัจจยตา.
- ๑ อย่าไปกินเนื้อกินผัก กินแต่อาหารไม่มีโทษก็พอ.

- ๑๑ ๑ ขรรวาสธรรม มีใช้สำหรับขรรวาสจมปลักอยู่ในความเป็นขรรวาส แต่เพื่อพ้นจากความเป็นขรรวาส.
- ๑๑ ๒ วรณะโดยกำเนิด เล็กได้, โดยการทำงาน นั้นเป็นสิ่งที่ใครไม่สามารถ เล็กได้.
- ๑๑ ๓ พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ มีได้ตรัสรู้ในมหาวิทยาลัย.
- ๑๑ ๔ พระอรหันต์ทุกองค์ก็มีได้บรรลุในมหาวิทยาลัย.
- ๑๑ ๕ ผู้ทำบุญไปสวรรค์ต้องรู้ได้ว่า เทวดาเขาต้องจุดมาสูคติกันที่มนุษย์ โลก.
- ๑๑ ๖ คำว่าศาสนาในความหมายสูงสุด คือวิธีการเพื่อความอยู่รอดทุก ชนิดทุกระดับ.
- ๑๑ ๗ แม้แต่สัตว์และต้นไม้พืชพันธุ์ ก็ต้องมีศาสนาตามแบบของตน ๆ คือระบบเพื่อความรอด.
- ๑๑ ๘ สอนธรรมะยาก เพราะภาษาที่ใช้อยู่ มีไม่พอ.
- ๑๑ ๙ คำว่าสังขาร แปลว่า ของปรุง-การปรุง, มีใช้ร่างกายคร่ำคร่าสำหรับ จะตาย.
- ๑๑ ๑๐ พุทธศาสนาทำให้รู้จักทุกอย่างที่เกี่ยวกับชีวิตในลักษณะที่ไม่เกิด ทุกข์.
- ๑๑ ๑๑ ชีวิตใหม่ คือชีวิตที่ปัญหาและคำถามเกี่ยวกับความทุกข์จางลง และหมดไป.
- ๑๑ ๑๒ ทั้งชั่วทั้งดีล้วนแต่อัปรีย (ไม่มีความสงบ) จะเอาความสงบต้อง พ้นชั่วพ้นดี เหนือบาปเหนือบุญ.
- ๑๑ ๑๓ ยิ่งเจริญคือยิ่งบำด้วยวัตถุ, ยิ่งบำก็ยิ่งเห็นว่าเป็นความเจริญ.
- ๑๑ ๑๔ สิ่งเลวร้ายที่ต้องรู้จักเรื่องแรกที่สุด ก็คือเรื่องนิวรรณ์ทั้งห้าตนเอง.

ถ้าไม่รู้จักก็ไม่อาจรู้เรื่องกิเลส.

- ๑ การเป็นเกลอกับธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ไม่มีความสนใจ.
- ๑ หัวใจพุทธศาสนาที่สัญลักษณ์ทางเขน : “ตัดตัวกู”
- ๑ หัวใจพุทธศาสนาที่หน้าแรกๆ ของไบเบิล คือ ไม่ยึดติดในความดีและความชั่ว ซึ่งจะต้องตาย.
- ๑ ทุกคนสามารถเป็นพุทธทาสได้ไม่มากก็น้อยแต่เขาไม่สนใจกันเสียเลย.
- ๑ ความไม่ตายมี ๒ ชนิด : ไม่ตายทางกาย (สำหรับสัตว์), ไม่ตายทางวิญญาณ (สำหรับมนุษย์).
- ๑ คนเกลียดวัดเกลียดธรรมะ โดยมากไม่รู้สึกรู้สีกว่าเกลียดจึงไม่มีความคิดที่จะหม่นเข้ามาหาธรรมะ.
- ๑ วินัยเป็นสิ่งที่ทรงบัญญัติขึ้น, ธรรมะเป็นสิ่งที่ทรงพบแล้วแสดงออก : มันต่างกันอย่างนี้.
- ๑ ชีวิตรอดอยู่ได้ด้วย “นิพพานชั่วคราว” ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มิฉะนั้นก็เป็นโรคประสาทและตายกันหมดแล้ว.
- ๑ คนทั้งโลกอกตัญญูต่อ “นิพพานชั่วคราว” อย่างหลับหูหลับตาแล้วยังแถมเนรคุณ คือ เกลียดนิพพาน.
- ๑ ศีลธรรมทุกข้อทุกระบบมีปรมาตถธรรมเป็นรากฐาน.
- ๑ ศีลธรรมไม่กลับมาโลกาวินาศ, กลับมาโลกาสงบเย็นแต่ก็ไม่มีใครสนใจกันเลย.
- ๑ ปรมาตถธรรมกลับมาโลกาสว่างไสว, ถ้าไม่กลับมาโลกามีตมหนักแต่ก็มีตมหนักจนเป็นธรรมดาไปแล้ว.
- ๑ มนุษย์กำลังสร้างโลกอยู่อย่างที่พระเจ้าทำอะไรไม่ได้ได้แต่นั่ง

มองดูตาปริบ ๆ.

- ๑ เด็ก ๆ นั้นแหละ คือ ผู้สร้างโลกในอนาคตที่แท้จริง.
- ๑ ที่บูชาหน้าพระพุทธรูปนั้นแหละ ยิ่งจัดเท่าไรก็ยิ่งเป็นไสยศาสตร์ ยิ่งขึ้นเท่านั้น.
- ๑ ถ้าดูโลกที่พระเจ้ากำลังสร้างอยู่ บัดนี้จะยิ่งเห็นว่าพึ่งไม่ได้และ แถมยังไม่น่าไว้อีกด้วย.
- ๑ คนโง่พูดว่า มีแต่เวลากินเรา เราไม่อาจกินเวลา.
- ๑ เมื่อเราตะกละ อาหารกินเรา, เมื่อเรามีสติ เรากินอาหาร โดยมากเป็นอย่างไร คิดดูเองเถิด.
- ๑ แปลคำว่าปรโลกกันผิด ๆ จนกลายเป็นโลกหน้า, ที่แท้ก็คือโลกชนิดอื่น จากที่มีอยู่เป็นประจำที่นี่.
- ๑ ยิ่งจุดธูปเทียน ก็ยิ่งเป็นไสยศาสตร์, อย่างดีก็เป็นพุทธศาสตร์ สำหรับเด็กกอมมือ.
- ๑ กามารมณ์เป็นค่าจ้างเพื่อการสืบพันธุ์ อย่าไปสนใจใฝ่ดีหรือถึงกับบูชากันนักเลย.
- ๑ ฉันไม่อาจให้ความรำรวย แต่ให้จิตที่แพงกว่านั้น.
- ๑ พุทธบริษัทต้องพูดเป็น ทั้งภาษาคนและภาษาธรรม.
- ๑ คนหนึ่งพูดภาษาเงิน อีกคนพูดภาษาธรรมแล้วมันจะพูดรู้เรื่องได้อย่างไรกัน.
- ๑ ภาษาพูดอย่างมีตัวตน คือ ภาษาคน พูดอย่างไม่มีตัวตนคือ ภาษาธรรม.
- ๑ ระวังความเมตตาสงสารจะกลายเป็นความรัก (ทางเพศ) ขึ้นมาอย่างไม่ทันรู้ตัว.

- ๑๑ จงจัดชีวิตประจำวัน ให้เต็มไปด้วยความหมายของนิพพาน คือ ความสงบเย็น.
- ๑๒ เขารอรับรสของนิพพานกันต่อตายแล้ว ทั้งที่อาจจับได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้.
- ๑๓ การงานทุกชนิดสอนให้เราฉลาดขึ้นชนิดหนึ่งเสมอไปแม้ที่สุดแต่การกวาดขยะ.
- ๑๔ สติที่สมอบอกของสตรีทำให้โลกหมดพ่อแม่ มีเหลืออยู่แต่กะเทย.
- ๑๕ โบสถ์ที่พระเจ้าอย่างบุคคลสร้างขึ้น มีแต่จะปิดลง ๆ แต่โบสถ์ที่อิทัปปัจจยตาสสร้างขึ้นมีแต่จะเปิดเพิ่มขึ้น ๆ.
- ๑๖ โลกต้องมีศาสนาครบทุกชนิด มีศาสนาเดียวไม่ได้, แต่ต้องทำความเข้าใจกันได้.
- ๑๗ เตรียมตัวอยู่ร่วมโลกกับคนบ้าด้วยกัน จงทุกคนเกิด.
- ๑๘ พุดอย่างถูกต้องที่สุดก็ว่า "ไม่มีนิวรรณ์นั่นแหละคือความเป็นสมาธิ."
- ๑๙ เรียนธรรมะในป่ามีนิพพานเป็นอารมณ์, เรียนธรรมะในเมืองมีกิน-กาม-เกียรติเป็นอารมณ์.
- ๒๐ เอาธรรมะสำหรับเรียนในป่า ไปเรียนในมหาวิทยาลัยก็ได้ผลเป็นแผ่นกระดาษอันมีเกียรติ.
- ๒๑ ให้โอกาสและวิธีช่วยตัวเอง นั่นแหละเป็นการให้ธรรมทานที่แท้จริง.
- ๒๒ จะให้ใครชยัน ต้องให้วิธีป้องกันโรคจิตไปด้วย.
- ๒๓ ถ้าคนรู้ว่า ทำไมสัตว์ไม่เป็นโรคประสาท คนก็จะเป็นโรคประสาทมากขึ้น.

- ๑ ไม้ได้ตรัสสอนเรื่องตาย-เกิด ฯลฯ ทรงสอนแต่เรื่องทุกข์กับความดับทุกข์เท่านั้น.
- ๑ สิ่งที่หลอกหลวงเราที่สุด ก็คือสิ่งที่เราเรียกชื่อมันว่า “ความสุข”
- ๑ เป็นสุขหรือทุกข์ได้โดยไม่ต้องมีบุคคล มีแต่จิตที่ถูกปรุงหรือไม่ถูกปรุง ให้รู้สึกเช่นนั้น.
- ๑ มีธรรมชาติแล้วก็เหมือนอยู่ในมุ้ง แล้วกั๊กมือขึง (ความทุกข์) ให้มากัด.
- ๑ ความว่าง-สัจจะ-นิพพาน เหล่านี้เป็นอสังขตะ.
- ๑ แม้ปลาที่มีได้ทั้งอากาศริก-อนาคาริก แล้วทำไมคนจะมีด้วยไม่ได้.
- ๑ ภาษาคน คือ จริตสมมติ ภาษาธรรม คือ จริตปรมาตย์.
- ๑ พระพุทธเจ้าตรัส ทั้งภาษาคนและภาษาธรรม.
- ๑ ทำอะไรจะต้องห้ามสอนอนัตตา-สัจจะ-กาลามสูตร.
- ๑ ถ้าดูให้ดี มีแต่ได้ ไม่มีเสีย แม้แต่ความทุกข์และความตาย เกลียดดกถ้วนกันนัก.
- ๑ ของถูก-ของดี-ของจริง-ของงาม คือดับทุกข์ได้.
- ๑ ที่ว่า ของประชาชน-เพื่อประชาชน-โดยประชาชนนั้นระวังให้ดี ๆ เพราะเป็นของประชาชนคนบ้าก็ได้.
- ๑ เมื่อนายทุนรักกันได้กับกรรมกร ก็มีสันติภาพถาวร.
- ๑ สหประชาชาติ ยังเป็นแต่มาลิวราช นั่งจับบรูใส่กระดิ่ง.
- ๑ ความสุขที่แท้จริงไม่ต้องใช้เงิน แต่ทำให้เงินเหลือ.
- ๑ เลี้ยงหมาเป็นอาจารย์ เพื่อจะได้เป็นคนไม่เป็นหมา.
- ๑ ต้องสอนเรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่น แม้แก่ทารกอมมือ.
- ๑ พอใจจนไหว้ตัวเองได้ คือ สวรรค์แท้จริงที่นี้เดี๋ยวนี้.

- ๑. อย่าอยู่หรือทำอะไรด้วยความหวัง แต่ทำด้วยสติปัญญา.
- ๑. ความกล้าหาญทางจริยธรรม คือ ยอดแห่งความกล้า.
- ๑. ไม่ทำหน้าที่ ธรรมะก็หนีจากวัด ไปมีอยู่กลางทุ่งนา.
- ๑. “นายคล่า” เป็นอาจารย์ของทุกคน แม้นักปราชญ์.
- ๑. ธรรมิกสังคมนิยม คือ นายทุนรักกันได้กับกรรมกร.
- ๑. นอกจากเรื่องทุกข์และดับทุกข์ มิใช่เรื่องต้องสนใจ.
- ๑. ความชั่วแม้ยังไม่ปรากฏผลทางกายภาพ มันก็หลอกหลอนรบกวนจิตใจไปจนตาย อย่าทำเล่นกะมัน.
- ๑. สมมติทุกชนิด คือ เอกัคคตาจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์.

วันที่ 28 มีนาคม พ.ศ.2536

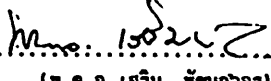
พระธรรมโกศาจารย์ อุดมคณาภิกขุ อินทปัญโญ ทำนียบการฉบับนี้ เพื่อให้
เป็นไปตามพระจริยวัตร ในเรื่องการจัดการศพให้เป็นไปตามธรรมคาศที่สุด ดังต่อไปนี้

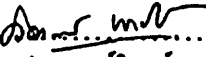
1. ให้พระครูปลัดศีลวิวัฒน์ (โพธิ์ จันทโร) เป็นผู้จัดการศพของข้าพเจ้า หาก
พระครูปลัดศีลวิวัฒน์ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่นี้ได้ ไม่ว่าด้วยเหตุอันใด ให้พระครูปลัดศีลวิวัฒน์
ตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน.
2. ให้ละเว้นการขอพระราชทานโกศ และทำพิธีอย่างอื่นนอกจากที่กำหนดไว้ใน
คินัยการฉบับนี้
3. ให้เก็บศพในโลง ปิณฑชิต และละเว้นการเปิดศู และเว้นพิธีรดน้ำศพ
ละเว้นการนิคยาศศพ ละเว้นพิธีสวดศพ
4. ให้เผาศพในสวนเคียน หรือถ้าจำเป็นก็ไม่เกินหนึ่งปี โดยจัดการอย่างง่าย
ที่สุด ไม่จัดงานพิธี ให้เผาศพในบริเวณเขาพุทธทอง โดยปักเสาเข็มและคาดผ้าขาวเป็น
เตทานุเท่านั้น มิให้สร้างเป็นลักษณะอื่นยิ่งไปกว่านี้ ภาวะสุดท้ายโปรดให้นำไปเก็บไว้ในที่ที่
หาไว้ในศาลารามโชนัมแห่งเดียว และเพซิเมนต์ทับ สำหรับถ้ำนั้นให้แบ่งเป็นสามส่วน
นำไปไปอยู่ที่ช่องอ่างทอง อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนหนึ่ง ที่ดินแม่บ้านคาบ
เขาสก อำเภอพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนหนึ่ง และนำไปเก็บไว้บนเขาบวระงศ์
อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี อีกส่วนหนึ่ง
5. ให้จัดการศพของข้าพเจ้าตามที่ได้สั่งไว้ในคินัยการฉบับนี้ มิให้จัดการอย่างอื่น
นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วนี้

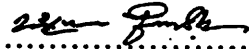
ข้าพเจ้าได้ลงชื่อในคินัยการต่อหน้าพยานข้างล่างนี้

ลงชื่อ..... ผู้ทำคินัยการ
(พระธรรมโกศาจารย์ อุดมคณาภิกขุ อินทปัญโญ)

ลงชื่อ..... พยาน
(นายจิตติ คิงคกัทธิย์)

ลงชื่อ..... พยาน
(ท.ค.อ. เสริม ทัศนกิจาร)

ลงชื่อ..... พยาน
(นายแพทย์วิจารณ์ พานิช)

ลงชื่อ..... ผู้เขียนหรือผู้พิมพ์
(พระพรเทพ ฐิตปัญโญ)

๑) ศึกษารูปของ สุนัข แมว สัตว์เลี้ยง และ
ดูภาพวาดของ สุนัข แมว สัตว์เลี้ยง และ สุนัข
ใน สุนัข สุนัข สุนัข สุนัข สุนัข สุนัข
สัตว์ สุนัข สุนัข สุนัข สุนัข สุนัข สุนัข
สุนัข สุนัข สุนัข สุนัข สุนัข สุนัข สุนัข

สถาบันบັນลือธรรม เป็นองค์กรเอกชนที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อสืบทอดและเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่มั่นคง อันเป็นการสานต่อเจตนารมณ์ของ **หลวงพ่อบุทธสาส์น** แห่งสวนโมกขพลาราม สุราษฎร์ธานี **หลวงพ่อบัญญานันทภิกขุ** องค์ประธานสถาบัน บันลือธรรม และ **ท่านเจ้าคุณพระสุธรรมเมธี** ป.ธ. ๘ ประโยค (นายบรรลือ สุธรรม) อดีตเจ้าคณะจังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้ให้กำเนิดธรรมสภา

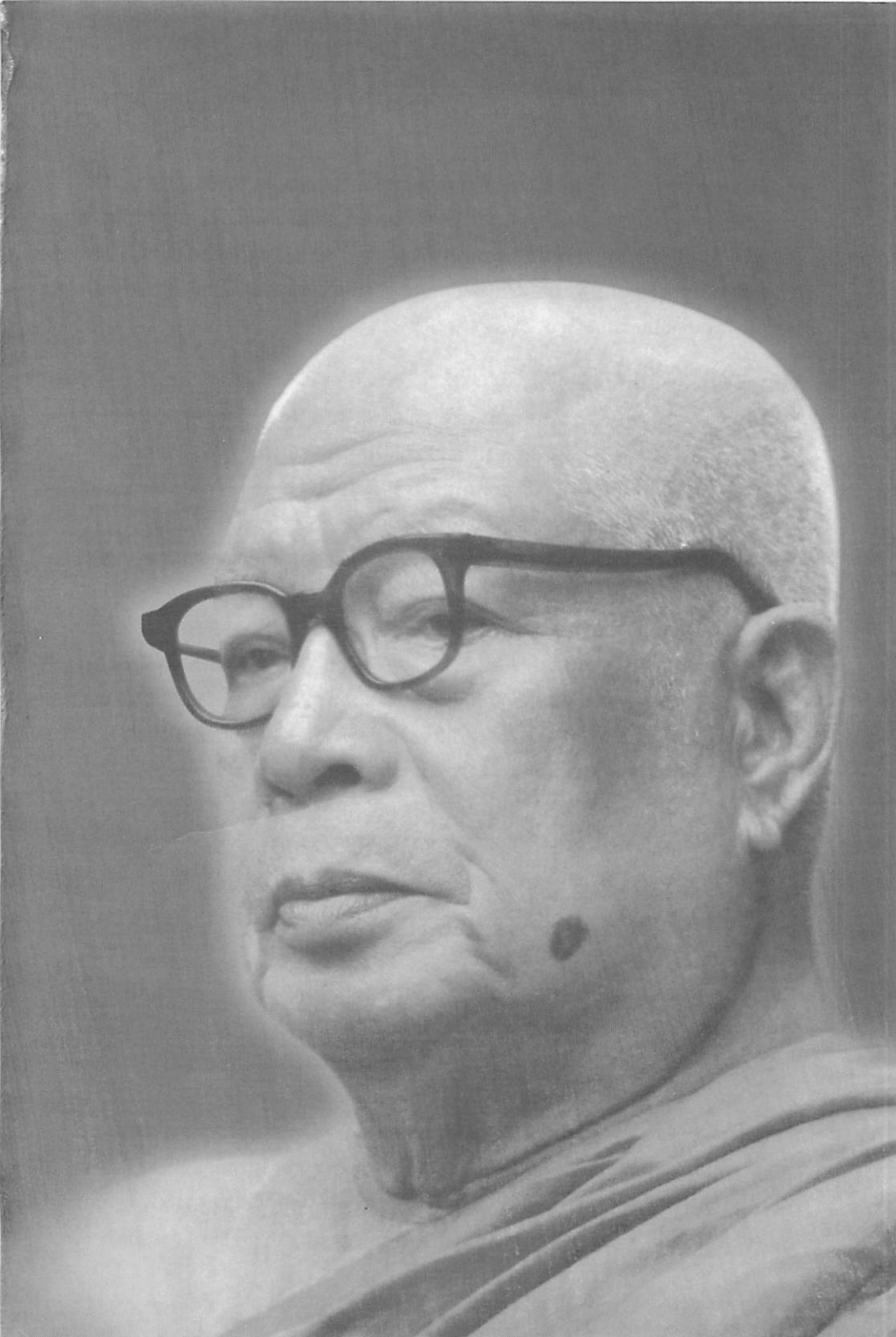
กิจกรรมของสถาบันบันลือธรรม

๑. โครงการ **พบพระ พบธรรม** พระเถระแสดงธรรม ณ ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา ทุกวันเสาร์ ๑๕.๐๐-๑๗.๐๐ น. สอบถามองค์บรรยายธรรมที่ ๐๘๖-๐๐๓๕๔๗๘
๒. โครงการ **ศีลธรรมของเยาวชนคือสันติภาพของโลก** โครงการสำหรับเด็กและเยาวชน จัดที่สวนมูทิตาธรรมาราม
๓. โครงการ **อยู่กันด้วยความรัก** จัดกิจกรรมเพื่อสาธารณกุศล ช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ และช่วยเหลือชุมชนในถิ่นทุรกันดาร
๔. ธรรมสถาน **"สวนมูทิตาธรรมาราม"** อบรมการเรียนรู้ชีวิตตามธรรมใน ๑ วัน ทุกวันพุธต้นเดือน ๐๘.๐๐-๑๖.๐๐ น. ติดต่อเข้าร่วมกิจกรรม โทร.๐๘๖-๐๐๓๕๔๗๘
๕. กองทุน **"คลังธรรมทาน"** บริจาคหนังสือเป็นสาธารณกุศล เพื่อประโยชน์แก่สาธารณชน โดยแจ้งความจำนงเป็นจดหมายขอรับบริจาคได้ที่ธรรมสภา
๖. **หอสมุดธรรมสมาธิ** หอสมุดธรรมะและนั่งสมาธิภาวนา พร้อมกับฟังธรรมะในสวน ได้ร่วมเงาไม้ตามธรรมชาติ สถานที่ร่มเย็นติดกับพุทธมณฑล เปิดบริการตั้งแต่วันที่ ๐๙.๐๐-๑๕.๐๐ น. สอบถามข้อมูล โทร. ๐๒-๔๔๒-๑๑๙๖

การพิมพ์หนังสือธรรมเป็นอนุสรณ์ นอกจากเป็นการจัดทำสิ่งซึ่งมีประโยชน์ที่คงอยู่ยืนนานแล้ว ยังเป็นการบำเพ็ญธรรมทานที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นทานอันยอดเยี่ยมอีกด้วย ผู้ปฏิบัติเช่นนี้ชื่อว่าได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ธรรมอันจะอำนวยประโยชน์ที่แท้จริงแก่ประชาชน

ท่านที่ประสงค์จัดพิมพ์หนังสือธรรมะที่ดีมีคุณภาพ เพื่อมอบเป็นที่ระลึกในทุกโอกาสของงาน ประเพณี อันเป็นการใช้จ่ายเงินอย่างมีคุณค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด โปรดติดต่อที่ **ธรรมสภา ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา ๑/๔-๕ ถ.บรมราชชนนี ๑๑๙ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๗๐** โทรศัพท์. (๐๒) ๔๔๑๑๕๘๘ โทรสาร. (๐๒) ๔๔๑๑๔๖๔ www.thammasapa.com

มรดกที่พอฝากไว้ ให้เป็นเรื่องราวส่วน ตัว นี้
หัวใจจ-ดิฉันมีครบของเสมอ จากพี่ที่หัวใจ-สืบ
อายุของบ้านพี่ไว้ ๑๗๕ มีคนรู้รักเคย.

พจนาน อินทร์

